

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

Дніпропетровський місцевий осередок громадської організації
«ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
ТА КРИМІНОЛОГІЇ У СВІТЛІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ
РЕФОРМИ**

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 10 червня 2016 року)

Дніпро
2016

ББК 67.9 (4УКР)

А 43

УДК 343

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 12 від 4 липня 2016 року)*

Упорядник: В.В. ШАБЛИСТИЙ, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

А 43 Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі конституційної реформи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 10 черв. 2016 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. – 124 с.

У публікаціях висвітлено теоретичні проблеми вітчизняного кримінального права та кримінології, сучасний стан практики застосування кримінального законодавства, напрямки кримінальної політики держави у світлі нинішньої конституційної реформи.

Для науковців, викладачів, здобувачів, курсантів і студентів юридичних ВНЗ, юристів-практиків.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Глуховець В.А. – кандидат юридичних наук (*голова*); **Обушенко О.М.** – доктор юридичних наук, професор (*заступник голови*); **Шаблистий В.В.** – доктор юридичних наук, доцент (*відповідальний секретар*); **Обшалов С.В.** – кандидат юридичних наук, доцент; **Титаренко О.О.** – кандидат юридичних наук, доцент; **Примаченко В.Ф.** – кандидат юридичних наук, доцент; **Шалгунова С.А.** – кандидат юридичних наук, доцент; **Бабанін С.В.** – кандидат юридичних наук, доцент; **Людвік В.Д.** – кандидат юридичних наук; **Руфанова В.М.** – кандидат юридичних наук.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій. За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, тощо відповідають автори публікацій.

БК 67.9 (4УКР)

© ДДУВС, 2016

© Автори, 2016

З М І С Т

ДУДОРОВ О.О.

На кого розрахований принцип верховенства права? 7

РЯБЧИНСЬКА О.П.

Принципи призначення покарання 12

ШАБЛИСТИЙ В.В.

Спільні проблеми постійно оновлюваних
Конституції та Кримінального кодексу України 15

БАБЕНКО А.М.

Сучасна криміногенна ситуація в країні та її регіонах:
деякі тенденції і висновки для удосконалення
практики протидії злочинності 19

МУЗИЧУК О.М.

Особливості правового регулювання протидії
правопорушенням, учиненим іноземцями в Україні 21

БЕНЦЬКИЙ А.С.

Окремі питання кваліфікації злочинів, які мають ознаки потурання 23

ПРИМАЧЕНКО В.Ф.

Окремі аспекти визначення змісту диференціації
кримінальної відповідальності 28

СТЕБЛИНСЬКА О.С.

Суб'єкт злочину, передбаченого статтею 390
Кримінального кодексу України: проблеми кваліфікації 30

ТИТАРЕНКО О.О.

Сучасний вектор кримінологічної політики
у забезпеченні національної безпеки 34

ХАРИТОНОВ С.О.

Кримінальна протиправність як ознака військового злочину 38

ФЕДОТОВА Г.В.

Кримінальний проступок: формування сучасного законодавства
відповідно до конституційних положень 41

БАБАНІН С.В.

Кримінально-правовий захист інформації
в інформаційно-телекомунікаційних системах 43

ПОЛІТОВА А.С.

Актуальні питання протидії корупції в Україні 46

ЛЮДВІК В.Д.

Знову про злочини проти журналістів 49

АВТУХОВ К.А.

Соціально-правові наслідки «закону Савченко» 52

ЛИСЕЙЦЕВА В.Г.

Актуальні проблеми незаконного збагачення осіб, уповноважених
на виконання функцій держави або місцевого самоврядування 56

ШАЛГУНОВА С.А.

Влияние правовых терминов на качество правоохранительной
деятельности Украины в сфере предупреждения преступлений 60

АБЛАМСЬКИЙ С.Є.

Прикладні аспекти проникнення поліцейського
до житла чи іншого володіння особи 63

КОВАЛЕНКО А.В.

До питання про роль судової практики в українському праві 66

КИСЕЛЬОВ І.О.

Кримінологічні аспекти вчинення зґвалтувань у сучасних умовах 69

КНИГА М.М.

Щодо доцільності прийняття нової редакції ст. 359 КК України,
передбаченої проектом Закону України № 1165 від 02.12.2014 73

ФУРСА В.В.

Вік особи, яка вчинила злочин, як ознака суб'єкта злочину,
передбаченого ст. 156 КК України 75

ШЕВЧЕНКО Т.В.

Деякі заходи запобігання насильницьким злочинам
проти власності, що вчиняються у громадських місцях 78

ФІЛІПП А.В.

Жертва статевого злочину та її поведінка: кримінологічний аналіз 82

РУФАНОВА В.М.

До питання запобігання корупції крізь призму конституційної реформи 85

ДАРАГАН В.В., БРИЛЬОВ М.О.

Щодо використання інформаційно-аналітичного прогнозування в процесі протидії розкраданню бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг 88

КУЗЬМІНА Т.В.

Передумови та основні шляхи розробки антикорупційної стратегії в Україні 91

КУЛИК С.Г.

Злочини проти моральності: кримінально-правові та кримінологічні ознаки 93

КРИЖАНОВСЬКИЙ О.М.

Злочини у сфері підприємницької діяльності як об'єкт кримінологічного дослідження 96

БУЛЕЙКО А.О.

Сприяння розкриттю злочину як складова дійового каяття: проблема визначення поняття 98

ЯКУШКІН В.А.

Сучасні проблеми попередження озброєних злочинів 101

РАШЕВСЬКИЙ С.П.

Втілення основних принципів сучасного антинаркотичного законодавства України у сфері протидії наркозлочинності 104

ДУЙЛОВСЬКИЙ О.В.

Криміногенна ситуація в підрозділах Національної гвардії України 107

ЧОРНА О.В.

Кримінально-правове забезпечення виконання рішень суду у кримінальному провадженні: постановка проблеми 111

ШИГІН А.О.

Кримінальна відповідальність за порушення порядку
в'їзду на тимчасово окуповану територію України
та виїзду з неї: постановка проблеми 13

КРАСНОБРИЖИЙ А.М.

Окремі питання протидії корупції в Україні 115

ЗАКОВИРКО А.Ю.

Окремі питання кримінально-правової характеристики
злочину, передбаченого ст. 336 КК України 117

ГУЗОВАТИЙ О.І.

Покарання за незаконне збагачення за кримінальним
законодавством деяких країн Південної Америки 121

Дудоров Олександр Олексійович
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізького національного університету

НА КОГО РОЗРАХОВАНИЙ ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА?

На першому Львівському форумі з кримінальної юстиції, який відбувся у вересні минулого року, були озвучені напрацювання однієї з робочих груп щодо внесення змін до Конституції України. Одна з потенційних і, на перший погляд, прогресивних новел полягає в тому, що суддя при здійсненні правосуддя має керуватись верховенством права, а не просто підкорятись закону, як це нині закріплено в ч. 1 ст. 129 Конституції України. Висловимо окремі міркування з цього приводу, «прив'язуючись» до кримінально-правової матерії.

Передусім зазначимо, що проблема праворозуміння є фундаментальною. У теорії права, як переконливо доводить А.Д. Машков, виокремлюють вузьке і широке праворозуміння та, у свою чергу, їх окремі напрями (інтерпретації) з відповідними перевагами і вадами. Кожному типу праворозуміння притаманне своє визначення права, його соціального призначення і змісту. Нині триває пошук універсального, найбільш прийняттого погляду на те, що є правом та як його розуміти [1, с. 169-192, 205].

На цю обставину ми вимушені були звернути увагу, готуючи відгук офіційного опонента на кандидатську дисертацію О.І. Денькович, присвячену питанням тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях Конституційного Суду України (далі – КСУ). Авторка послідовно наполягала на тому, що істинний зміст кримінально-правової норми може бути встановлений лише в тому разі, якщо при її тлумаченні буде використаний не позитивістський, а природний тип праворозуміння. Виявляється, що прибічники останнього під правом розуміють свободу, справедливість, рівність, мораль, інтереси, деякі суспільні відносини, деякі ідеї, внутрішній психічний стан, переживання, індивідуальний досвід людини. Яке конкретне явище кожна така особа вважає правом, залежить від її індивідуальних чи групових потреб та інтересів. Право має об'єктивний характер та існує незалежно від держави та законодавця. Критерієм вибору результату тлумачення кримінально-правової норми КСУ повинно бути право в його природно-правовому розумінні. Стверджувалось, що лише такий підхід дозволить КСУ дієво реагувати на юридичне свавілля законодавця і не допустити в кримінально-правове поле неправові закони [2, с. 23, 25-26, 40, 184].

З повагою ставлячись до викладеної світоглядної позиції, ми вимушені

були констатувати відсутність переконливих аргументів на її користь в тексті роботи. Адже фундаментальна проблема праворозуміння не може бути розв'язана в межах дисертації з кримінального права, присвяченої конкретній проблемі. Тому залишається сприймати на віру тезу О.І. Денькович про те, що «взяття на озброєння» КСУ саме і тільки природного типу праворозуміння забезпечить належне тлумачення кримінально-правових норм із встановленням у підсумку їх істинного змісту. Постає, щоправда, питання, чому такий же результат не зможуть забезпечити наукова доктрина правового реалізму, яка окремими фахівцями протиставляється легістсько-нормативістській доктрині [3], концепція інтегративного праворозуміння, яка знайшла втілення в окремих рішеннях КСУ [2, с. 38], чи інші, цілком рівноправні за умов існуючого наразі методологічного плюралізму підходи до праворозуміння – концепції соціологічної та аналітичної юриспруденції, психологічна та онтологічна концепції права тощо. Не побоюючись здатися юридичним позитивістом, ми сформулювали для обговорення ще кілька запитань: чи не призведе використання КСУ або іншим тлумачем кримінально-правових норм широкого (природного, натуралістичного) розуміння права, й особливо у викладеному вище ключі, до того, що свавілля законодавця буде замінено свавіллям інтерпретатора? Чому істинний зміст кримінально-правової норми (при тому, що кримінальному праву притаманна формальна визначеність як гарантія законності та однаковості застосування його норм) забезпечить природний тип праворозуміння, а не продуманий алгоритм тлумачення, який передбачає комплексне застосування розроблених наукою і практикою способів і методів тлумачення?

В юридичній літературі висловлюються різні погляди на співвідношення кримінального права і кримінального закону. Найбільш чіткою і конструктивною вважаємо позицію В.О. Навроцького, який у цьому співвідношенні виділяє, зокрема, такі аспекти: 1) якщо кримінальне право виражає уявлення суспільства про злочинність, караність і суміжні поняття, то кримінальний закон – вимоги держави у цій сфері; 2) кримінальне право – це система положень, які виробляються суспільством протягом всього його розвитку, відзначаються стабільністю і можуть слугувати засобом стабілізації закону та обмеження свавілля законодавця; натомість кримінальний закон виражає волю та інтереси законодавця чи лобістських груп на конкретному етапі існування держави і постійно зазнає змін; 3) джерелами кримінального права є чимало як писаних, так і неписаних актів, тоді як джерелом кримінального закону – лише відповідний юридичний акт; 4) право складається з норм, а закон – зі статей, які об'єднуються у розділи і частини; причому на загальну та особливу частини поділено не кримінальне право, а кримінальний закон; 5) наявні суперечності між правом і законом мають зніматись у процесі законотворчості, а не застосування закону; правозастосувач не може підміняти собою законодавця; 6) принцип верховенства права адресований насамперед законодавцю; при правозастосуванні головне – принцип законності [4, с. 22-23].

Загалом поділяючи викладену позицію і, відповідно, не сприймаючи згадану на початку тез ініціативу наших реформаторів змінити ч. 1 ст. 129 Конституції України, вважаємо, що принцип верховенства права має бути адресований не лише законодавцю, а і КСУ. Акти останнього відіграють важливу роль у забезпеченні несуперечності кримінально-правових норм конституційно-правовим приписам, принципам верховенства права і прямої дії норм Основного Закону країни. З приводу особливої значущості такого роду правових актів пригадується висловлювання дореволюційного дослідника І.В. Михайловського, що саме суд, який перевіряє конституційність закону, стає істинним охоронцем конституції, захисником прав особистості навіть всупереч законодавчій владі, якщо вона захопиться тимчасовими течіями, суперечними духу конституції [5, с. 5]. Показово, що сучасні зарубіжні фахівці відзначають таку тенденцію в кримінально-правовому розвитку, як конституціоналізація кримінального права і формування «конституційного кримінального права» як відносно самостійної підгалузі знань, утворюваної за рахунок численних рішень органів конституційного контролю, схвалюваних із різних кримінально-правових питань [6, с. 95-97].

Тезу про неприйнятність покладання на суд (уточнимо – загальної, а не конституційної юрисдикції) обов'язку керуватись аморфним верховенством права (замість обов'язку підкорятись закону) проілюструємо на прикладі впливу на кримінально-правову кваліфікацію негативної невибачливої помилки щодо віку потерпілої.

Нагадаємо, що позиція Пленуму Верховного Суду України (п. 10 постанови від 30 березня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи»), який стосовно неповнолітнього і малолітнього віку потерпілого від згвалтування і насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом допускає «необережність», більшістю вітчизняних науковців визнається теоретично необґрунтованою на тій підставі, що в складі умисного злочину кожна його об'єктивна ознака (у тому числі вік потерпілої особи як невід'ємна характеристика об'єкта посягання) має усвідомлюватись суб'єктом злочину, у зв'язку з чим змішаного психічного ставлення тут бути не може. У літературі з цього питання існує й інша позиція, суть якої полягає в такому: якщо в законі немає вказівки на завідомість і на шкоду або не визначене психічне ставлення до неї, то відображення у психіці суб'єкта ознаки потерпілого може бути троїстим: усвідомлення цієї ознаки; усвідомлення можливості її наявності; неусвідомлення за умови, що винний міг і повинен був її усвідомлювати [7, с. 142-144].

Так, у відгуку офіційного опонента О.М. Литвинова на кандидатську дисертацію О.Д. Комарова «Фактична помилка в кримінальному праві України та її значення для кримінальної відповідальності» (Харків, 2015 р.) зазначається, що при згвалтуванні неповнолітньої чи малолітньої особи або при насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом вік

потерпілої особи відноситься до ознак, які суб'єкт злочину повинен усвідомлювати. Інша річ, що у ст. 152 і ст. 153 КК України прямо не вказано на можливість необережного ставлення винного до віку потерпілої особи, але це ніяким чином не зменшує суспільної небезпечності вчинення таких злочинів, а тому повинно обов'язково враховуватись при кваліфікації. Необережне ставлення до неповнолітнього або малолітнього віку потерпілої особи може бути враховано при призначенні покарання, але, на думку О.М. Литвинова, не повинно виключати кваліфікацію діяння за відповідними частинами ст. 152 і ст. 153 КК України.

Хотілося б уточнити, що із законодавчого визначення умислу (ст. 24 КК України) випливає, що ця форма вини характеризується відповідним психічним ставленням особи до суспільно небезпечного діяння та суспільно небезпечних наслідків, а не до інших ознак складу злочину. Щодо цих ознак треба, скоріш за все, говорити про знання чи усвідомлення, а не про умисел або необережність. Використання категорій умислу та необережності щодо віку потерпілої особи допустиме лише для зрозумілості оперування інформацією та аргументації [7, с. 142].

Із викладеного стає зрозуміло, що забезпечити однаковість кримінально-правової кваліфікації у подібних випадках за умови, що суддя керуватиметься принципом верховенства права в його (конкретного правозастосувача) інтерпретації, буде неможливо.

Нам імпонує підхід А.В. Айдинян, яка висловлюється за зміну існуючих правозастосовних орієнтирів, виходячи з того, що не лише вибачлива, а і невибачлива негативна помилка щодо віку потерпілої особи обумовлює неусвідомлення відповідної об'єктивної ознаки, а тому змістом умислу охоплюватись не повинна. Дослідниця вважає, що відповідне роз'яснення Пленуму ВССУ повинне мати такий вигляд: «Кримінальна відповідальність за вчинення зґвалтування неповнолітньої чи малолітньої особи або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо такої настає лише за умови, якщо винний знав про вік потерпілої особи, припустив, що вона може бути неповнолітньою чи малолітньою, або ця обставина для нього не мала значення. Неповнолітній або малолітній вік потерпілої особи не може бути підставою для кваліфікації зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом за ч. 3 чи 4 ст. 152 КК або ч. 2 чи 3 ст. 153 КК, якщо буде встановлено, що винна особа помилково вважала, що потерпіла досягла неповнолітнього чи малолітнього віку» [8, с. 165].

Як бачимо, А.В. Айдинян вважає, що будь-яка негативна помилка щодо віку потерпілої особи (як вибачлива, так і невибачлива) повинна виключати інкримінування ознак складів вказаних злочинів, пов'язаних із цим віком. Водночас у межах пропонованої для включення в КК України ст. 25-2 «Правові наслідки фактичної помилки» зазначається таке: «Фактична помилка щодо відсутності обставини, з якою цей Кодекс пов'язує несприятливі для

особи кримінально-правові наслідки, якщо особа повинна була і могла усвідомлювати наявність такої обставини, може потягти їх настання лише у випадках, передбачених цим Кодексом» [8, с. 202].

Звідси, на нашу думку, впливає, що за невибачливої негативної помилки щодо неповнолітнього або малолітнього віку потерпілої особи (інакше кажучи, «необережності» щодо цього віку) відповідні ознаки складів злочинів, передбачених ст. 152, 153 КК України, можуть бути інкриміновані винуватому. Виходить, що позиція А.В. Айдинян із питання про вплив на кримінально-правову кваліфікацію негативної невибачливої помилки щодо віку потерпілої особи виглядає непослідовною. Вважаємо, що способом усунення позначеного випадку «необережності в умислі» (неоднорідності психічного ставлення особи до окремих ознак складу злочину) могла б стати законодавча вказівка в ст. 152 і ст. 153 КК України на завідомість щодо неповнолітнього та малолітнього віку особи, потерпілої від зґвалтування і насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

У будь-якому разі розгляд цього питання кваліфікації деяких статевих злочинів демонструє, що для вирішення конкретних кримінально-правових проблем потрібні чіткі нормативні і правозастосовні орієнтири, засновані на здобутках доктрини. Надання ж суду загальної юрисдикції на підставі оновленої ч. 1 ст. 129 Конституції України можливості оцінювати кримінальний закон на предмет того, чи є він справедливим (правовим), і, відповідно, вирішувати за своїм розсудом питання, чи застосовувати цей кримінальний закон, може призвести до хаосу в правозастосуванні.

Бібліографічні посилання

1. Машков А. Д. Теорія права : підручник / А. Д. Машков. – К. : ВД «Дакор», 2015. – 492 с.
2. Денькович О. І. Тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях Конституційного Суду України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Денькович Ольга Іванівна. – Львів, 2015. – 270 с.
3. Кампо В. Система джерел права в актах КСУ : практичні аспекти / В. Кампо, Р. Гринюк, В. Устименко // Юридичний вісник України. – 11-24 травня 2013 р. – № 19-20. – С. 8-9.
4. Навроцький В. Кримінальне право і кримінальне законодавство : співвідношення понять / В. Навроцький // Право України. – 2011. – № 9. – С. 20-24.
5. Елинский А. В. Проблемы уголовного права в конституционном измерении : монография / А. В. Елинский. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 496 с.
6. Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть : монография / под общ. и науч. ред. С. П. Щербы. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 448 с.
7. Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : наук.-практ. посібник / О. О. Дудоров. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 352 с.
8. Айдинян А. В. Фактична помилка у кримінальному праві : основні теоретичні і практичні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Айдинян Анжела Василівна. – К., 2016. – 321 с.

Рябчинська Олена Павлівна
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

ПРИНЦИПИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Кримінальний кодекс України не містить норм, в яких би безпосередньо вказувалися та перелічувалися принципи призначення покарань. Втім, вони об'єктивно існують і визначають зміст норм Загальної частини КК, які упорядковують призначення покарання. Наразі інститут призначення покарання утворює сукупність норм розділу XI Загальної частини КК України, які регламентують загальні засади та спеціальні правила призначення покарання (статті 65-73). Тому принципи призначення покарання конкретизуються і проявляють свою специфіку не тільки в загальних засадах, але й в спеціальних правилах призначення покарання, які їх доповнюють.

Традиційно принципами інституту призначення покарання визнають: 1) законність покарання; 2) його визначеність в судовому вироку; 3) обґрунтованість та обов'язковість мотивування у вироку; 4) гуманність; 5) індивідуалізацію; 6) справедливість; 7) економію заходів кримінально-правового примусу (економія кримінальної репресії) та інші. Загалом нараховується більше десятка таких принципів. Окремі з них мають загальноправовий характер (законність, гуманність, справедливість), інші більшою мірою обумовлені вимогами кримінального процесуального законодавства (визначеність у судовому вироку, обґрунтованість та обов'язковість мотивування у вироку) щодо прийнятого судом рішення в частині визначення міри покарання.

Принципи призначення покарання мають такі властивості: 1) є основою, загальнообов'язковою, керівною ідеєю як для законодавця, так і для правозастосовця; 2) відбивають сутність покарання та його мету; 3) складають основу формування кримінально-правових норм щодо призначення покарання; 4) не суперечать загально-правовим і галузевим принципам права [1, с. 15].

Специфіка прояву принципів призначення покарань при визначенні загальних засад призначення покарання обумовлена їх спільною функцією – забезпечити призначення доцільного, обґрунтованого, а відтак і справедливо-го покарання, адекватного ступеню суспільної небезпеки діяння та особи, яка його вчинила. Незважаючи на спільність функцій принципи та загальні засади, призначення покарання є взаємопов'язаними і одночасно відмінними, самостійними кримінально-правовими категоріями. Загальні засади призначення покарання, визначені в ст. 65 КК, відображують принципи кримінального права щодо призначення покарання, забезпечуючи тим самим виконання їх

головного призначення. Розглянемо ці принципи детальніше.

Особливість принципу законності проявляється у тому, що особі, яка вчинила злочин, покарання призначається тільки того виду і в тих межах, що передбачені відповідними нормами КК. Дотриманням цього принципу обумовлені вимоги призначення покарання у межах, встановлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 та відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу (ч. 2 ст. 65).

Принцип справедливості при призначенні покарання полягає в тому, що покарання, яке застосовується до особи, яка вчинила передбачене КК діяння, повинно відповідати характеру і ступеню суспільної небезпеки злочину та обставинам його вчинення, тобто бути адекватним, домірним злочину.

Принцип гуманізму при призначенні покарання насамперед втілюється в приписах закону, спрямованих на економію кримінальної репресії (економію кари), положення якого визначають, що особі, яка вчинила злочин, суд призначає покарання, необхідне і достатнє для її виправлення і попередження нових злочинів, а більш суворе покарання з числа, передбачених за вчинення злочину, має призначатися тільки в тому випадку, коли менш суворе покарання не може забезпечити досягнення цілей покарання.

На реалізацію принципу гуманності спрямовані певні обмеження у застосуванні окремих видів покарань. Наприклад, згідно з ч. 3 ст. 56 КК громадські роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, а ч. 3 ст. 60 КК передбачено, що арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до семи років.

Принцип індивідуалізації покарання передусім втілений в положенні п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України, яке вимагає враховувати при призначенні покарання ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Зазначені обставини мають бути належним чином означені в мотивувальній частині вироку, оскільки обґрунтовують визначену судом міру покарання, призначену винній особі. Важливого значення для реалізації принципу індивідуалізації мають і спеціальні правила призначення покарання, які, застосовуючись у сукупності з загальними засадами призначення покарань, пом'якшують або посилюють покарання залежно від специфіки злочинної або посткримінальної поведінки чи особливостей особи винного [2, с. 509].

На окрему увагу заслуговують спеціальні правила призначення покарання, відтворені в положеннях щодо призначення покарання за сукупністю злочинів (ст. 70 КК) та сукупністю вироків (ст. 71 КК). Так, при сукупності злочинів суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожний злочин окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань. Відповідно до ст. 71 КК, якщо засуджений після пос-

тановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив новий злочин, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком. Фактично призначення остаточного покарання в цих випадках відбувається за принципами поглинання покарань або складання покарань (повного та часткового).

Ряд специфічних принципів призначення покарання витікають зі змісту ст. 72 КК (правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення). Наприклад, за принципом переведення менш суворого виду покарання в більш суворий відповідно до ч.1 ст. 72 КК вирішується питання складання різних видів покарань за сукупністю злочинів та сукупністю вироків. Специфічним принципом призначення покарання можна визнати і принцип самостійного виконання окремих видів покарань. Так, відповідно до ч. 3 ст. 72 КК, основні покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю при призначенні їх за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків складанню з іншими видами покарань не підлягають і виконуються самостійно. Зі змісту ч. 4. ст. 72 КК слідує принцип самостійного виконання додаткових покарань.

Отже, крім загальноправових та галузевих принципів законності, справедливості, гуманізму, економії кримінальної репресії (економія кари) та індивідуалізації покарання, специфічними принципами призначення покарань, які мають обмежену дію, спрямовану на підсилення та максимальне втілення вказаних кримінально-правових принципів і не поширюються на інші заходи кримінально-правового характеру, можна визнати принципи поглинання покарань, принципи повного або часткового складання покарань, принцип переведення менш суворого виду покарання в більш суворий вид, принцип самостійного виконання додаткових покарань різних видів при визначенні остаточного покарання за сукупністю злочинів або сукупністю вироків.

Таким чином, принципи призначення покарань, що втілені в нормах про загальні засади, спеціальні правила призначення покарань та ряду інших кримінально-правових норм, у сукупності мають гарантувати призначення законного і справедливого покарання, адекватного суспільній небезпеці вчиненого злочину та особі винного, здатного забезпечити досягнення визначених кримінальним законом цілей покарання.

Бібліографічні посилання

1. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України : монографія / МВС України, Луг. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України [наук. ред. канд. юрид. наук, проф. Л.М. Кривоченко]. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2005. – 240 с.
2. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В.О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

Шаблистий Володимир Вікторович
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

СПІЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОСТІЙНО ОНОВЛЮВАНИХ КОНСТИТУЦІЇ ТА КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У вересні 2015 року під час роботи Першого Львівського форуму кримінальної юстиції В.О. Навроцький вдало «спровокував» учасників заходу до дискусії шляхом постановки декількох питань, що стосувалися наявності чи відсутності зв'язку між Конституцією України та Кримінальним кодексом (далі – КК) України. Не пройшло і року, і вітчизняний законодавець дав однозначну відповідь на всі запитання одразу – 02 травня 2016 року Верховна Рада Україна прийняла два закони: «Про статус суддів та судоустрій» [1] та «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [2]. Відкидаючи будь-яку політичну складову такого рішення, спробуємо окреслити спільні проблеми, мабуть, найоновлюванішого в світі КК та черговий раз оновленої Конституції України. Таких проблем є чимало, проте навіть поверховий аналіз вказаних законів привернув увагу до таких з них.

1. Нова редакція статті 129 Конституції України «Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права» є співзвучною зі ст. 2 нового Закону «Про статус суддів та судоустрій»: «Завдання суду. 1. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

Стаття 129 Конституції України до цього передбачала, що судді при здійсненні правосуддя є незалежними і підкоряються лише закону, тобто тут йшлося про верховенство закону, у вказаних змінах – про верховенство права. З цього приводу слід зазначити таке.

В. К. Грищук звертає увагу на особливість Конституції України, яка в сукупності з наведеною призвела, на наше суб'єктивне переконання, до переважання права над законом в сучасному українському суспільстві. Йдеться про ч. 1 ст. 8 Конституції України – в Україні визнається і діє принцип верховенства права, який вперше помилково, на думку В. К. Грищука, був закріплений в Конституції УРСР 1978 року [3, с. 45].

У 2004 році Конституційний Суд України розтлумачив принцип верховенства права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім іде-

ями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [4].

Суддя Конституційного Суду України В.І. Іващенко не погодився із цим та вважає, що із сформульованого у наведеному рішенні визначення принципу верховенства права впливає можливість протиставлення законодавства і таких «соціальних регуляторів», як норми моралі, традиції, звичаї тощо. При цьому в разі колізії норм законів і цих «регуляторів» пріоритет надається останнім, оскільки закон «іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи» [4].

Отже, принцип верховенство права став ключовим при здійсненні правосуддя, що надає суду по суті необмежені дискреційні повноваження, оскільки вони тепер можуть керуватися і неписаними правилами, що було неможливим при дії принципу законності. На нашу думку, таке рішення законодавця є передчасним.

2. Згідно зі ст. 129 Конституції одним з принципів здійснення правосуддя став принцип забезпечення доведеності вини, появу якого нівелює таке.

Конституція України у ч. 1 ст. 62 проголосила, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Це положення Основного Закону знайшло своє дослівне відображення у ч. 2 ст. 2 КК України і однозначно свідчить про панування суб'єктивного ставлення у кримінальному праві, тобто відповідальності лише за наявності вини, і про виключення об'єктивного ставлення (інкримінування). Сьогодні більшість вчених у зміст об'єктивного ставлення вкладають лише відповідальність за відсутності вини. Альтернативні точки зору у вітчизняній кримінально-правовій науці практично не досліджуються, що призвело фактично до канонізації суб'єктивного ставлення та його отожднення із принципом винної відповідальності.

Встановлення вини є завершальним етапом кримінального провадження – тільки після встановлення того, хто порушив кримінально-правову заборону, можна з впевненістю зафіксувати в описовій частині повідомлення про підозру, обвинувальному акті чи обвинувальному вирокі форму та вид вини.

Враховуючи принципи призначення покарання та керівні настанови вищих судових інстанцій, доводиться констатувати таке.

Дані вибіркового дослідження електронних копій обвинувальних вироків Єдиного державного реєстру судових рішень (всього близько 1 тис., що географічно охоплюють всю територію країни) показали, що далеко не завжди суди в описових їх частинах вказують вид вини з її обґрунтуванням. У

358 випадках взагалі вказується тільки форма вини – умисно чи необережно, у решті – проста, елементарна констатація виду умислу – прямого чи непрямого. Що стосується злочинів з необережною формою вини, то практично у всіх досліджених випадках вказується тільки форма вини, іноді вказується одразу два види необережності. Ще гірша ситуація у злочинах із так званою подвійною або змішаною формою вини – вина учасника дорожнього руху в описовій частині вироку згадується дуже рідко. Як правило, другий абзац судового рішення починається словами «... крім повного визнання своєї вини...».

Навіть поверхове ознайомлення із вироками судів свідчить не стільки про правильність чи помилковість кримінально-правової кваліфікації, скільки про невтішну ситуацією із встановленням суб'єктивної сторони складу злочину та ознак, що характеризують її зміст. На жаль, перелік подібних судових рішень має постійно високу динаміку – ні орган досудового розслідування, ні потім суд не вважає за потрібне обґрунтовувати у своїх рішеннях форму та вид вини людини, яка виступає у ролі підозрюваного чи обвинуваченого.

Таким чином, суб'єктивна сторона злочину правозастосовниками у більшості випадків не встановлюється, а кінцеве рішення вступає в законну силу.

Як це не парадоксально звучало б, проте такі незаконні рішення органів досудового розслідування та судів є законними, оскільки чинний Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України у п. 2 ч. 1 ст. 91 («Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні») передбачає, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, *форма вини* (курсив наш – *В.Ш.*), мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. Натомість КПК України 1960 р. у п. 2 ч. 1 ст. 64 («Предмет доказування») раніше вказував на необхідність встановлення винності обвинуваченого у вчиненні злочину та мотиви злочину.

Саме таке безглузде положення процесуальної підстави застосування кримінального закону наштовхнуло на думку про те, що законодавець приймає незрозумілі рішення, їм «аплодує» правозастосовник, а кримінальне право лише з сумом осторонь «поглядає» [5, с. 184].

При правильному підході сторони захисту подібні вироки можна оскаржити і в кінцевому рахунку скасувати навіть тоді, коли винуватість певного підсудного ні в кого не викликає сумнів. В американському праві існує крилатий вислів: «Річ не в тому, що сталося насправді, а в тому, що можна довести в суді».

У зв'язку із цим слідчому, прокуророві, судді слід всього лише правильно зафіксувати та сформулювати форму та вид вини шляхом встановлення прямого зв'язку між ознаками, що характеризують зміст об'єкта, об'єктивної сторони складу злочину із законодавчо визначеними ознаками прямого чи непрямого умислу, злочинної самовпевненості чи злочинної недбалості.

Проведення вказаної роботи не вимагає особливих навичок чи вмінь –

точно встановивши об'єкт і об'єктивну сторону складу злочину, зовсім не важко допитати підозрюваного (суб'єкта злочину), провести інші необхідні слідчі дії та пов'язати їх, наприклад, із усвідомленням небезпечності діяння, передбаченням суспільно небезпечних наслідків та бажанням їх настання (прямий умисел). Разом з тим подібної конструкції констатації та обґрунтування форми та виду вини нами не було виявлено.

У зв'язку із цим представляються можливими та життєво необхідними розробка та розсилка по всіх обласних та прирівняних до них судових інстанціях хоча б рекомендаційного листа від Вищого спеціального суду з розгляду цивільних та кримінальних справ, Верховного Суду України, в якому слід зосередити увагу на обов'язковості точного встановлення суб'єктивної сторони складу злочину у кожній справі. Більш складним є шлях доповнення Конституції України: у ст. 129 зазначити, що однією із засад здійснення правосуддя є забезпечення доведеності форми та виду вини.

Отже, реформування кримінальної юстиції України нерозривно пов'язано із конституційною реформою. Наведені приклади такого взаємозв'язку додатково свідчать про необхідність серйозного ставлення до найменших, на перший погляд, дрібниць. Однією з них є дискусійне положення кримінально-правової доктрини щодо необхідності заміни у Конституції України принципу верховенства права на принцип верховенства закону.

Наступною є відношення законодавця та правозастосовника до встановлення всіх ознак суб'єктивної сторони складу злочину, оскільки воно є формальним та неприпустимим – фактично узаконено невстановлення виду форми вини. Проста констатація наявності форми вини, мети та мотиву вчинення злочину свідчить про мовчазну згоду учасників кримінального процесу на ігнорування вимог матеріального кримінального права. Знову ж таки, вирішення цієї проблеми можливе лише шляхом внесення змін та доповнень до Конституції України.

Наведені положення у жодному випадку не претендують на єдино правильні чи аксіоматичні, вони швидше є запрошенням до продовження дискусії щодо вирішення спільних проблем покращення Основного та кримінального законів.

Бібліографічні посилання

1. Про статус суддів та судоустрій : Закон України № 1386-VIII від 31.05.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59259.

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України № 974-VIII від 03.02.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/proc4_1?pf3511=57209.

3. Грищук В. К. Нормативні позиції судової практики у кримінально-правовому регулюванні / В. К. Грищук // Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013–2014 років в Україні : матеріали міжнародного симпозіуму (м. Львів, 24–25 жовтня 2014 р.). – К., 2014. – С. 45-49.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вер-

ховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 219.

5. Шаблистий В. В. Лебідь, рак та щука у кримінальному праві України або Відношення законодавця та правозастовника до суб'єктивної сторони складу злочину / В. В. Шаблистий // Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 13 лист. 2015 р. – Одеса : Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – С. 183-184.

Бабенко Андрій Миколайович

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету внутрішніх справ

СУЧАСНА КРИМІНОГЕННА СИТУАЦІЯ В КРАЇНІ ТА ЇЇ РЕГІОНАХ: ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ І ВИСНОВКИ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИКИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасна криміногенна ситуація в Україні цілком обґрунтовано викликає занепокоєння у теоретиків, практичних працівників та у громадськості. На фоні проведення цілого ряду реформ у правовій та правоохоронній системі рівень правопорядку у країні, нажаль, не зріс.

Так, тільки за останні п'ять років *кількість зареєстрованих злочинів збільшилась* на понад 10% – з 515833 у 2011 р. до 565182 злочинів у 2015 р. [1-6]. На фоні зростання злочинності спостерігається *зниження кількості виявлених та притягнутих до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини*. Наприклад, якщо у 2011 р. правоохоронними органами виявлено 225517, то у 2015 – 188099 (–17%) осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів. Отже, на фоні зростання злочинності *знижується відсоток розкриття злочинів*. З 2010 року у середньому по країні розкриття злочинів знизилася більше ніж на половину. Суттєво зменшилася *кількість виявлення осіб, які раніше вчиняли злочини*. Якщо протягом 2011-2012 рр. таких осіб виявлялося близько 100 тисяч, то за останні два роки ця кількість скоротилася вдвічі – до 58242 особи у 2015 році. За останні два роки *правоохоронні органи втратили ініціативу у запобіганні злочинності неповнолітніх*. Дворазове зниження кількості виявлених злочинів (з 13654 злочинів у 2011 р. до 7171 у 2015 р.), вчинених неповнолітніми або за їх участю, виглядає дуже дивним на тлі, наприклад, *триразового зростання злочинів проти життя та здоров'я особи*. Якщо у 2010-2012 рр. таких злочинів вчинялося близько 18 824, то за останні два роки їх реєструється понад 53794 злочинів на рік. Що стосується вбивств, то тут також відбулося зростання на понад 3,3 рази – з 2506 у 2011 р. до 8224

у 2015 р. (див. табл.).

**Основні результати запобігання злочинності в Україні
за 2011-2015 роки**

	2011	2012	2013	2014	2015
Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	515833	443665	563560	529139	565182
Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	225517	194992	223561	199263	188099
Виявлено осіб, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення	102694	91308	62625	63746	58242
Виявлено неповнолітніх або за їх участю	13654	10703	8781	7467	7171
Вчинено злочинів проти життя та здоров'я	18824	16402	71749	61760	53794
Вчинено вбивств	2506	2100	5861	11466	8224
Вчинено злочинів проти власності	339326	296798	334821	311342	362213

Особливо хотілося б звернути увагу на катастрофічне зростання злочинів із застосуванням вогнепальної зброї. Так, у 2014 р. до минулого року у Київській обл. таке зростання відбулося на понад 500%, у Волинській – на 450%, у Донецькій – на 1571%, у Луганській – на 1763% тощо. Така ситуація, з одного боку, свідчить про кардинальні кількісно-якісні зміни у стані злочинності в регіонах України. З іншого, є підставою для складання негативного прогнозу щодо стану злочинності у найближчі роки, зокрема рецидивної, насильницької та корисливо-насильницької. Описана ситуація значною мірою актуалізує дискусії щодо легалізації обігу зброї в нашій країні. Згаданий крок в умовах сучасної України, на наш погляд, є несвоєчасним, оскільки він призведе: по-перше, до катастрофічного спалаху насилля в Україні; по-друге, підвищить вірогідність непередбачених негативних соціально-політичних наслідків; по-третє, у нинішніх умовах унеможливить досягнення соціально-економічних цілей мирним шляхом; по-четверте, ускладнить можливості для мирних беззбройних масових зібрань.

Підсумовуючи, зазначимо, що аналіз офіційних статистичних даних та вивчення результатів досліджень фахівців про стан і сучасні особливості злочинності дозволяє виявити такі закономірності: по-перше, на тлі загострення суспільних протиріч у країні зростає рівень злочинності; по-друге, спостерігається поява її нових форм та видів; по-третє, збільшується рівень та ступінь тяжкості традиційних видів злочинів; по-четверте, зростає кількість випадків застосування зброї; по-п'яте, набуває поширення використання під час вчинення злочинів високих технологій, найсучасніших досягнень науки і техніки; простежуються тенденції до виникнення такого явища, як регіональна спеціалізація злочинності; експортування певних видів злочинності з одних регіонів до інших. Всі ці негативні явища відбуваються на фоні втрати ініціативи правоохоронних органів у запобіганні злочинності, дискредитації авторитету органів поліції, прокуратури і суду, відтоку професійних кадрів із правоохорон-

них органів, загострення соціально-економічного становища у країні.

Наведене, у разі відсутності кардинальних змін у правоохоронній системі, в першу чергу спрямованих на суттєве покращення матеріально-технічного і кадрового забезпечення правоохоронних органів, може призвести до непередбачуваних змін у стані злочинності найближчими роками.

Бібліографічні посилання

1. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання : автореф. дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.08 / А.М. Бабенко. – Харків, 2015. – 36 с.
2. Стан та структура злочинності в Україні (2010–2011 р.р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>.
3. Стан та структура злочинності в Україні (2011–2012 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=67108>.
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013 року/Генеральна прокуратура України[Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?id=110381&libid=100820>.
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2014 року/Генеральна прокуратура України[Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?111482&libid=100820>.
6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року/Генеральна прокуратура України[Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?id=112173&libid=100820>.

Музичук Олександр Миколайович
доктор юридичних наук, професор,
декан факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ВЧИНЕНИМ ІНОЗЕМЦЯМИ В УКРАЇНІ

Забезпечення протидії правопорушенням, вчиненим іноземцями в Україні, відбувається відповідно до вітчизняного законодавства, в якому засадничий в адміністративному праві та кримінології термін «протидія» отримав як позитивні, так і абсолютно протилежні, негативні контекстні ознаки. Виходячи з того, що термін «протидія» є ключовим у цьому науковому напрямку, дослідженню підлягають особливості правової регламентації питань протидії щодо правопорушень, вчинених іноземцями в Україні.

Аналізуючи базові засади використання терміна «протидія» у вітчизняному законодавстві, треба звернути увагу на зауваження Д.І. Минюка з дослідження ним організаційно-правових аспектів протидії правопорушенням у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що законодавець при конструюванні

окремих норм права в їх редакціях вже використовує термін «протидія». Але, як ми би зазначили, дещо цілеспрямовано, тому що статтю 206 Кримінального кодексу України названо «*Протидія законній господарській діяльності*». При цьому вчений пояснює, що, «розкриваючи сутність цього протиправного діяння, в диспозиції дається таке визначення – протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальну шкоду або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна за відсутності ознак вимагання, є кримінально карним проступком».

Але, як видно, термін «протидія» вживається і в Кодексі України про адміністративні правопорушення, ст.166-7 якого має назву «Протидія тимчасовій адміністрації або ліквідації банку», під якою розуміється створення перешкод будь-якою особою для доступу тимчасового адміністратора або ліквідатора до банку, його активів, книг, записів, документів, а ст.166-9 – назву «Порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів одержаних злочинним шляхом». Саме тут «протидія» подається через «порушення вимог»; «неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації»; «неповідомлення спеціально уповноваженого»; «розголошення інформації».

Тобто у Кримінальному кодексі України від 05.04.2001 № 2341–III, рівно як і у Кодексі України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073–X, термін «протидія» застосовується виключно як негативне явище, що підлягає кримінальному або адміністративному переслідуванню. Така ситуація має місце й у ряді законодавчих актів цієї спрямованості, але, знов-таки, тільки щодо фінансово-економічної діяльності.

Через абсолютну актуальність проблеми можна було би очікувати розкриття деяких особливостей правової регламентації питань протидії щодо правопорушень, вчинених іноземцями в Україні, в іншому базовому Законі України – «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI. Але він, на жаль, не містить жодних пояснень терміна «протидія», подаючи тільки абстрактне посилання на законодавство, а також перераховуючи основні принципи запобігання і протидії корупції. А у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135–XII таке поняття взагалі відсутнє. І тільки Модельний закон про протидію екстремізму від 14.05.2009 № 32-9 у ст. 1 подає визначення протидії хоча б того ж екстремізму як «діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування, спрямовану на захист основ конституційного ладу, прав і свобод людини та громадянина, забезпечення цілісності та національної безпеки держави, виявлення й усунення причин і умов, що сприяють проявам екстремізму, а також на попередження, виявлення, припинення екстремістської діяльності й ліквідацію її наслідків».

У цьому Законі «протидія» подається через «діяльність на захист»; «забезпечення», «виявлення й усунення причин і умов»; «попередження, припинення... діяльності... ліквідацію її наслідків». І, відповідно, термін «протидія» тут застосовується як абсолютно позитивне явище. Тобто певною мірою навіть як інструмент, що сприяє боротьбі з такими правопорушеннями, як сягання на основи конституційного ладу, прав і свобод людини та громадянина; цілісність та національну безпеку держави; прояви екстремізму тощо. До того, останнє зовсім не суперечить можливості перебування іноземного громадянина в якості суб'єкта означених правопорушень.

Тим не менш, за останні 20 років в Україні на законодавчому рівні було розглянуто тільки 3 нормативно-правових акти, що мали відношення до правопорушень, вчинених іноземцями: Постанова Президії Верховної Ради України «Про проект Закону України про внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині посилення відповідальності за порушення законодавства про правовий статус іноземців» від 20.11.1995 р. № 709/95-ПВ, Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо адміністративної відповідальності за порушення правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні» від 20.11.2003 № 1299-IV, Постанова Верховної Ради «Про прийняття за основу проекту Закону України про особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення і примусове видворення іноземців та осіб без громадянства під час проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні» від 19.05.2011 № 3407-VI. Але саме останній нормативний акт так і не було прийнято як Закон України. При цьому базовий Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773-VI також уникає цих питань. Тому, на нашу думку, у вітчизняному законодавстві підлягають більшій правовій регламентації актуальні питання протидії щодо правопорушень, вчинених іноземцями в Україні.

Беніцький Андрій Сергійович
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних
та спеціальних дисциплін Херсонського факультету
Одеського державного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ МАЮТЬ ОЗНАКИ ПОТУРАННЯ

Особливістю потурання злочину є те, що спеціальної норми, яка б містила ознаки цього виду причетності до злочину, у кримінальному законодавстві України не передбачено. Відповідальність за потурання злочину встано-

влено в різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України. Злочини, які мають ознаки потурання, об'єднує те, що вони посягають на охоронювані законом суспільні відносини щодо нормальної діяльності органів влади, спрямовані на запобігання та перешкоджання вчиненню злочинів.

Об'єктивна сторона потурання злочину характеризується бездіяльністю службової особи. Коли службова особа вчиняє бездіяльність шляхом активних дій, то має місце змішана бездіяльність. Вид предикатного злочину може бути будь-яким залежно від правової норми, яка передбачає відповідальність за невиконання службового обов'язку щодо перешкоджання такому злочину. Такий злочин повинен бути незакінченим, оскільки після вчинення предикатного злочину потурання вже не є можливим. Тому потурання вчиняється на стадії готування до предикатного злочину або замаху на нього.

Потурач може знати або не знати про готування до злочину або замах на злочин, який він повинен попередити або якому перешкодити. Важливим є усвідомлення, що невиконання ним свого правового обов'язку може призвести до настання суспільно небезпечних наслідків [3, с. 174]. Якщо службовій особі стало достовірно відомо про вже вчинений злочин, то потурання відсутнє. Мова може вестися лише про відповідальність службової особи за неповідомлення про злочин. Як правило, коли закон зобов'язує службову особу запобігати або перешкоджати злочинам, то за цим же законом така особа зобов'язана повідомити відповідні органи або вище керівництво про вчинений іншою особою злочин. Згідно з чинним законодавством неповідомлення службовою особою про вчинений іншою особою предикатний злочин може містити ознаки службової недбалості або іншого службового злочину.

Деякі дослідники вважають, що потуранню злочину може передувати як злочин, так і будь-яке суспільно небезпечне посягання [4, с. 140, 146]. Але з таким висновком слід не погодитись, оскільки це суперечить концепції причетності до злочину, бо причетність до злочину не може існувати без предикатного (основного) злочину, який вчинила інша особа. Крім того, у словосполученні "потурання злочину" безпосередньо вказується на термін "злочин", а не на будь-яке суспільно небезпечне посягання.

Підставою для притягнення до відповідальності за бездіяльність службової особи є наявність у такої особи службового обов'язку вчинити відповідні дії щодо запобігання або перешкоджання вчиненню предикатного злочину. Такий обов'язок визначається правовими документами, які регламентують службову діяльність особи, або може впливати з норм кримінального закону. Правовий обов'язок для службової особи може бути у виді вчинення певних дій або утримання від певних дій.

На приватну особу законом не покладається обов'язок попереджати злочин, запобігати або перешкоджати йому. Це є правом кожної людини. В окремих правових документах України сказано, що приватні особи мають право запобігати вчиненню злочину іншими особами. Законодавство України в певних випадках покладає на приватних осіб обов'язок повідомити про

злочин, що готується або вчинений злочин. У разі не виконання такого обов'язку бездіяльність приватної особи може розглядатись, як неповідомлення про злочин. У спеціальних правових нормах кримінального законодавства України за це передбачена відповідальність. Тому навряд чи можна погодитися з дослідниками, які вважають, наприклад, залишення в небезпеці або ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, різновидами потуранням злочину [6, с. 37, 151].

Обов'язок діяти або не діяти певним чином виникає для службової особи за наявності небезпеки заподіяння шкоди суспільним відносинам, які охороняються кримінально-правовими нормами. Така небезпека впливає із можливих злочинних діянь іншої особи, яка скористається з недбалого ставлення службовою особи до виконання своїх обов'язків. Погроза вчинення злочину іншою особою повинна бути наявною. Як справедливо зазначає О.М. Лемешко, повинен бути очевидний характер вчинення основного злочину при потуранні [5, с. 127].

Якщо особа не змогла з поважних причин виконати свій службовий обов'язок щодо попередження вчинення злочину або запобігання йому, то відповідальність за потурання злочину виключається. Поважними можуть бути такі причини, як стихійне лихо, фізичний або психічний примус, виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації і т.ін. Особа не буде нести відповідальність за невиконання службового обов'язку в разі, коли на момент виникнення джерела небезпеки вона була тимчасово відсторонена від виконання своїх службових обов'язків.

Необхідно відрізнити потурання злочину від неповідомлення про злочин, оскільки зазначені види причетності мають схожі ознаки. Основною ознакою що поєднує ці види причетності, є наявність правового обов'язку для особи діяти певним чином. Потурання відрізняється от неповідомлення про злочин обсягом обов'язку щодо виконання відповідних дій. Для потурання характерним є те, що на особу покладається обов'язок запобігати чи перешкоджати вчиненню предикатного злочину. А в разі неповідомлення особа не виконує обов'язку щодо інформування компетентних органів про злочин. На зазначену особу покладається обов'язок повідомляти про злочин на різних стадіях його вчинення – як на стадії попередньої злочинної діяльності, так і після вчинення злочину [2, с. 77-82]. При потуранні особа відповідає за те, що на стадії готування або замаху не виконала обов'язку щодо недопущення вчинення злочину. Крім того, на суб'єкта неповідомлення про злочин закон не покладає обов'язку перешкоджати вчиненню предикатного злочину.

Своєю бездіяльністю потурач сприяє розвитку причинного зв'язку між діями виконавця та наслідками від предикатного злочину. Якщо для службової особи, яка зобов'язана перешкоджати вчиненню злочину, повідомлення про злочин є способом перешкоджання злочину, то невиконання такого

обов'язку є ознакою потурання злочину.

Способи запобігання вчиненню злочину, яке службова особа повинна здійснити, як правило, перелічуються в правовому документі, який регламентує її діяльність. Службова особа зобов'язана: 1) повідомити вище керівництво про готування або замах на вчинення злочину; 2) повідомити про готування або замах на вчинення злочину компетентний орган, який повинен ужити заходів для запобігання настанню злочинних наслідків; 3) безпосередньо вжити заходів для запобігання готуванню або замаху на вчинення злочину тощо.

Слід зазначити, що в юридичній літературі виникають питання щодо моменту закінчення потурання злочину. Так, наприклад, А.В. Зарубін пов'язує момент закінчення потурання злочину з закінченням вчинення основного злочину [4, с. 110]. Однак навряд чи можна погодитися з такою думкою, оскільки може виникнути ситуація, коли учасник основного злочину, скориставшись недбалістю певної особи, яка повинна запобігати злочинам, вчинив відповідні злочинні діяння, але на стадії замаху не довів злочин до кінця з причин, що не залежали від його волі. У такому випадку потурання злочину є закінченим, оскільки винна особа створила умови, які було використано злочинцем. Тому твердження, що моменти закінчення потурання злочину й основного злочину завжди збігаються, є помилковим.

Суб'єктом потурання є особа, на яку покладено спеціальний обов'язок щодо запобігання або перешкоджання вчиненню злочину. Залежно від виду правового документа, який покладає на відповідну особу обов'язок щодо запобігання чи перешкоджання вчиненню злочину, види суб'єктів потурання злочину можна поділити на: 1) суб'єкти правоохоронних органів та 2) суб'єкти, які не наділені функцією правоохоронної діяльності, але з огляду на свої службові обов'язки повинні запобігати або перешкоджати вчиненню злочину.

За потурання злочину службова особа несе відповідальність за ст. 364 або ст. 367 КК України. У визначених випадках особа, яка наділена спеціальним обов'язком щодо запобігання або перешкоджання злочину, несе відповідальність за спеціальними нормами: ст. 209-1, 264, 267, 380, 425, 426 КК України та ін. Наприклад, порушення військовослужбовцем спеціальних правил військової служби, що призвело до вчинення іншою особою злочину, містить ознаки військових злочинів (ст. 425 або ст. 426 КК України).

Суб'єктивна сторона потурання злочину характеризується зазвичай умисною формою вини. У деяких випадках потурання може бути вчинено з необережності. Між тим незалежно від психічного (умисного чи необережного) ставлення потурача до суспільно небезпечних наслідків злочину ставлення до невиконання своїх службових обов'язків в особи повинне бути тільки умисним. Якщо особа до своєї бездіяльності ставиться умисно, а до настання суспільно небезпечних наслідків – із легковажністю або недбалістю, то має місце змішана форма вини. Зміст інтелектуального моменту суб'єктивної сторо-

ни потурання злочину за змішаної форми вини буде характеризуватися тим, що потурач усвідомлює характер готування або вчинення іншою особою (особами) предикатного злочину; усвідомлює суспільну небезпечність та протиправність своєї бездіяльності; свідомо припускає настання суспільно небезпечних наслідків своєї бездіяльності. Вольовий момент суб'єктивної сторони буде характеризуватися тим, що потурач бажає не виконувати свого службового обов'язку запобігти злочину; легковажно розраховує на відвернення суспільно небезпечних наслідків.

Навряд чи можна погодитися з думкою Ю.В. Абакумової, К.М. Серьожкіної та інших авторів, які вважають, що потурання злочину характеризується тільки прямим умислом [1, с. 105; 7, с. 21]. Наприклад, Ю.В. Абакумова цілком справедливо вказує на те, що винна в потуранні особа "усвідомлює, що порушує покладений на неї обов'язок щодо припинення злочинної діяльності іншими особами, і бажає цього або свідомо припускає" [1, с. 105]. Однак дослідниця не звертає уваги на те, що потурач до настання злочинних наслідків може ставитися необережно. Так, потурач може самовпевнено розраховувати на те, що інша особа не скористається з невиконання ним своїх службових обов'язків і не скоїть злочин. Однак якщо інша особа злочин вчинить, скориставшись із недбалості потурача, то до настання таких наслідків він буде ставитися легковажно. Коли винна особа до невиконання свого службового обов'язку ставиться умисно, а до настання суспільно небезпечних наслідків – необережно, то має місце змішана форма вини.

Найближча мета при потуранні злочину – це небажання особи виконати свій службовий обов'язок, тобто вчинити певні дії або відмовитися від їх вчинення для запобігання вчиненню злочину іншою особою (особами). Якщо вчинення злочину іншою особою охоплювалося умислом потурача, то в нього може бути віддалена мета потурання – це бажання скоєння злочину іншою особою (особами).

Потурання злочину – це заздалегідь не обіцяне умисне невиконання службовою особою покладеного на неї обов'язку щодо запобігання та перешкоджання вчиненню злочину іншою особою (особами) за наявності реальної можливості його виконати.

Бібліографічні посилання

1. Абакумова Ю. В. Інститут співучасті в кримінальному праві України : природа, сутність, сучасні проблеми визначення : монографія / Ю. В. Абакумова ; за ред. В. Г. Лукашевича. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 320 с.
2. Беницкий А. С. Правовая природа попустительства преступлению / А. С. Беницкий // Право бу : научно-практический журнал. – 2015. – № 1 (33). – С. 77–83.
3. Беницкий А. С. До питання про кримінальну відповідальність за потурання злочину / А. С. Беницкий // Міжнародне, наднаціональне та національне право : проблеми конвергенції : матеріали міжнародної науково-практичної конф., м. Одеса, 13 грудня 2013 р. / за ред. д.ю.н., проф. Т. С. Ківалової ; Міжнародний гуманітарний університет. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 173–175.
4. Зарубин А. В. Уголовно-правовое регулирование прикосновенности к преступле-

нию : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Зарубин Андрей Викторович ; Тюмен. юрид. ин-т МВД России. – Тюмень, 2004. – 212 с.

5. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчинення злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Лемешко Олександр Миколайович ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 201 с.

6. Макаров А. Д. Уголовная ответственность за прикосновенность к преступлению : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Макаров Анатолий Дмитриевич ; Российская правовая академия Министерство юстиции Российской Федерации. – М., 2004.

7. Серезкина К. Н. Прикосновенность к преступлению в уголовном праве России: оптимизация норм и практики их применения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Серезкина Ксения Николаевна. – Самара, 2009. – 24 с.

Примаченко Віталій Федорович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У загальній теорії права і у кримінально-правовій доктрині цілком законірно визначається, що диференціація кримінальної відповідальності входить в систему міжгалузевої диференціації юридичної відповідальності і по суті є її видом. Законодавець першочергово поділяє відповідальність на цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну і кримінальну, а вже потім диференціює кожен із цих видів відповідальності окремо.

На рівні галузевої диференціації в кримінальному законодавстві перш за все здійснюється диференціація кримінальної відповідальності, але вчені виділяють не лише її. У цьому контексті потрібно вести мову про такі поняття, як «диференціація у кримінальному праві» та «диференціація кримінальної відповідальності». З цього приводу, у наукову полеміку вступають із Т.О. Леснієвськи-Костаревою Л.Л. Кругліков та О.В. Васильєвський, зазначаючи, що вона у своїх дослідженнях не заперечує наявності у кримінальному законодавстві інших заходів кримінально-правового характеру, але разом з тим стверджує, що останні, зокрема примусові заходи виховного характеру, не є диференціацією кримінальної відповідальності, оскільки застосовуються поза межами кримінальної відповідальності і не носять кримінально-репресивного характеру. На думку опонентів Т. О. Леснієвськи-Костаревої, навіть якщо б все було так, не можна заперечувати, що про вказані заходи йдеться саме в кримінальному законі і що ці заходи використовуються взамін кримінальної відповідальності при звільненні від неї (або від покарання) осіб за nereабілітуючими підставами. Але якщо не відносити примусові заходи до

змісту кримінальної відповідальності, то необхідно визнати їх іншим видом відповідальності, якому, виходячи із позиції Т.О. Леснієвськи-Костаревої, не повинно бути місця у кримінальному праві. Тому Л.Л. Кругліков та О.В. Васильєвський підтримують позицію тих юристів, які вважають, що у кримінальному законодавстві інші види відповідальності були, є і будуть [1, с. 55-56].

Із цього приводу О.О. Книженко зазначає, що кримінальна відповідальність разом з примусовими заходами виховного або медичного характеру, примусове лікування, звільнення від кримінальної відповідальності з нереабілітуючих підстав є заходами кримінально-правового впливу (характеру), і на сучасному етапі розвитку кримінального законодавства мову слід вести саме про диференціацію заходів кримінально-правового впливу [2, с. 263].

У цілому підтримуючи таку позицію, потрібно зазначити, що диференціація заходів кримінально-правового впливу є ширшим поняттям, ніж диференціація кримінальної відповідальності, оскільки включає в себе останню, і по суті є аналогічною диференціації у кримінальному праві. Проте вбачається, що диференціація заходів кримінально-правового впливу є більш точною категорією яку доцільно використовувати у науковому та правовому обігу. Також необхідно розуміти, що диференціація заходів кримінально-правового впливу та диференціація кримінальної відповідальності не є синонімами, мають різний зміст і не є взаємозамінними.

З огляду на розвиток кримінально-правової теорії щодо диференціації кримінальної відповідальності викликає науковий інтерес і висловлена з цього приводу позиція П.П. Сердюка. Він вважає, що термін «кримінальна відповідальність», як явище в чистому вигляді, більш точно йменувати в кримінальному праві як «засудження». У зв'язку з цим залишати розуміння диференціації кримінальної відповідальності на рівні плюралізму розуміння диференціації кримінальної відповідальності з явною гегемонією «теорії обов'язку», «пенальної теорії» та «концепції цілого та частини» було б очевидно непослідовно. Фактично, має місце диференціація покарання, що ґрунтується на концептах двох останніх теорій. Отже, на його думку, існує необхідність або збереження розуміння диференціації на рівні покарання, або вести мову про диференціацію ступеня негативної оцінки, що впливає на диференціацію покарання [3, с. 882].

Диференціація кримінальної відповідальності звичайно перш за все ґрунтується на покаранні, тому іноді її називають диференціацією покарання або якщо мова йде про розуміння під диференціацією кримінальної відповідальності всього комплексу заходів кримінально-правового впливу, то до її складу включають диференціацію покарання як різновид останніх. У даному випадку все залежить від того, якої наукової концепції дотримуватися. «Засудження» не є усталеною кримінально-правовою категорією, тому говорити про диференціацію засудження вбачається передчасним, хоча представлена позиція безумовно заслуговує на увагу. Дослідження потребує в першу чергу

диференціація кримінальної відповідальності, як головна частина диференціації заходів кримінально-правового впливу. Диференціація покарання у даному контексті використовуватися не може. Окремо слід сказати, що із диференціації кримінальної відповідальності виокремлюється диференціація виконання покарань, під якою слід розуміти встановлені кримінально-виконавчим законодавством різні порядок і умови виконання і відбування покарань, що відповідно відрізняється від того, що у кримінальному праві розуміють, як диференціація покарання.

Бібліографічні посилання

1. Кругликов Л. Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, А. В. Васильевский. – Санкт-Петербург : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 300 с.
2. Книженко О. О. Санкції у кримінальному праві : монографія / О. О. Книженко. – Харків : НикаНова, 2011. – 336 с.
3. Сердюк П. П. Диференціація кримінальної відповідальності: проблема вибору концепту / П. П. Сердюк // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 882-892 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

Стеблинська Оксана Степанівна

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 390 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Стаття 390 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді обмеження та позбавлення волі. Це злочинне діяння є відносно новим для кримінального законодавства України, наслідком чого є кількісно обмежена практика застосування згаданої статті. До набрання чинності КК України 2001 року українське кримінальне законодавство не передбачало покарання у виді обмеження волі, що зумовлювало відсутність кримінально-правової охорони діяльності установ, які виконували б цей вид покарання, у тому числі і норми щодо ухилення від нього [5].

Прийняття таких процесуальних рішень органами досудового розслідування було зумовлено недосконалим викладенням положення диспозиції ч. 1 та 2 ст. 390 КК України в частині визначення суб'єкта даного злочину, які фактично передбачають відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі лише особам, яким таке покарання визначено вироком суду.

За результатом вивчення проблематики такого застосування норм закону можна дійти висновку, що сьогодні виникає багато проблемних питань щодо правильного тлумачення та застосування у слідчій та судовій практиці окремих положень диспозиції ч. 1 та 2 ст. 390 КК України. В першу чергу це стосується визначення суб'єкта даного злочину.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) одним з видів кримінально-виконавчих установ є кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри), які виконують покарання у виді обмеження волі стосовно осіб, засуджених за злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджених, яким даний вид покарання призначено відповідно до ст. 82 КК України.

Відповідно до кримінально-виконавчого законодавства України безпосередньо на засуджених до обмеження волі та тих, яким покарання у виді позбавлення волі на певний строк замінено більш м'яким покаранням у виді обмеження волі, в порядку ст. 82 КК України, покладаються однакові вимоги щодо відбування зазначеного покарання. Відтак, обидві категорії засуджених повинні нести відповідальність за невиконання цих вимог. Разом з тим недосконало викладені положення диспозиції ч. 1 та 2 ст. 390 КК України в частині визначення суб'єкта даного злочину фактично передбачають відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі лише особам, яким таке покарання визначено вироком суду. Отже, залишається незрозумілим питання, чи може вважатись суб'єктом такого злочину особа, якій покарання у виді позбавлення волі на певний строк замінено більш м'яким покаранням у виді обмеження волі, в порядку ст. 82 КК України.

З одного боку, при заміні невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі на обмеження волі особа фактично не звільняється, а продовжує відбувати покарання іншого виду у статусі засудженого до обмеження волі. Тобто теоретично її можна вважати суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 390 КК України. З іншого – суб'єктом даного злочину законодавець чітко визначив особу, засуджену до обмеження волі, що може тлумачитись як призначення особі покарання у виді обмеження волі на підставі обвинувального вироку суду. При цьому немає правових підстав ототожнювати особу, засуджену до позбавлення волі, та таку, яка відбуває покарання у виді обмеження волі. Таке неоднозначне тлумачення норм закону зумовило відсутність однакової практики застосування судами та органами досудового розслідування порядку притягнення до відповідальності осіб, які ухиляються від відбування покарання у виді обмеження волі.

Так, починаючи з 2011 р. в Україні склалася судова практика закриття кримінальних справ щодо осіб, яким невідбуто частину покарання замінено більш м'яким та які ухиляються від його відбування, у зв'язку з тим, що зазначені особи не визнавались суб'єктами таких злочинів. З огляду на таку судову практику органи досудового розслідування та прокуратури на тих же підставах також все частіше приймають рішення про закриття кримінальних

проваджень за фактами вчинення такими особами ухиленнь від відбування покарання у формах самовільних залишень та неповернень до місця обмеження волі.

З одного боку, ситуація що склалася, певною мірою не відповідає основоположному принципу існування правової держави – рівності усіх перед законом, що закріплено ч. 1 ст. 24 Конституції України. З іншого боку, безкарність за ухилення від відбування покарання та відсутність законних засобів впливу на засуджених, яким покарання у виді позбавлення волі на певний строк замінено більш м'яким покаранням у виді обмеження волі, порушують принцип невідворотності покарання та значно підвищують ризик вчинення таких правопорушень з боку таких засуджених.

Враховуючи, що основним призначенням даної статті є не тільки притягнення певної особи до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, але й здійснення загальнопревентивного впливу на інших засуджених, слід зазначити, що така практика вкрай негативно впливає на стан додержання законності і правопорядку в установах виконання покарань відкритого типу, не забезпечує належне виконання вироків суду та досягнення цілі покарання, порушує нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби та сприяє погіршенню криміногенної обстановки серед засуджених, які там утримуються.

Враховуючи ситуацію, що склалася, адміністрації виправних центрів залишається лише покладатись на здоровий глузд цих засуджених, оскільки самовільне залишення меж виправного центру не потребує будь-яких зусиль у зв'язку із тим, що їх територія не охороняється, а межі є умовними.

Одночасно недосконалість диспозиції ч. 1 та 2 ст. 390 КК України також породжує низку проблемних питань в організації розшуку та затримання зазначеної вище категорії засуджених.

Враховуючи те, що органами досудового розслідування кримінальні провадження щодо зазначеної вище категорії засуджених закриваються у зв'язку з тим, що останні не являються суб'єктами злочину, передбаченого ст. 390 КК, працівники органів внутрішніх справ до здійснення розшукових заходів не долучаються, а такі заходи в більшості здійснюються лише силами персоналу виправних центрів, в яких допускаються факти ухилення від відбування покарання, що в свою чергу відволікає персонал від виконання покладених на нього посадових обов'язків та призводить до погіршення оперативної обстановки у виправних центрах.

Крім того, своєчасне невжиття комплексу розшукових заходів надає можливість окремим засудженим протягом тривалого часу перебувати у розшуку та вчиняти нові злочини. Так, засуджений Л., який в березні 2013 р. ухилився від відбування покарання у Новобузькому виправному центрі управління ДПтС України в Миколаївській області (№ 103), під час перебування у розшуку вчинив злочин, передбачений ст. 263 КК, а саме: під час затримання у останнього було виявлено та вилучено пневматичний пістолет та ніж. Вра-

ховуючи, що останній відбував покарання за вчинення особливо тяжкого злочину (умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю та з корисливих мотивів (п. 4, 6 ч. 2 ст. 115 КК)), подальше його перебування на волі, можливо, привело б до більш тяжких наслідків.

З метою забезпечення принципу невідворотності покарання, підвищення відповідальності засуджених за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та забезпечення нормальної діяльності установ виконання покарань відкритого типу в частині виконання вироків суду та досягнення мети покарання сьогодні існує реальна потреба внесення змін до диспозиції ч. 1 та 2 ст. 390 КК України в частині більш розширеного тлумачення поняття суб'єкта зазначеного злочину.

Також підтримуємо думку О.В. Бризанської, що самовільне залишення місця обмеження волі фактично являє собою втечу з кримінально-виконавчої установи. Інші діяння, передбачені ч. 1 ст. 390 КК України, а саме злісне ухилення від робіт та систематичне порушення громадського порядку або встановлених правил проживання особою, засудженою до обмеження волі, за своєю сутністю є ухиленням не від відбування покарання, а від виконання обов'язків, покладених на засуджених до обмеження волі, визначених у ст. 59 КВК України. Зазначені діяння мають спільну правову природу з протидією вимогам адміністрації виправної установи, відповідальність за яку передбачено ст. 391 КК України [5].

Бібліографічні посилання

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
2. Кримінальний кодекс України, прийнятий 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України, прийнятий 11 липня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
5. Бризанська О. В. Окремі проблеми кваліфікації ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі та шляхи їх розв'язання / Бризанська О.В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13981/06-Brinzanska.pdf?sequence=1>.

Титаренко Олексій Олексійович
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник відділу організації наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ ВЕКТОР КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розбудови української держави, становлення її як незалежної, демократичної, правової та європейською країною суттєво впливає стан забезпечення її національної безпеки і такої її складової як стан протидії злочинності, а також реалізація кримінологічної політики в безпековій сфері. У зв'язку з цим комплекс заходів спрямований на покращення криміногенної обстановки в державі залишається актуальним для сучасної кримінологічної політики, яка є складовою загальної політики держави у боротьбі зі злочинністю та забезпечення національної безпеки в цілому. Проте, представляє науковий інтерес дослідження зміни у кримінологічній політики, спрямованої на забезпечення національної безпеки України в умовах сучасних глобалізаційних викликів (розв'язаний Російською Федерацією на сході України збройний конфлікт, окупація кримського півострову, збільшення міграційних процесів, підвищені ризики терористичних загроз тощо).

Не вдаючись до наукової дискусії щодо поняття та змісту кримінологічної політики та її співвідношення з кримінальною та кримінально-правовою політикою, в даних матеріалах під такою політикою розуміємо комплекс нормативно-правових, загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, а також нерепресивних заходів спрямованих на запобігання злочинності й усунення її причин. Також підтримаємо позицію вчених-кримінологів, які вважають, що кримінологічна політики фактично є стратегією державної політики протидії злочинності, яка в свою чергу виступає однією з складових стратегії національної безпеки [1-4].

Враховуючи події в Україні 2013-2014 років питання негайного перегляду стратегії національної безпеки постало як ніколи. Все це не могло не вплинути на розробку та прийняття нової стратегії, яка була затверджена Указом Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України"», а також нової концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, яка була затверджена Указом Президента України №92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України"». Прийняття цих нових документів у безпековій сфері України позначив зміну вектору у забезпеченні національної безпеки та

всіх її складових, в тому числі у сфері протидії злочинності.

Так, наприклад, якщо проаналізувати Стратегію національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», яка втратила чинність на підставі Указу Президента № 287/2015 від 26.05.2015 [5], то можна побачити, що основні акценти кримінологічної політики у забезпеченні національної безпеки були сфокусовані на: запобігання процесам розвитку регіонального сепаратизму; запобігання поширення тероризму, піратства, наркоторгівлі, незаконної торгівлі зброєю і ядерними матеріалами, транснаціональної організованої злочинності, злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, поширення нелегальної міграції, торгівлі людьми, кіберзлочинності; запобігання проявам корупції; реформування правоохоронної системи України задля забезпечення дієвого захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина (хоча реальне реформування правоохоронного сектору почалося у 2015 році – *вид. мною. Т.О.*); сприяння розвитку недержавної системи безпеки та законодавче забезпечення її діяльності; забезпечення економічної безпеки держави; запобігання поширенню пропаганди екстремізму, насильства, ксенофобії, релігійної нетерпимості, моральної розбещеності; створення національної системи кібербезпеки; розвиток демократичного цивільного контролю над сектором безпеки; підвищення соціально-економічного добробуту населення тощо.

Проте, реалізація даної стратегії не змогла забезпечити ефективність системи забезпечення національної безпеки, в тому числі і в частині протидії злочинності, що згодом було визнано однією з найбільших загроз національній безпеці України. Причинами цього стали, зокрема несформованість сектору безпеки і оборони як цілісного функціонального об'єднання, керованого з єдиного центру; недостатність ресурсного забезпечення, неефективне використання ресурсів у секторі безпеки тощо [6]. Щодо стану злочинності, яка також відноситься до загроз національної безпеки, то вона за окремими її складовими за останні три роки суттєво змінилась. Так, протягом 2013-2015 років відбулося збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень з 529 до 565 тис. (+ 6,8 %). У структурі злочинності в порівнянні з 2013 роком суттєво збільшилось кількість зареєстрованих злочинів окремих груп, зокрема, пов'язаних з незаконним обігом зброї, боєприпасів, вибухових речовин з 761 до 1526 у 2015 році (+ 100,5 %), проти основ національної безпеки з 8 до 473, проти громадської безпеки з 7772 до 11699 (+ 50,5 %), зокрема збільшилась кількість злочинів, пов'язаних з вчинення терористичних актів (ст. 258 КК України з 4 до 349 фактів), створенням терористичних груп та терористичних організацій (ст. 258-3 КК України з 1 до 567 фактів). Також суттєво збільшилась кількість військових злочинів з 369 до 6213 фактів та з'явилися злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – 49 кримінальних правопорушень. Залишається також проблемним питання відшкодуванням матеріальних збитків від кримінальних правопорушень. Тільки у 2015 році такі матеріальні збитки становили більше 7 млрд. грн. [7].

В подальшому Указом Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України"», була затверджена нова стратегія виходячи з наявних загроз суверенітету та цілісності країни в наслідок збройної агресії Російської Федерації [6].

Вивчення даного документа надає можливість визначити, що основні акценти кримінологічної політики у забезпеченні національної безпеки в порівнянні з попередньою стратегією перетерпіли змін, та крім іншого поставлені на: забезпечення реформування правоохоронних органів на основі принципів верховенства права, патріотизму, компетентності, департизації, доцільної демілітаризації, координації та взаємодії, розподілу завдань і усунення дублювання функцій, демократичного цивільного контролю та прозорості; формування нової антикорупційної політики, зокрема яка спрямована на: створення та забезпечення функціонування Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції, а також забезпечити взаємодію у межах завдань і структури, визначених законодавством, між Національним антикорупційним бюро України та Державним бюро розслідувань України; удосконалення процедури перевірки на добросовісність та забезпечити дієвий моніторинг способу життя, доходів і витрат державних службовців; запровадження електронного декларування; створення умов для подолання бідності і надмірного майнового розшарування в суспільстві, наближення соціальних стандартів до рівня держав Центральної і Східної Європи - членів ЄС; системну протидію організованій економічній злочинності та "тінізації" економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації; забезпечення кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів, в тому числі на розвиток спроможностей правоохоронних органів щодо розслідування кіберзлочинів тощо.

Проте, слід зауважити, що для реалізації вищезначених стратегічних напрямів потребує і удосконалення правового забезпечення розвитку сектору безпеки з врахуванням сучасних реалій (наявність внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці). Окремі пріоритети в цьому напрямі знайшли своє закріплення в Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України [8], зокрема: розроблення і прийняття нової редакції Закону України «Про основи національної безпеки України»; розроблення та прийняття Закону України про планування в секторі безпеки і оборони та інших нормативно-правових актів; розроблення та прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про боротьбу з тероризмом». Хоча на наше переконання у даному напрямку доцільним є розроблення та прийняття також Закону України «Про протидію (запобігання) злочинності» (або «Про профілактику злочинів (правопорушень)») [9, с. 808], який вітчизняними вченими-кримінологами пропонується ще з кінця 90-х років як базовий, що визначає

систему заходів загальної та індивідуальної профілактики злочинів.

Підсумовуючі викладено можливо дійти висновку, що в сучасних умовах нових глобалізаційних викликів вектор кримінологічної політики що забезпечення національної безпеки України змістився за останні три роки у бік посилення ролі держави та правоохоронних органів щодо забезпечення протидії злочинам проти основ національної безпеки, громадської безпеки, військовим злочинам, а також протидії кіберзлочинності та транскордонним злочинам.

Бібліографічні посилання

1. Литвинюк О.М. Нова кримінологічна парадигма і політика протидії злочинності / О. М. Литвинюк // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2011. - № 2. - С. 95-101.
2. Джужа О.М. Концептуальні засади співвідношення кримінальної, кримінально-правової та кримінологічної політики / О.М. Джужа, В.В. Василевич // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2014. - № 4. - С. 30-45.
3. Борисов В.І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки / В. І. Борисов // Проблеми законності. Вип. 100. - Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2009. - С. 305-312.
4. Голіна В.В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості) / В.В. Голіна // Вісник Національної академії правових наук України. - 2013. - № 2 (73). - С.193-201.
5. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>
6. Указ Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України"» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013 року, Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2014 року, Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
8. Указ Президента України №92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України"» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>
9. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В.В. Сташиса. - Х. : Право, 2008. - 840 с.

Харитонов Сергій Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права №2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНА ПРОТИПРАВНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНУ

Противправність згідно зі ст. 11 КК України разом із суспільною небезпечністю та винністю є обов'язковою ознакою кожного злочину. Поряд з цими нормативно-правовими ознаками злочину науковці виділяють ще і таку ознаку, як караність, що є наслідком злочину. Саме на ознаці противправності базується, мабуть, найважливіший принцип кримінального права – немає злочину без вказівки на те в законі (*nullum crimen sine lege*), який вперше знайшов нормативне закріплення в перших буржуазних кримінальних кодексах, (наприклад, Кодексі Франції 1810 р.), що в свою чергу пов'язано із заборонаю застосування кримінального закону за аналогією. Отже, за межами кримінальної противправності не має ані злочину, ані покарання (ч.4 ст.3 КК). Тому статті Особливої частини КК України у сукупності з базовими положеннями, що зосереджені у статтях Загальної частини КК, визнають, які діяння людей є злочинними, і встановлюють за них відповідне покарання. Саме кримінальний закон, використовуючи кримінально-правові норми, чітко окреслює, які вчинки особи є кримінально противправними і, як наслідок, караними, а які – правомірним та/або соціально допустимими, визначаючи тим самим обсяг криміналізації та сферу дії кримінального права. Відповідно до цього зміст та сутність кримінальної противправності слід встановлювати на підставах аналізу змісту диспозиції статей Особливої частини КК України з урахуванням положень Загальної частини, а саме ознак, що становлять зміст складу злочину, юридичну конструкцію, яка є системою(сукупністю) об'єктивних та суб'єктивних ознак, за допомогою яких суспільно небезпечні діяння визначаються в законі злочинами. Отже, кримінальна противправність означає, що суб'єкт злочину вчиняє суспільно небезпечне діяння, яке порушує кримінально-правову заборону, передбачену у відповідній статті КК України, і при цьому його поведінка відповідає всім ознакам складу злочину.

Військові злочини є специфічним суспільно небезпечним діянням, поняттю якого законодавець виправдано присвятив самостійну кримінально-правову норму, яка міститься в ст. 401 КК. Це єдине визначення родового поняття злочину, передбачене окремим розділом Особливої частини КК. Визначення понять всіх інших груп злочинів дає лише теорія кримінального права. Специфіка злочинів проти порядку проходження військової служби полягає, перш за все, у спеціальній, назвемо її **воєнно-кримінальній**, проти-

правності. Сутність воєнно-кримінальної протиправності означає те, що діяння порушує не лише кримінально-правові приписи (заборони), утворюючи зміст кримінально-правової норми, а одночасно визнається протиправним нормами інших галузей права, перш за все воєнного та адміністративного права, чиї норми регулюють функціонування воєнної організації держави та порядок проходження військової служби у Збройних Силах України й інших військових формуваннях, створених згідно із законом. Тобто при спеціальній протиправності норма, яка порушується, міститься не лише в кримінальному законі, а й в інших (некримінальних) законах чи підзаконних нормативно-правових актах. І ці нормативно-правові акти регулюють певні аспекти (сторони) військової служби. Військовослужбовець, вчиняючи злочин, порушує щонайменше дві заборони – одну, що міститься у відповідній статті XIX розділу КК України; другу, або «загальновійськову», яка знаходиться у військових статутах або у відповідних законах, що мають загальний характер (закони України «Про військовий обов'язок та військову службу», «Про Службу Безпеки України» тощо), або спеціальну, яка передбачена в підзаконних актах (Положення про повітряні перевезення авіацією Збройних Сил України) та регулює окремі, спеціальні відносини військової служби, наприклад порядок проведення польотів та правил експлуатації літальних апаратів. Специфіка військової служби як виду державної служби особливого характеру поряд з іншим виражається в тому, що всі її компоненти мають чітку правову регламентацію у спеціальних нормативно-правових актах.

У науці кримінального права протиправність поділяють на «пряму» та «змішану», або «паралельну»; деякі вчені вважають, що протиправність слід поділяти на «загальну» та «спеціальну» [1, с. 76-86; 2, с. 90-92; 3, с. 115-125; 4, с. 343-352; 5, с. 175-210; 6, с. 62-76]. Загальна, або пряма протиправність має місце в тих випадках, коли суспільно небезпечне діяння порушує лише заборону (припис) кримінально-правової норми, при цьому порушень норм інших галузей права не має, або вони несуттєві. При спеціальній протиправності, навпаки, порушення норм інших галузей права, в нашому випадку воєнного та адміністративного права, є необхідною умовою кримінальної відповідальності. Тому специфіка протиправності військових злочинів знаходить своє вираження саме в спеціальній протиправності, лише порушення відповідних правил поведінки у військовому середовищі, які закріплені в законах та підзаконних актах і регулюють окремі сфери військової діяльності, поряд з обов'язковими ознаками складу військового злочину, може бути підставою для притягнення військовослужбовця до кримінальної відповідальності за злочини проти порядку проходження військової служби.

Внаслідок того, що всі військові злочини мають спеціальну протиправність та посягають на різноманітні аспекти (сторони) порядку військової служби, які закріплені в спеціальному законодавстві, диспозиції кримінально-правових норм, встановлених в XIX розділу КК, мають бланкетний характер. Ці норми по суті не встановлюють повного змісту кримінально-правової забо-

рони (диспозиція не окреслює ознаки складу злочину або окреслює не всі його ознаки), її зміст визначається не лише законом про кримінальну відповідальність, а й нормами воєнного та адміністративного законодавства. Тобто сутність бланкетних ознак конкретного військового злочину залежить від другої, в більшості випадків підзаконної норми, що відноситься до іншої галузі права. Це в свою чергу обумовлює складнощі при кваліфікації злочину, тому що потрібен системний аналіз правил поведінки військовослужбовця, які перебувають поза межами правового регулювання кримінального закону.

Окрему увагу слід приділити наявності реальної можливості у суб'єкта військового злочину усвідомлювати те, що його діяння є не лише суспільно небезпечним, а й протиправним. Наразі, коли військова служба пов'язана з використанням високотехнологічного обладнання, коли ще вчора цивільна особа занурюється у специфічні військові відносини, вимагати від неї додержання відповідної правомірної поведінки можливо лише при належному рівні підготовки, який зобов'язані йому надати командири (начальники). І як наслідок, у цьому випадку не діє повною мірою конституційний принцип «незнання закону не звільнює від юридичної відповідальності». Особу, яку належним чином не підготували до несення, наприклад, караульної служби або бойового чергування та призначили в добовий наряд, саме пов'язаний з проходженням цих спеціальних служб, не можна притягувати до кримінальної відповідальності за порушення несення цих служб, якщо ці порушення є специфічними, зрозумілими лише військовослужбовцю з певним багажем знань (вмін), а особа, яка не має цих спеціальних знань, відповідно, не усвідомлює своє порушення, не передбачає та не може передбачити можливість настання тяжких наслідків. Законність кваліфікації за нормами кримінального законодавства, що мають бланкетний характер, можлива лише в тих випадках, коли особа, в нашому випадку військовослужбовець, чітко усвідомлює те, що порушує відповідні правила несення військової служби.

Бібліографічні посилання

1. Ковалев М. И. Понятие преступления в советском уголовном праве / М. И. Ковалев. – Свердловск, 1987. – 208 с.
2. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л. Д. Гаухман. – М., 2003. – 448 с.
3. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / Кудрявцев В. Н. – М., 1960. – 244 с.
4. Жалинский А. Э. Уголовное право в ожидании перемен : теоретико-инструментальный анализ. – 2-е изд., перераб. и дополн. / Жалинский А. Э. – М., 2009. – 400 с.
5. Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / Тимейко Г. В. – Ростов н/Д, 1977. – 216 с.
6. Панов М. Кримінальна протиправність як ознака злочину / Панов М. // Право України. – 2011. – № 9.

Федотова Ганна Валеріївна

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
начальник науково-організаційного відділу
Державного науково-дослідного
інституту МВС України

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК:
ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ВІДПОВІДНО ДО КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОЛОЖЕНЬ**

Головним завданням здійснення конституційної реформи має стати реформування конституційного ладу держави. Це обумовлено тим, що системна конституційна реформа проводиться з метою забезпечення динамічного розвитку української державності, підвищення реальної ролі громадянського суспільства і запровадження демократичних інститутів, що відповідають європейській моделі розвитку сучасної демократичної держави.

В умовах демократії права і свободи людини (громадянина) не лише визнаються та юридично закріплюються державою, але і реально забезпечуються шляхом створення фактичних і правових умов їх дійсного здійснення. Однією з таких правових умов є введення до кримінально-правових правовідносин нової категорії – кримінального проступку, окремого виду кримінального правопорушення.

Проте щодо запровадження в правову систему України інституту кримінального проступку з боку науковців висувається певна критика[1]. Вони зазначають, що ця ідея суперечить цілому ряду положень Конституції України (наприклад, статтям 29, 30, 31, 34, 39, 60, 62, 92 тощо)[2], оскільки в них йдеться лише про поняття злочину, натомість «кримінальному проступку» місця немає. Вагомим аргументом, який вони висувають, є вимоги пункту 22 частини першої статті 92 Основного Закону щодо переліку видів юридичної відповідальності та презумпції невинуватості осіб, закріпленої у ст. 62 Конституції. У статті 92 йдеться про те, що «виключно законами України визначаються ... засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них». Ряд вчених, яким все ж таки імпонує поява нового виду кримінального правопорушення, наголошують, що зазначені конституційні положення встановлюють вимоги до виду (юридичної сили) нормативного акта, який повинен визначати чотири види відповідальності: цивільну, кримінальну, адміністративну та дисциплінарну, – це повинен бути закон. Тож законодавець може визначати законом й інші види деліктів(проступків), правопорушень, зокрема й встановлювати відповідальність за вчинення кримінальних проступків [3]. Підтвердженням цього висновку може бути теза, що

в національній правовій системі існує конституційна (політико-правова) відповідальність, що не охоплена положеннями ст. 92 Конституції України.

Фактично запровадження інституту кримінального проступку в правову систему України пов'язане з реформуванням цілої низки галузей права, зокрема конституційного, оскільки в чинній редакції Конституції, на нашу думку, все ж таки викладено концепцію єдиного кримінального правопорушення – злочину. Тому задеклароване у Прикінцевих положеннях Кримінального процесуального кодексу України прийняття Закону про кримінальні проступки обумовлює проведення комплексного реформування законодавства, враховуючи й внесення відповідних змін до Конституції України.

Застосування норм Конституції у сфері кримінального судочинства має низку особливостей. Важливе місце серед юридичних гарантій в рамках кримінального провадження займають норми Конституції України, які покладають на державні органи обов'язок з охорони прав і свобод громадян. Особливе значення в сучасних умовах має гарантування судового захисту прав і свобод кожного громадянина (ст. 55 Конституції). Будь-які права і свободи можуть вважатися гарантованими лише тоді, коли при їх порушенні громадянин має право звернутися зі скаргою до суду і отримати захист.

Крім того, кожен громадянин має право при розгляді його кримінального провадження посилаючись на норми Конституції України і вимагати відповідних гарантій, спираючись на її авторитет і значущість. До числа таких гарантій належать: право на правову допомогу (ст. 59); презумпція невинуватості (ст. 62); неможливість ґрунтування обвинувачення на доказах, отриманих незаконним шляхом, а також на припущеннях (ст. 62); встановлення імунітету свідка, тобто звільнення від обов'язку давати показання або пояснення щодо себе, членів родини чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ст. 63); право кожного на відшкодування шкоди за рахунок держави, заподіяної незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю його органів державної влади і посадових осіб (ст. 56, 62). До цих гарантій додається також положення про те, що ніхто не може нести відповідальність за діяння, які в момент їх вчинення не визнавалися як правопорушення. Це положення забезпечується більш загальним правилом про неприпустимість зворотної дії закону в часі, що встановлює або обтяжує відповідальність (ст. 58).

У зазначених статтях Конституції України йдеться про гарантії прав і свобод людини і громадянина у кримінально правовій сфері. Цілком логічним є поширення відповідних гарантій на учасників кримінального провадження по кримінальним проступкам після запровадження даного виду діяння до кримінального законодавства в повному обсязі.

Проступки – це незначні правопорушення, що завдають шкоди особі, суспільству і є підставою для притягнення особи, яка вчинила проступок, до передбаченої законом відповідальності. Якщо суспільно небезпечне діяння не заборонене кримінальним законом, воно злочином не визнається. Відмінність між проступком та злочином полягає у меншому ступені суспільної не-

безпе́кості. Якщо дія́ння має всі ознаки, перелічені в кримінальному законодавстві, але не має підвищеного ступеня суспільної небезпечності, воно також не може бути визнане злочином. Якщо таке дія́ння в законодавстві визначається як проступок, в такому разі особа має нести за нього відповідальність. Для особи, яка вчинила злочин і притягнена до відповідальності, законом як наслідок цього передбачена судимість, тоді як притягнення особи до відповідальності за проступок не передбачає судимості [4].

Тому введення кримінального проступку до норм кримінального права надасть можливість формування сучасного законодавства, що регулюватиме кримінально-правові відносини відповідно до сучасних світових стандартів та конституційних положень.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.– Ст. 141.
2. Тацій В. Я., Тютюгін В. І., Гродецкий Ю. В., Байда А. О. Ще одна спроба «гуманізації» кримінального законодавства України // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1(2).
3. Запровадження інституту кримінального проступку як необхідна складова реформи кримінальної юстиції «Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 13-15 квітня 2007 р.: у 2-х ч. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – Ч. 1. – С. 189-194 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.org.ua/ua/news/2499>.
4. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. Избр. труды / Н.Ф. Кузнецова. – СПб., 2003.

Бабанін Сергій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

Згідно зі ст. 17 Конституції забезпечення інформаційної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу.

Розвиток та впровадження комп'ютерних технологій у всіх сферах діяльності людини потребує вирішення питань забезпечення інформаційної безпеки в інформаційно-телекомунікаційних системах, у тому числі й кримінально-правовими засобами. Розділ XVI Особливої частини КК України «Зло-

чини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» містить шість норм (ст. 361, 361¹, 361², 362, 363, 363¹), які виконують вказане завдання. Разом з тим аналіз практики застосування цих норм дозволяє запропонувати шляхи їх удосконалення.

Так, на наш погляд, назву розділу XVI Особливої частини КК України доцільно викласти як «Злочини у сфері інформаційних та телекомунікаційних систем», що відповідатиме положенням Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 липня 1994 р.

Конкретизація суспільно небезпечних наслідків у матеріальних складах злочинів цього розділу (наприклад, неможливість користування інформаційно-телекомунікаційними системами протягом одного тижня або одного місяця; матеріальна шкода, значна матеріальна шкода, велика матеріальна шкода) дозволить уникнути оціночних понять у диспозиціях норм та сприятиме однозначному тлумаченню Закону і правильній кваліфікації злочинних дій.

Визначення форми вини до спричинюваних наслідків у диспозиціях норм також сприятиме однозначному тлумаченню Закону і правильній кваліфікації злочинних дій. При цьому в аналізованих злочинах вид умислу може бути як прямим, так і непрямым, а вид необережності – як злочинною самовпевненістю, так і злочинною недбалістю.

Передбачення у всіх нормах вказаного розділу такої альтернативної санкції, як штраф та зменшення санкцій, що передбачають позбавлення волі на певний строк, відповідатиме загальній тенденції українського законодавця щодо гуманізації кримінальної відповідальності. Посилення ж відповідальності саме за кіберзлочини може полягати у розширенні кола кримінально караних діянь у цій сфері.

Отже, пропонуємо викласти ст. 361 КК у такій редакції:

«Стаття 361. Незаконні дії з комп'ютерними даними

1. Незаконне знищення, блокування, порушення цілісності, порядку маршрутування чи спотворення процесу обробки комп'ютерних даних, що призвело до неможливості користування інформаційно-телекомунікаційними системами протягом одного тижня або спричинило умисну матеріальну шкоду окремим фізичним особам, або державним, громадським чи іншим організаціям, -

карається штрафом від шестисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років або без такого та з конфіскацією програмних і технічних засобів, за допомогою яких було вчинено злочин, які є власністю винної особи.

2. Ті самі діяння, що призвели до неможливості користування інформаційно-телекомунікаційними системами протягом одного місяця, або вчинені щодо комп'ютерних даних, які спеціально охороняються програмними, технічними чи організаційними заходами, або повторно, або за попередньою

змовою групою осіб, або особою, яка має правомірний доступ до комп'ютерних даних у зв'язку з займаною посадою або спеціальними повноваженнями, або якщо вони спричинили умисну значну матеріальну шкоду -

караються штрафом від двох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією програмних та технічних засобів, за допомогою яких було вчинено злочин, які є власністю винної особи.

3. Діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили умисну велику матеріальну шкоду, -

караються штрафом від одинадцяти до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією програмних та технічних засобів, за допомогою яких було вчинено злочин, які є власністю винної особи.

Примітка. 1. У статтях 361 – 361-2, 363-1 повторним визнається злочин, вчинений особою, що раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями цього Кодексу.

2. У статтях 361 – 361-2 матеріальною шкодою окремим фізичним особам вважається шкода фізичній особі, заподіяна через обмеження або виключення можливості реалізації нею своїх прав, свобод чи законних інтересів, яка в два або більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3. У статтях 361 – 361-2 матеріальною шкодою державним, громадським чи іншим організаціям вважається шкода, яка складається з витрат, які зазнає організація у зв'язку з порушенням її діяльності, а також витрат, які вона мусять зробити для відновлення своєї діяльності, яка в десять або більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

4. Значною матеріальною шкодою у статтях 361 – 363-1 вважається шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

5. Великою матеріальною шкодою у статтях 361 – 363-1 вважається шкода, яка у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

Політова Анна Сергіївна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судових експертиз Донецького
юридичного інституту МВС України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Найбільшою перепоною до економічного та демократичного розвитку держави, здатною поставити під загрозу будь-які позитивні зрушення і перетворення, є корупція, яка нівелює принцип верховенства права, заважає повноцінній реалізації прав та свобод громадян, розвитку громадянського суспільства тощо.

Однією із основних проблем, пов'язаних з високим рівнем корупції в Україні, на думку багатьох вчених, є відсутність ефективно діючого антикорупційного законодавства.

Перші кроки щодо удосконалення антикорупційного законодавства в Україні були зроблені на вимогу міжнародних організацій (зокрема, FATF щодо відмивання брудних грошей). У 2003 році при Президенті України було створено Комітет з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Саме на вимогу цього Комітету Кабінетом Міністрів України (на який Конституцією покладено питання організації та виконання Державної програми боротьби зі злочинністю) направлено лист до Верховної Ради України з приводу виконання постанови від 23.01.1999 «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходів щодо посилення боротьби із злочинністю», в якій передбачалась і необхідність законодавчого визначення поняття корупції, тобто прийняття спеціального Закону.

Наприкінці 2010 – початку 2011 рр. корупція в Україні набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя. Бажання України наблизитись до стандартів міжнародного співтовариства у сфері протидії та запобігання корупції втілилось у прийнятті 07.04.2011 законів України «Про засади запобігання та протидії корупції» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Вказані законодавчі акти суттєво змінили систему відповідальності за злочини в сфері службової діяльності. Але вони також виявилися неефективними, оскільки, за даними міжнародної організації Transparency International, у 2012 р. індекс сприйняття корупції в Україні становив 26. Вона зайняла 144-149 місця разом із Бангладеш, Камеруном, Республікою Конго, Сирією і Центрально-Африканською Республікою.

14 жовтня 2014 року на законодавчому рівні було визначено нові загальні засади антикорупційної політики України. Прийняті закони відштовхуються від ідеї необхідної ефективної імплементації європейського антикору-

пційного законодавства, впровадження таких засад, як прозорість і підзвітність правоохоронних органів, верховенство права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями, зокрема:

– Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» передбачає створення спеціального державного правоохоронного органу, завданням якого є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, вчиненим вищими посадовими особами, які становлять загрозу національній безпеці. Антикорупційне бюро має стати ключовим органом, який боротиметься з корупцією у вищих ешелонах влади;

– Закон України «Про запобігання корупції» передбачає комплексне реформування системи протидії корупції відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав. Зокрема, передбачається створення Національного агентства з питань запобігання корупції як центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та реалізацію державної антикорупційної політики;

– Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів» встановлює механізм виявлення фізичної особи – кінцевого вигодоодержувача юридичних осіб, а також вільного доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно;

– Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» передбачає визначення комплексу першочергових заходів, спрямованих на зменшення рівня корупції в Україні та формування бази для подальших антикорупційних реформ.

Проте, незважаючи на рішучі кроки протидії корупції в Україні, її рівень залишився високим. Так, зокрема, відповідно до даних Transparency International Україна, за рік Україні вдалося заробити лише один додатковий бал за результатами світового Індексу сприйняття корупції СРІ 2015 р., і наразі індекс СРІ країни складає 27 балів зі 100 можливих. У всесвітньому рейтингу Україна посідає 130 місце зі 168 позицій [1].

Неефективність протидії корупції в Україні, на думку В.В. Сухоноса, полягає у тому, що через недоліки, що були припущені від початку реформ, послаблення системи державного регулювання й контролю, а також відсутність чіткої державної політики в соціальній сфері знизився духовний потенціал суспільства. Це не могло не спричинити зростання злочинності (особливо в її організованих формах) і корупції [2, с. 10].

Можна погодитися із цією точкою зору, адже корупція є невід'ємною складовою будь-якого суспільства, а рівень її поширення залежить від ступеня розвитку суспільних відносин та цінностей, яке дане суспільство сповідує. Політична влада, намагаючись боротися з корупцією, сама піддається її впливу, виступаючи прикриттям корупції та основою для її поширення в інших сферах життя.

Розв'язання проблем ефективної протидії корупції, на думку М.І. Мельника, значною мірою залежить від того, наскільки правильно і глибоко буде зрозуміла її сутність [3, с. 10].

У сучасній кримінально-правовій доктрині, незважаючи на широке різноманіття поглядів щодо визначення поняття корупції та її проявів, сформувалося декілька підходів стосовно характеристики сутності цього поняття, які умовно поділяються на дві групи – широкого та вузького тлумачення.

Так, зокрема, у вузькому сенсі, С.Г. Александров під корупцією розуміє ситуацію, коли посадова особа приймає протиправне рішення, з якого отримує вигоду якогось друга сторона, а сама посадова особа отримує незаконну винагороду від цієї сторони [4, с. 17]. У свою чергу, А.І. Долгова та С.В. Ванюшкін визначають корупцію як «соціальне явище, що характеризується підкупом, продажністю державних або інших службовців і на цій основі корисливим використанням ними в особистих або у вузько групових, корпоративних інтересах офіційних службових повноважень, пов'язаних з ними авторитету й можливостей» [5, с. 501]. Інші вчені вважають, що під даним явищем слід розуміти специфічну поведінку посадової особи, пов'язану із зловживанням владою в особистих корисливих цілях.

Корупція в широкому розумінні, як вважають представники цієї точки зору, є соціальним явищем, яке вразило державний апарат влади, що виражається в розкладанні влади, умисному використанні державними службовцями, службовцями органів місцевого самоврядування, іншими особами, уповноваженими на виконання державних функцій, свого службового становища, статусу й авторитету займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення чи в групових інтересах [6, с. 318-319].

Виходячи із вищезазначених поглядів вчених на тлумачення корупції у вузькому та широкому розумінні, вважаємо, що різниця між ними полягає лише у деталізації злочинів при визначенні поняття корупції (хабарництво, зловживанням службовим становищем).

Разом з тим існує й інша точка зору щодо поділу поняття корупції на групи. Так, Р.М. Тучак, проаналізувавши погляди вчених на законодавче визначення поняття корупції, умовно поділив їх на три групи: а) визначення відповідно до міжнародно-правових актів (узагальнене); б) визначення як суто злочинної діяльності у сфері політики чи державного управління; в) як використання службового становища для отримання матеріальних цінностей, послуг чи пільг [7, с. 7].

Підсумовуючи, слід зазначити, що, з'ясовуючи сутність корупції як складного суспільного явища, можна з упевненістю стверджувати, що, незважаючи на багаторазові спроби законодавця і дослідників дати повне та змістовне визначення поняттю корупція, дійсно вдалого та повного визначення сутності цього явища ще і досі немає. Це пов'язано з тим, що здатність цього явища постійно розвиватися, перетворюватися у різні нові форми прояву, вдосконалюватися, пристосовуватися до наявної правової бази, визначення самого поняття

«корупція» просто «не встигає» за його новими проявами та формами. А тому протидіяти корупції оперуючи лише прийняттям нового антикорупційного законодавства є неефективним засобом боротьби з ним.

Бібліографічні посилання

1. Прес-реліз Україна [Електр. видання]. – Режим доступу : http://ti-ukraine.org/CPI-2015/press_ukraine.
2. Сухонос В. В. Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти : монографія / В.В. Сухонос. – Суми: Університетська книга, 2015. – 74 с.
3. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія / М.І. Мельник. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.
4. Александров С. Г. Правовой механизм борьбы полиции с коррупцией (сравнительно-правовое исследование на примере Российской Федерации и ведущих зарубежных стран) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Александров Сергей Григорьевич. – М., 2005. – 314 с.
5. Криминология : учебник для юрид. вузов / А. И. Алексеев [и др.] ; ред. А. И. Долгова. – М. : ИНФРА-М-Норма, 1997. – 779 с.
6. Новое уголовное право России. Особенная часть : учеб. пособие / Борзенков Г. Н., Бородин С. В., Волженкин Б. В., Комиссаров В. С. [и др.] ; под ред. Н. Ф. Кузнецовой. – М. : Зерцало, ТЕИС, 1996. – 391 с.
7. Тучак Р. М. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Р. М. Тучак. – Х., 2007. – 21 с.

Людвік Валентин Дмитрович

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
та криминології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ЗНОВУ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ

Відповідно до ст.34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір[1].

Громадяни України реалізують зазначене конституційне право серед іншого і шляхом законної професійної діяльності журналістів.

З метою підвищення гарантій безпеки законної професійної діяльності журналістів та приведення законодавчого регулювання гарантій безпеки законної професійної діяльності журналістів до європейських стандартів у правовому регулюванні діяльності ЗМІ [2] Верховна Рада 14 травня 2015 р. прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» № 421-VIII [3].

Цим законом були внесені зміни до ст. 18 Закону України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" та до Кримінального кодексу шляхом зміни назви розділу XV Особливої частини, а також доповнення цього кодексу низкою статей, а саме:

- ст. 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста»;
- ст. 347-1 «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста»;
- ст. 348-1 «Посягання на життя журналіста»;
- ст. 349-1 «Захоплення журналіста як заручника».

Ще до прийняття даного законопроекту Верховною Радою у спеціалістів викликали питання необхідність та аргументованість внесення відповідних змін саме до XV розділу Особливої частини Кримінального кодексу.

Так, у висновку Головного науково-експертного управління від 25.03.2014 зазначається, що **родовим** (напівжирний наш – *В. Л.*) об'єктом злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена розділом XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян», є нормальна діяльність зазначених органів, їх авторитет, а вже додатковим може бути життя та здоров'я службовців, їх права. У свою чергу, об'єктом запропонованих проектом складів злочинів є життя, здоров'я, а також майнові права журналістів [4].

Цієї ж точки зору дотримувалось і Головне юридичне управління, яке у своїх висновках від 11.09.2014 та від 17.03.2015 зазначало, що об'єктом запропонованих законопроектом складів злочинів є життя, здоров'я, а також майнові права журналістів. Отже, не зовсім зрозумілим є підхід законопроекту щодо внесення змін до розділу Особливої частини Кримінального кодексу України. Адже **родовим** (напівжирний наш – *В. Л.*) об'єктом злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена розділом XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» Кримінального кодексу України, є нормальна діяльність зазначених органів, їх авторитет [5; 6].

Вже після прийняття згаданого законопроекту наукова громадськість негативно прореагувала на такі новели від законодавця.

Як зауважує С.Я. Лихова, родовим об'єктом злочинів, склади яких передбачені розділом XV КК України, не охоплюється діяльність журналістів. Журналіст діє від власного імені, від імені засобу масової інформації, від імені професійної чи творчої спілки журналістів. А тому, на її погляд, родовим об'єктом тут слід визнати правові відносини, які складаються в процесі реалізації права журналістів на свободу слова [7].

У свою чергу, В.В. Шаблистий також звертає увагу, що родовим об'єктом злочину розділу XV КК України виступає саме авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, і доходить висновку, що до цієї групи однорідних відносин жодним чином не

відносяться журналісти [8].

Враховуючи, що родовим об'єктом злочинів у кримінальному праві визнаються групи відносин, на які посягають однорідні кримінальні правопорушення [9, с.151], ми підтримуємо точку зору, що злочини проти журналістів знаходяться не на своєму місці.

Родовим об'єктом злочинів, що визначені в цьому розділі, виступає авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, що забезпечує нормальну діяльність цих органів й об'єднань. Злочини ж проти журналістів ніяким чином не порушують авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Саме тому внесення змін до XV розділу Особливої частини КК порушує принцип структури кримінального закону (віднесення злочинів у відповідний розділ Особливої частини КК виходячи із родового об'єкта).

Як влучно зазначив В.О. Навроцький, законодавець не завжди адекватно визначає місце статей про певні злочини в Особливій частині КК [10, с. 56].

Вбачається, що поява злочинів проти журналістів в розділі XV КК «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» є яскравим прикладом неадекватної поведінки законодавця, який при прийнятті нормативно-правових актів повністю ігнорує думку практиків та науковців. Таке ставлення загрожує подальшому розвитку правової науки і може привести до руйнації та хаосу у відповідних галузях права, а отже, й у суспільному житті України.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show>.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52566.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/421-19>.

4. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» від 25.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52566.

5. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» (реєстраційний № 4013) від 11.09.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52566.

6. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» (реєстраційний № 0924) від 17.03.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52566.

7. Лихова С. Я. Криміналізація суспільно небезпечних діянь проти журналістів як приклад порушення принципу структурності кримінального закону/ С.Я. Лихова// Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовчій діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8-9 жовт. 2015 р. / В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2015. – С.270-274.

8. Шаблистий В. В. Про кримінально-правове забезпечення однієї найзаконнішої професії в Україні/ В. В. Шаблистий// Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення механізму реалізації прав та свобод людини і громадянина: матеріали круглого столу (м. Запоріжжя, 10 березня 2016 р.) / за ред. В.М. Огаренка, Т.А. Денисової. – Запоріжжя: КПУ, 2016. – С.68-71.

9. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посібник / за заг.ред. М.І Хавронюка. – К.:Ваіте, 2014. – 944 с.

10. Навроцький В. З професорської шухляди / Вячеслав Олександрович Навроцький. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. – 705 с.

Автухов Костянтин Анатолійович
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального
та кримінально-виконавчого права
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса Національної
академії правових наук України

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ «ЗАКОНУ САВЧЕНКО»

Про цей закон багато чули в Україні та за її межами, але існує велика кількість надуманих домислів щодо нього. Пропонуємо обговорити загальнодоступну інформацію про цей документ.

26 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання»[1]. Відразу пояснюємо, цей закон був прийнятий не для звільнення з полону Надії Савченко, не для прискорення її повернення на Батьківщину. Вона, як народний депутат України, обрана «заочно» на минулих парламентських виборах, всього лише була одним із співавторів цього закону. Назва ж «Закон Савченко» був нав'язаний в основному окремими державними чиновниками та журналістами.

Основним положенням Закону стало закріплення формули, за якою один день строку попереднього ув'язнення зараховується судом як два дні позбавлення волі, тобто 1 день в СІЗО прирівняний 2-м дням в колонії.

Аналізований закон прийнято 26 листопада 2015 року, з 24 грудня він вступив в силу. Перше ж рішення, яке ми знайшли в єдиному реєстрі судових рішень щодо «подвійного» зарахування строку тримання під вартою, винесено судом 6 січня 2016 р.

Серед помилкових суджень щодо прийнятого закону часто вказується, що за цим законом випустили десятки тисяч особливо небезпечних злочинців, і саме це спровокувало сплеск злочинності. Наведемо кілька зауважень з цього приводу.

1. Закон нікого не «випускає», він лише закріплює зарахування строку перебування в СІЗО за іншими правилами. Згідно з ним право на перегляд строку мають не тільки ті, кому суд починаючи з 2016 р. призначає покарання (вже після вступу закону в силу), а й ті, кому покарання призначено раніше, а в даний час вони його вже відбувають. Тобто закон передбачив зворотню дію цього закону щодо перегляду для всіх, кого брали під варту і хто за цією кримінальною справою зараз відбуває покарання (під час винесення вироку їм 1 день в СІЗО зарахували за 1 день позбавлення волі, за старими правилами). Звичайно, в результаті такого перегляду знаходяться люди, які із застосуванням подібного подвійного коефіцієнта свій термін вже повністю відбули і навіть більше. Наприклад, особа с 2 червня 2011 р. по 1 червня 2012 р. трималась в СІЗО, і щодо неї йшов судовий розгляд. За старими правилами, при винесення вироку йому зарахували цей рік в СІЗО за рік відбування позбавлення волі. Припустимо, загальний термін позбавлення волі призначений судом склав 5 років. Фактично звільнитися вона мала би 1 червня 2016 р., але в результаті перерахунку, проведеного судом за «Законом Савченко» (зарахування 1 року СІЗО за 2 роки позбавлення волі), його термін закінчення відбуття покарання змістився, змістившись на рік, з червня 2016 у червень 2015. І природно, що в такому випадку, оскільки засуджений фактично повністю відбув покарання, то він повинен бути звільнений одразу після прийняття судом рішення про перегляд термінів.

Тобто «Закон Савченко» не звільняє з місць позбавлення волі, а лише змінює процедуру зарахування в строк відбуття покарання того періоду, який засуджений провів в досить суворих умовах СІЗО, до визнання його провини обвинувальним вироком суду.

2. Що стосується цифр. Згідно з офіційними даними Державної пенітенціарної служби України, станом на 3 червня 2016 року «за Законом Савченко» звільнено 6,4 тис. осіб; станом на 1 квітня 2016 р. було звільнено 5,7 тис. осіб.

Але чи багато це? Чи є достатній привід вважати, що така кількість звільнених може різко погіршити криміногенну ситуацію?

Для порівняння, відповідно до Закону України «Про амністію в 2014 році» під його дію підпадало більше 17 тис. осіб, що знаходилися в місцях позбавлення волі (майже в 3 рази більше, ніж за «Законом Савченко»).

Слід зазначити, що в 2014 році з установ виконання покарань звільнилися 42,9 тис. засуджених, в 2013 – 43,7 тис. (майже в 7 разів більше, ніж за

«Законом Савченко»). Отже, за простими усередненими підрахунками, виходить, що за 5 місяців 2013 р. звільнялося більше 18,2 тис. засуджених (нагадаємо, за 5 місяців дії «Закону Савченко» звільнилося 6,4 тис. Тобто число звільнених за цим законом майже в 3 рази менше, ніж звільнялося в 2013, 2014 роках за такий же період). А два роки тому чи так само часто лунали думки про проблему звільнення з місць позбавлення волі? Ні? А їх було в три рази більше!

У 2015 року кількість звільнених зменшилася до 21,2 тис. Тобто за період з січня по червень звільнилося приблизно 8,8 тис. засуджених, тобто на третину більше, ніж в 2016 році за «Законом Савченко».

Тобто ті 6,4 тис. засуджених, які вийшли на свободу за «Законом Савченко», не є статистично більшим показником, який в рази змінює структуру звільнених з місць позбавлення волі порівняно з попередніми роками, а навпаки – демонструє загальну тенденцію до зменшення кількості звільнених.

Крім того, серед зазначених 6,4 тис. немало осіб, яким строк було зменшено всього на пару місяців (наприклад, засуджений повинен був звільнитися 1 травня, але йому зарахували 3 місяці СІЗО в співвідношенні день за два, і він вийшов з колонії на 3 місяці раніше – 1 лютого). Тобто станом на червень 2016 р. значна частина з цих 6 тисяч все одно була б уже на свободі.

3. Що стосується заяв голови Державної пенітенціарної служби України, що з 6 тис. звільнених за «Законом Савченко» кожен шостий відбував покарання за вбивство, тоз цього приводу слід зазначити, що це звичайний показник для кримінально-виконавчої системи, про який керівник пенітенціарної служби повинен був бути проінформований.

Так, станом на 1 лютого 2015 року (задовго до «Закону Савченко») серед 56,5 тис. осіб, які перебувають в кримінально-виконавчих установах, 11,1 тис. відбували покарання за умисне вбивство (19,6%). На 1 червня 2014 року ці показники були такими: 95,2 тис. засуджених у виправних установах, з яких 15,5 тис. засуджені за вбивство (16,3%). Станом на 1 квітня 2016 р з 47,4 тис. засуджених, які перебувають в кримінально-виконавчих установах, 10,3 тис. засуджені за вбивство (21,7%).

Так само слід зазначити, що всього за 2015 р Україні було звільнено з установ виконання покарань більш 4 тис. осіб, які вчинили вбивство.

Безумовно, в своїй більшості особи, засуджені за вбивство, не втрачають своєї «суспільної небезпеки» після відбуття покарання, і схильність до рецидиву у багатьох з них висока. Але при цьому не коректно виставляти дані про 1 тис. звільнених вбивць як щось понадприродне.

4. Щодо офіційних даних, що всього «Закон Савченко» застосований до 45,3 тис. засуджених, то слід зазначити, що йдеться не про їх звільнення, а лише про часткове зменшення строку покарання. Засуджений залишається в колонії, лише наближається термін його звільнення. В окремих випадках дата звільнення «наближається» більше ніж на рік, за результатами розгляду судом. Але частіше ці терміни становлять лише кілька місяців.

5. У ЗМІ досить часто можна почути думку що «Закон Савченко» спровокував засилля злочинності, різко збільшилася кількість особливо тяжких злочинів. Але офіційна статистика такі висловлювання не підтверджує. Наведемо інформацію з офіційного сайту Генеральної прокуратури України.

		1-й кв. 2014 р.	1-й кв. 2015 р.	1-й кв. 2016 р.
Всього зареєстровано злочинів		169 502	172 196	203 505
З них	особливо тяжких	5 742	8 021	6 983
	тяжких	43 475	48 395	59 274
	середньої тяжкості	69 213	72 914	87 711
	невеликої тяжкості	51 072	42 866	49 537
	умисні вбивства (ст. 115 КК)	3 381	3 886	3 512

З таблиці видно, дійсно, з початку 2016 р. відбувся зріст злочинності, але найбільше збільшилася кількість злочинів середньої тяжкості, в той час як кількість особливо тяжких (серед них і навмисні вбивства) знижується.

Але слід зазначити, що Україна перебуває у стані війни і внутрішня міграція, нею викликана, не сприяє благополуччю мільйонів людей, які були змушені покинути захоплену Росією територію. Крім того, спостерігається величезна кількість інших соціальних факторів, що обумовлюють приріст злочинності: зростання безробіття, падіння економіки, зниження рівня життя, девальвація національної валюти в 3 рази тощо. І щонайменше наївно, а більшою мірою цинічно в таких умовах основним фактором зростання злочинності називати «Закон Савченко» і 6 тис. дострокового звільнених громадян.

Аналізований закон не передбачає можливість звільнення засуджених до довічного позбавлення волі. Виходячи з цього, кожен, до кого застосовано цей закон, рано чи пізно і так вийшов би на свободу. І замість того, щоб працювати з засудженими під час перебування їх у виправній установі, готувати їх до звільнення, створювати умови і механізм їх соціальної адаптації в суспільстві, замість всього перерахованого «Законом Савченко» хочуть прикрити неефективність всієї правоохоронної системи.

Наша думка щодо необхідності цього закону і оцінка його якості є більш ніж негативною, але, незважаючи на це, не можна допускати таке безпринципне маніпулювання суспільною свідомістю і нав'язування можновладцями спотвореної картини.

Маніпуляції в інформаційному просторі, які активно відбуваються в мас-медіа щодо аналізованого закону, лише віддаляють нас від часу, коли в Україні буде збудовано сильне громадянське суспільство, невразливе для попугайства і дилетантизму.

Лисейцева Вікторія Геннадіївна
викладач кафедри кримінального права
та кримінології Одеського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ ОСІБ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Взяття на себе Україною низки міжнародно-правових зобов'язань у сфері протидії корупції мало наслідком впровадження до національного законодавства юридичної конструкції «незаконне збагачення» з метою полегшення притягнення до кримінальної відповідальності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за вчинення латентних корупційних правопорушень, пов'язаних із набуттям у володіння, користування, розпорядження значної кількості активів, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами.

Таке явище, як незаконне збагачення чи отримання неправомірної вигоди службовою особою, або особою, що уповноважена на виконання державних функцій, зазнало розповсюдженості на всі сфери життєдіяльності суспільства. Незаконне збагачення є найбільш небезпечною формою корупції, вже не є негативним фактором в діяльності службових і посадових осіб, а навпаки, стає можливістю «заплатити за послуги», прискорити та полегшити шлях для вирішення питань. Через призму кримінальних правовідносин незаконне збагачення, надання неправомірної вигоди або підкуп особи становиться способом ухилення від кримінальної відповідальності, обрання більш меншого кримінального покарання, зміну рішення на користь певної особи, що породжує безкарність злочинних діянь і призводить до зниження довіри та авторитету правоохоронних органів і формування правого нігілізму [1, с. 265].

Враховуючи те, що відповідний злочин було передбачено в КК України нещодавно, у теорії кримінального права та практичній діяльності відсутні наукові розробки та практичні напрацювання з цього питання, що ускладнює правильне визначення суспільної небезпеки такого діяння. Саме це детермінує необхідність здійснення його комплексного наукового дослідження.

Проблеми, пов'язані із доповненням кримінального закону статтею про незаконне збагачення, розглядалися у працях Л.П. Брич, О.О. Дудорова, М.І. Мельника, Т.М. Тертиченка, В.І. Тютюгіна, М.І. Хавронюка, О.В. Шемякіна та інших, а також російськими фахівцями О.І. Алексєєвим, Г.І. Богушем, В.М. Борковим та В.В. Лунєєвим.

Законодавець в 2011 р. ввів до Кримінального кодексу України (далі – КК) ст. 368-2 "Незаконне збагачення". Таким чином, Україна сприйняла рекомендації ООН і Ради Європи, запровадивши окрему кримінальну відпові-

дальність за незаконне збагачення.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним збагаченням, існують певні тактичні особливості в проведенні дій, наприклад при таких слідчих (розшукових) діях, як вилучення і дослідження документів, призначення і проведення експертиз і використання оперативно-розшукових засобів. В розкритті цих злочинів найчастіше використовують таку тактичну операцію, як «затримання на гарячому» [2, с. 20]. Враховуючи суб'єктів злочинів, пов'язаних з незаконним збагаченням, розслідування посадових корисливих злочинів може зазнавати багато перешкод, і законодавство взяло курс на вдосконалення законодавчої бази щодо засад запобігання і протидії корупції, адже таке явище, як корупція, необхідно попередити і запобігти ще на стадії замаху [3, с. 13].

Законодавство передбачає відповідальність за незаконне збагачення у ст. 368-2 КК України. Як кваліфікуючі і особливо кваліфікуючі ознаки виступає відповідальне та особливо відповідальне становище службової особи. Отримання незаконного збагачення може бути в завуальованій формі, що сильно ускладнює виявлення і кваліфікацію таких злочинів, тому законодавець чітко визначає мінімальний розмір грошової суми та речі матеріального світу, що складають предмет незаконного збагачення [2, с. 65].

Конвенція (ст. 20) вказує на необхідність вжиття заходів для визнання злочином “умисного незаконного збагачення, тобто значного збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати”.

У статті 20 Конвенції ООН проти корупції пропонується визнавати злочином незаконне збагачення, для якого властиві такі ознаки: 1) збагачення виявляється у значному збільшенні активів; 2) воно перевищує її законні доходи; 3) його суб'єктом є державна посадова особа; 4) це перевищення державна посадова особа не може раціонально обґрунтувати; 5) незаконне збагачення здійснюється умисно.

Окремі науковці зазначають, що повноцінна імплементація ст. 20 Конвенції ускладнюється пануванням у законодавстві України принципу презумпції невинуватості [4, с. 314]. Так, стаття 20 Конвенції пропонує встановити в національному законодавстві відповідальність за незаконне збагачення “за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи”. Стаття 20 Конвенції також містить вимогу до державної посадової особи “раціонально обґрунтувати перевищення законних доходів”, що, на думку окремих фахівців, не відповідає положенню ст. 62 Конституції України, відповідно до якої “ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину”. Водночас цю проблему обмеженого застосування ст. 20 Конвенції у зв'язку із зазначеним тлумаченням конституційної норми можливо вирішити, якщо:

– не використовувати у кримінальному законодавстві зобов'язання раціонально обґрунтувати перевищення законних доходів для доведення своєї

невинуватості у вчиненні злочину;

– натомість передбачити в антикорупційному законодавстві (зокрема, у декларації про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру – додаток до Закону України “Про засади запобігання і протидії корупції” (далі – Закон № 3206-VI) [11]) надання письмового дозволу суб’єктом відповідальності за корупційні правопорушення (декларантом) на перевірку викладених у декларації відомостей, у тому числі і тих, що становлять банківську таємницю, а також письмової згоди на подання на вимогу уповноваженого підрозділу (органу) підтверджуючих матеріалів та даних до змісту декларації (документи або письмові повідомлення з посиланням на документи та фізичних і юридичних осіб, які володіють відповідною інформацією), зокрема під час адміністративної процедури її перевірки.

Така форма надання даних про майновий та фінансовий стан державної посадової особи не є доведенням її невинуватості у вчиненні злочину, натомість становить елемент механізму виконання посадовцем вимог адміністративної процедури фінансового контролю відповідно до норм антикорупційного законодавства. В даному випадку посадовець не доводить свою невинність, а лише виконує антикорупційні зобов’язання надавати достовірні відомості про свої доходи, витрати та зобов’язання фінансового характеру. Це також узгоджується з положеннями статті 16 Закону України “Про державну службу” щодо встановлення законами обмежень, пов’язаних з проходженням державної служби.

З урахуванням викладеного існує можливість, дотримуючись конституційних принципів, розробити правовий механізм протидії незаконному збагаченню.

Доцільно також розробити детальні методичні рекомендації щодо заповнення антикорупційної декларації (з подальшим затвердженням постановою Уряду) з метою уникнення неоднозначного сприйняття декларантами вимог Закону щодо фінансового контролю.

Із метою запобігання незаконному збагаченню (так само як й іншим корупційним правопорушенням) у цілому необхідно:

- запровадити систему моніторингу ефективності антикорупційного законодавства;

- об’єднати зусилля органів влади, науково-дослідних установ і громадськості щодо подальшого реформування антикорупційного законодавства, ефективного його застосування;

- продовжити законопроектну роботу щодо створення Державного бюро розслідувань, до повноважень якого буде віднесено здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, суддями та працівниками правоохоронних органів;

- запровадити спеціальну конфіскацію;

- розробити дієві механізми фінансового контролю, в тому числі удоско-

налити механізм декларування доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру та реєстрації інтересів службових осіб;

- підвищити якість системи добору кандидатів на посади публічної служби, ретельно перевіряти ділові та моральні якості таких осіб для недопущення призначення на посади, пов'язані з виконанням функцій держави, людей нечесних, корисливих, безвідповідальних;

- забезпечити постійний контроль за належністю виконання службовими особами покладених на них обов'язків;

- із застосуванням сучасних навчально-методичних технологій постійно проводити роз'яснювальну роботу шляхом створення спеціалізованих радіо- і телепрограм, сайтів, періодичних видань, літератури та інших засобів пропаганди антикорупційної діяльності.

Проблеми сьогодення, що стосуються корумпованості суспільства, є найчисельнішими і найшкідливішими для розбудови української держави і встановлення європейських стандартів. Неймовірними темпами зростає кількість зареєстрованих проваджень за злочини у сфері службової діяльності, а саме за незаконне збагачення, підкуп службової особи і інші корупційні злочини передбачені Особливою частиною КК України. Злочини, що охоплюються поняттям незаконне збагачення, є найнебезпечнішими посадовими злочинами. Вони руйнують економічну стабільність, підривають авторитет державного апарату, підприємства, установи чи організації, комерційної чи підприємницької структури, дискредитують діяльність правоохоронних, судових та інших державних органів і руйнують моральні підвалини суспільства і держави. Тому заходи попередження, запобігання і протидії корупції й іншим посадовим злочинам, пов'язаним з незаконним збагаченням, повинні бути передовими в діяльності законодавчих, правоохоронних і судових органів України.

Бібліографічні посилання

1. Кримінальне право України: Особлива частина / за ред. П.С. Матишевського. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 429с.

2. Мельник М. Корупція: проблема визначення сутності і поняття / М. Мельник // Вісник Академії правових наук. – 1997. – № 3. – 86с.

3. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії / М. І. Мельник. – К. : Атіка, 2001.

4. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України “Про засади запобігання і протидії корупції” / М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2011. – 424 с.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

6. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року // Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

7. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Шалгунова Светлана Аполлинариевна
кандидат юридических наук, доцент,
профессор кафедры уголовного права
и криминологии Днепропетровского
государственного университета
внутренних дел

ВЛИЯНИЕ ПРАВОВЫХ ТЕРМИНОВ НА КАЧЕСТВО ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНЫ В СФЕРЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Доступность правосудия каждому гражданину Украины стала одним из обязательных условий вхождения Украины в европейское пространство. Однако, как свидетельствует современная судебная практика украинских судов, достижение его стало достаточно проблематичным. Прежде всего заложённая в действующее законодательство система подмены понятий является разрушающим фактором как для системы правосудия, так и для деятельности правоохранительных органов в целом. Так, в действующем с 2012 г. уголовно-процессуальном законодательстве содержится масса противоречий с другими законами, регулирующими правоохранительную и правоприменительную деятельность в сфере уголовного правосудия. Так, уже само название кодекса «Уголовный процессуальный кодекс Украины» (2012 г.) входит в противоречие с названием «Уголовный кодекс Украины» (2001 г.). Не может документ (уголовно-процессуальный закон), основывающийся на нормах фундаментального материального права (уголовного права), иметь такое название и повторять его. Заложённые в действующий УПК Украины понятия «уголовное правонарушение», «уголовное производство» противоречат не только нормам внутри себя, но и нормам действующего уголовного законодательства, и здравого смысла в том числе.

Так, уже в ст. 1 УПК Украины законодатель указывает, что «порядок уголовного производства на территории Украины определяется только уголовным процессуальным законодательством Украины» (ч. 1 ст. 1 УПК Украины), из чего следует, что уголовное производство является видом деятельности. А в ст. 3 УПК Украины содержится определение основных терминов, употребляемых в данном кодексе, и «уголовным производством» названы «досудебное расследование и судебное производство» (снова как вид деятельности органов правосудия), «процессуальные действия в связи с совершением деяния, предусмотренного законом Украины об уголовной ответственности» (как отдельные составляющие вида деятельности). В следующих статьях УПК законодатель приравнивает вид деятельности к их результатам, а именно – материалы, собранные следователем в процессе досудебного расследования по совершенному преступлению, также называет «уголовным

производством». Кроме того, в законодательстве Украины нет закона об уголовной ответственности, являющегося основанием для квалификации уголовных правонарушений, как указано в ст. 214 ч. 5 п. 5 УПК Украины, а есть Уголовный кодекс Украины, в котором «основанием уголовной ответственности является совершение лицом общественно опасного деяния, которое содержит состав преступления, предусмотренного Уголовным кодексом Украины» (ст. 2 ч. 2 УК Украины). В УК Украины есть самостоятельный раздел «Закон об уголовной ответственности» (раздел II), но он распложен в Общей части Кодекса и не содержит составов конкретных преступлений, являющихся уголовно-правовыми запретами, за нарушение каких лицо может быть привлечено к уголовной ответственности. Ни о каком уголовном правонарушении в действующем УК Украины или уголовном проступке в нем речи нет. В УК Украины дается только понятие преступления как «общественно опасного виновного деяния (действия или бездействия), совершенного субъектом преступления» (ст. 11 ч. 1). Никакими другими понятиями термин «преступление» подменяться не может, и соответственно, никакие другие деяния не могут влечь за собой уголовной ответственности для лица, их совершившего. Можно было бы говорить о том, что законодатель не успел внести эти изменения в действующий Уголовный кодекс, но со времени вступления в действие УПК Украины прошло уже более двух лет, и такое объяснение становится сразу несостоятельным.

Кроме того, в самом УПК Украины используются взаимоисключающие термины «уголовное правонарушение», «преступление» (ст. 216), где речь идет о подследственности, «уголовный проступок» (ст. 3 ч. 1 п. 4). При этом в этой же статье указано, что органам внутренних дел подследственны «уголовные правонарушения, предусмотренные законом об уголовной ответственности Украины» (ч. 1), Службе безопасности Украины – «преступления» (ч. 2), налоговым органам – «преступления» (ч. 3), органам государственного бюро расследований – «уголовные правонарушения» (ч. 5). При этом ссылки в ст. 216 УПК Украины даются только на конкретные статьи действующего УК Украины, и для следователей несуществующих органов государственного бюро расследований – на Закон Украины «О государственной службе». В «Переходных положениях» к УПК указывается то, что полномочия следователей несуществующих органов государственного бюро расследований возлагаются на следователей органов прокуратуры (п. 1).

Еще одно противоречие, существующее в действующем УПК Украины: в различных статьях этого Кодекса законодатель указывает на «Уголовный кодекс Украины» (ст. 2 ч. 1 п. 7; ст.ст. 216, 248, 250, 251 и др.), «закон Украины об уголовной ответственности» (ст. 2 ч. 1 п. 7; ст. 216, 234, 244, 285, 295 и др.), «закон Украины об уголовных проступках» (ст. 2 ч. 1 п. 7). А на самом деле в первых двух случаях речь идет об одном и том же законодательном акте – УК Украины. Что касается закона об уголовных проступках, то никаких шагов в сторону его принятия Верховная Рада Украины так и не

сделала. Ситуация складывается такая же, как и с введением такого вида наказания, как арест (ст. 51, 60, 101 УК Украины), исполнение которого должны выполнять в арестных домах. Но с момента принятия уголовного в 2001 г. и уголовно-исполнительного в 2004 г. кодексов арестные дома так и не были созданы. Данный вид наказания не назначается судами, либо при назначении исполняется в СИЗО.

Еще одна проблема, возникшая в правоохранительных органах после принятия нового УПК Украины в 2012 г., – это учет преступлений. Согласно УПК, информация обо всех совершенных уголовных правонарушениях и преступлениях должна вноситься в течение 24 часов в Единый реестр досудебных расследований (ст. 214, 282 и др.). С одной стороны, это способствует фиксации всех заявлений и сообщений о общественно опасных событиях, происходящих в государстве. А с другой – ведет к необоснованному включению в данный реестр информации и последующему открытию именно уголовных производств по фактам совершения административных правонарушений, гражданско-правовых деликтах, нарушениях трудового, земельного, водного и т.д. законодательства, преступлениями не являющимися. Вследствие этого в несколько раз возросла нагрузка на органы полиции, принимающие почти все сто процентов заявлений и сообщений. Если сравнить показатели по количеству совершенных преступлений и открытых по ним уголовных дел (с 2012 г. – уголовных производств), то они выглядят следующим образом:

Количество зарегистрированных преступлений по Украине за период 2006-2014 гг.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Общее количество совершенных преступлений	420900	401293	384424	434678	566928	515833	504027	2710996	2520499	2660559
Количество выявленных лиц, совершивших преступления	214507	214093	207740	212090	226385	225517	194992	-	-	-
Количество лиц, которым вручено подозрение	-	-	-	-	-	-	-	223561	199263	188099

Таким образом, в таблице наиболее наглядно видно возросшую в 5-6 раз нагрузку на сотрудников полиции по регистрации и расследованию преступлений и соотношение по количеству лиц, реально признанных подозреваемыми в совершении преступлений, а не каких-либо иных поступков. Если количество регистрируемых преступлений за последние 3 года возросло в 5-5,3 раза по сравнению с предыдущими годами, то количество установленных и привлеченных к уголовной ответственности лиц практически осталось на том же уровне. И это является подтверждением того, что необоснованным является внесение в Единый реестр досудебных расследований 1,9-2,0 млн.

заявлених і повідомлених, які при первинному їх розгляді порушеннями кримінального закону не вважаються.

Активно впроваджувані останні кілька років населенню думки про те, що міліція не працює, звичайно, працює. І тому населення вже було морально готово до реформування органів міліції в органи поліції (а фактично – до їх ліквідації). Лише те, що від перейменування змінилося, через рік ніхто з фахівців сказати не може. Але при першому ж конфлікті з сусідами, вкраденому гаманці з сумки в громадському транспорті з грошима або пошкодженій майності громадянин звертається до поліції. Проведений нами опитування громадян показало, що серед тих, хто стикався хоча б раз за останні 2-3 роки з діяльністю міліції, відзиваються позитивно, хвалять співробітників міліції і дякують за допомогу, а з тих, хто не стикався – майже 65 % відзиваються негативно, хоча і не можуть назвати ні одного випадку недостойного або незаконного поведінки співробітника міліції. За останній рік ситуація змінилася, і населення в більшості своїй (особливо водії, потерпілі при хуліганських діях, похищеннях, нанесенні фізичних пошкоджень) позитивно відзивається про співробітників колишньої міліції, називаючи їх «фахівцями» і «адекватними людьми», порівняючи з новою генерацією поліції.

Абламський Сергій Євгенович

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОНИКНЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

У ході проведення правоохоронної реформи в Україні було прийнято Закон України «Про Національну поліцію», у ст. 31 якого закріплені превентивні заходи, до переліку яких увійшло проникнення до житла чи іншого володіння особи (п. 7 ч. 1). Безпосередня деталізація даного заходу надана у ст. 38 Закону, зокрема встановлено, що поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише у невідкладних випадках, пов'язаних із: 1) рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; 2) безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину; 3) припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні. Проникнення поліцейського до житла чи іншого володіння особи не може обмежувати її права користуватися власним майном. Про застосування вказаного поліцейського заходу

обов'язково складається протокол.

Тлумачення поняття «житло» та «інше володіння особи» розкрито у ч. 2 ст. 233 КПК України. Окрім того слід враховувати положення Постанови Пленуму Верховного Суду від 28 березня 2008 р. № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» [1]. Так, у п. 11 цієї Постанови зазначено, що під житлом треба розуміти: 1) особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку; 2) будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо); 3) будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо). Також необхідно враховувати, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини поняття «житло» у контексті змісту п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення.

У свою чергу, як «інше володіння» слід розуміти такі об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Ними можуть бути, зокрема, земельна ділянка, сарай, гараж, інші господарські будівлі та інші будівлі побутового, виробничого та іншого призначення, камера сховища вокзалу (аеропорту), індивідуальний банківський сейф, автомобіль тощо.

Проаналізувавши Закон України «Про Національну поліцію», у першу чергу, звернемо увагу, що проникає не поліція (адже це державний орган), а працівник поліції.

По-друге, норми ст. 30 Конституції, ч. 3 ст. 233 КПК України зобов'язують прокурора, слідчого за погодженням із прокурором невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 КПК, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Разом із тим не зрозумілою вбачається норма ч. 3 ст. 38 вказаного Закону про те, що після проникнення до житла чи іншого володіння особи поліцейський обов'язково складає протокол. Відтак, не зрозуміло, що це за протокол, а також гарантії особи при його складанні: чи вручається він особі; чи вона ознайомлюється з ним; чи повинна підписати; чи має права внести до

нього свої зауваження та доповнення.

По-третє, у Законі вказано на цінне майно, у той час як у Конституції України йдеться лише про майно. У зв'язку з цим не зрозуміло, що саме слід розуміти під «цінним майном», адже жодних законодавчих критеріїв його визначення не передбачено. Вважаємо, що доцільно виключити із тексту закону вказівку на цінне майно, що сприятиме одноманітному розумінню наведеної невідкладної підстави проникнення до житла чи іншого володіння.

Також із цього питання слід врахувати положення ч. 4 ст. 236 КПК України, в якій встановлено, що обшук може бути проведений за відсутності особи у житлі чи іншому володінні. У цьому разі слідчий зобов'язаний залишити на видному місці копію ухвали слідчого судді про проведення обшуку, а також забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб. Водночас, як слушно вказали В.І. Галаган і О.І. Галаган, у КПК України лише закріплено можливість провести обшук за відсутності осіб у житлі чи іншому її володінні, але поза увагою залишилися інші принципові питання проведення цієї процесуальної дії. Так, невизначено такі положення щодо проведення обшуку у невідкладних випадках: 1) який процесуальний документ і якою посадовою особою має бути складений. Якщо обшук проводився без ухвали слідчого судді, то не зрозуміло, чи це постанова слідчого, його клопотання про проведення обшуку, погоджене з прокурором чи інший документ; 2) чи потрібно залишати цей документ на видному місці, як це визначено у законі щодо копії ухвали слідчого судді; 3) чи залишається копія протоколу на місці проведення обшуку у невідкладних випадках. Це пояснюється тим, що відповідно до ч. 1 ст. 104 КПК України хід і результати проведення процесуальної дії фіксують у протоколі. Однак у наведеному законі не зазначено про необхідність вручати обшукуваному або залишати на видному місці копію протоколу про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. Разом із тим ця особа вправі знати не лише про те, що за її відсутності було проведено обшук, а і про його результати – що саме, у якій кількості і за яких обставин вилучено, хто при цьому був присутній [2, с. 17].

Таким чином, сучасне реформування правоохоронної системи повинно мати багатоаспектний характер, бути структурно-логічним і взаємопов'язаним у рамках всіх галузей та інститутів права. При цьому норми новоприйнятих законів не повинні бути лише звичайним дубляжем попередніх, адже їх необхідно конкретизувати, тлумачити та деталізувати виходячи зі специфіки конкретної галузі права. У такому разі важливим є виваженість, обдуманість та об'єктивність відповідних законодавчих норм сучасним реаліям. Тільки при дотриманні такого підходу оновлення законодавство не стане декларативним положенням, а буде дієвим інструментарієм дотримання прав і свобод особи у прикладній площині.

Бібліографічні посилання

1. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/v0002700-08>.

2. Галаган В. І. Реалії і проблеми нового КПК України / В.І. Галаган і О.І. Галаган // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ України. – 2013. – № 1. – С. 13-18.

Коваленко Андрій Васильович

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ
В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ**

У вітчизняній загальній теорії права довгий час панівною була точка зору, відповідно до якої судовий прецедент не міг бути віднесений до окремого виду джерел права України. Крім цього, ще починаючи з радянських часів, існувало тверде переконання, що судовий прецедент на офіційному рівні визнається джерелом права тільки в країнах загального права, тобто англо-американського. В країнах романо-германської правової системи, до яких і відноситься Україна, основним джерелом права є нормативний акт.

В умовах, що склалися сьогодні, відчувається гостра потреба в офіційному визнанні судових прецедентів як джерел права. Система нормативно-правових актів, що відзначається своєю неякістю: прогалини, дублювання, колізії тощо, та необхідність в збереженні сутності судової влади, яка має на своїй меті не тільки забезпечити справедливий розгляд справ, захист прав та інтересів осіб, а й збудувати цілісну, ефективну, дієву судову систему та механізм захисту, визначають потребу у створенні судових прецедентів.

Варто також зазначити, що тисячі рішень судів різноманітних інстанцій України стали підставою для аналізу обставин конкретних справ, аргументів, покладених в основу обґрунтування попередньо ухвалених рішень, а інколи тлумачення норм чинних кодексів та законів. На даний момент існує необхідність і доцільність визначення, яку саме роль відіграє сучасна судова практика в українській правовій системі.

Світова практика своїм прикладом показує, що явно виражений, абсолютний, категоричний, імперативний нормативістський підхід є недостатньо

ефективним і потребує перегляду.

Сьогодні мають місце ситуації, коли країни англо-американської системи права звертаються до нормативного законодавства, закріплених правових норм, і навпаки.

Якщо говорити про визнання судового прецеденту і його вплив на правотворчу діяльність в Україні, то слід зазначити, що ця позиція не викликає заперечень і є визнаною. Законодавець в процесі правотворчості – при створенні та удосконаленні існуючих нормативно-правових актів – звертається до судової практики в узагальненому вигляді і бере її до уваги. Крім того, прийняті раніше судові рішення впливали на судову юридичну кваліфікацію в подальшому і конкретизацію оціночних понять (наприклад, методика визначення розміру моральної шкоди не регламентована жодним нормативним документом – суди визначають її розмір, керуючись своїм внутрішнім переконанням та суддівським розсудом, враховуючи при цьому положення судової практики) [1].

Значну увагу в юридичній науці приділяють визначенню правової природи постанов, що виносяться Пленумом Верховного Суду України та постанов і роз'яснень судів вищих інстанцій. З приводу цього ведеться багато дискусій. Незалежно від того, що значна кількість науковців визнає значимість цих документів для ефективного здійснення правосуддя, вони не вживають словосполучення «джерело право» щодо них, хоча все говорить про те, що воно є таким і відіграє вагомую роль.

Потрібно констатувати, що судовий прецедент не може замінити глибокий, уважний, об'єктивний підхід судді до кожної конкретної справи, що розглядається. Судовий прецедент при офіційному його визнанні буде лише основою, керівним началом, що направлятиме на потрібний, вірний шлях, а отже сприятиме більш оперативному, швидкому та дієвому реагуванню на ситуації.

Триває значна кількість дискусій з приводу недоліків судового прецеденту, а саме про його низьку ефективність через те, що він не сприяє всебічному, повному, об'єктивному дослідженню усіх обставин у кожній конкретній справі, що може стати наслідком винесення несправедливого рішення судом. Проте, безперечно, суддям було б значно простіше, якщо б існували керівні начала, а саме основа, такий собі початок, щодо вирішення конкретної справи, що представлена у вигляді джерела права – судового прецеденту.

Для закріплення судового прецеденту як джерела права на офіційному рівні і для його ефективного існування в Україні слід: законодавчо закріпити за судами правотворчу функцію; створити і затвердити відповідну процедуру, яка дозволить здійснювати швидко закріплення судових рішень як прецедент; створити орган, головна функція якого полягала б у фільтруванні – скасуванні прецедентів, які не відповідають реаліям і тим самим втрачають свою актуальність і значимість.

Аналіз української правової системи дозволяє сміливо казати про те, що

судова практика вже визнається джерелом права, хоча і неофіційно. До ряду судових актів, що містять нормативні приписи та положення, можна віднести:

- рішення Конституційного Суду України;
- нормативне тлумачення Пленуму Верховного Суду України та Вищих спеціалізованих судів;
- рішення судів загальної юрисдикції, що скасовують дію нормативних актів;
- рішення Європейського суду з прав людини.

Діяльність судів випереджає своїм динамічним розвитком законодавчий процес нормотворчості. Вона своєю гнучкістю здатна більш оперативно реагувати та враховувати правову дійсність, яка увесь час піддається змінам. Як зазначає Л. Бардаченко, прецедентну систему права використовує весь світ, і кращої поки не вигадано: лише судова влада заповнює прогалини в законодавстві й дає роз'яснення, які ніхто інший надати не може [2]. Суддя під час розгляду справ постійно стикається з недоліком нормативної бази і змушений вирішувати такі прогалини, на які законодавець не має змоги реагувати і виправляти моментально. В законодавстві досить часто можна зустріти дублювання норм, а у судді нерідко відсутня правова норма, якою можна було б вирішити наявний спір. При цьому суд не має можливості відмовити у здійсненні правосуддя – він зобов'язаний вирішити спір, беручи за основу загальні принципи права й існуючі норми.

Думка тих науковців, які пропонують включити прецедент до системи джерел українського права на офіційному рівні, повинна бути підтримана. Це визнання нестиме собою надання суддям можливості офіційно посилатися у своїх рішеннях на прецедент Верховного Суду або на прецедент вищих інстанцій спеціалізованих судів.

Бібліографічні посилання

1. Кирилюк Дмитро. Чи визнається судовий прецедент в Україні? / Д. Кирилюк [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2221>.
2. Черняк О. Рішення Європейського суду — джерело права для українського правосуддя? / О. Черняк [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.interlegal.com.ua/blog/?p=2102>.

Кисельов Ілля Олександрович
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЧИНЕННЯ ЗГВАЛТУВАНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Протягом останніх років в Україні спостерігається погіршення криміногенної обстановки. Суттєвий спад економіки та значне падіння курсу національної валюти у сукупності з іншими факторами призвели до помітних змін у структурі та динаміці злочинності в цілому. Не оминули ці зміни і злочинності в сфері статевої свободи та недоторканості. Одночасно з цим, на нашу думку, останніми роками даному виду злочинності належна увага не приділялась, кримінологічна проблематика статевих злочинів активно не досліджувалась, не вивчалась і поведінка злочинців, жертв злочинів, уваги не приділялось також і вивченню факторів, що сприяють вчиненню цих злочинів. Особливо це стосується одного з найбільш поширених видів статевих злочинів – згвалтування.

Основну частину актуальних даних, які стосуються згвалтувань та інших статевих злочинів, можна віднести до 2007-2009 років. Зокрема, це дисертаційні дослідження таких вчених, як О.В.Губанова, А.О. Джужа, Л.Г. Козлюк, М.М. Корчовий, С.С. Косенко, М.О. Ларченко, Т.Д. Лисько, А.С. Лукаш, Д.П. Москаль, О.В. Синєокий, О.Б. Шигонін та деякі ін. Водночас результати, отримані в дослідженнях названих авторів, без применшення їх цінності, сьогодні потребують актуалізації. Важливо враховувати, що протягом останніх 3-5 років суттєво змінились основні показники злочинності, значно трансформувалась її структура. Відповідні зміни відбуваються наразі й у сфері злочинів проти статевої свободи та недоторканості. При цьому реальне, ефективне запобігання таким злочинам можливе виключно на основі актуальних даних. У рамках проведеного дослідження нами вивчались та аналізувались матеріали справ та вироки районних судів щодо згвалтувань (різні частини ст.152 КК України) за 2010-2015 роки.

Окреслюючи існуючі особливості, перш за все, необхідно зазначити, що протягом останніх п'яти років у структурі згвалтувань домінують прості склади, без обтяжуючих обставин. За нашими даними, 69% всіх згвалтувань, вчинених в Україні, кваліфікуються за ч.1 ст.152 КК України. Значно менше серед проаналізованих фактів згвалтувань за ч. 2, 3 та 4 ст. 152 КК. До 14% згвалтувань кваліфікуються за ч.2 ст.152 КК, 13% – за ч. 3 ст. 152 КК, та лише 5% особливо кваліфікованих згвалтувань кваліфікуються за ч. 4 ст. 152 КК.

Значна частина згвалтувань протягом останніх п'яти років вчинюється у сукупності з іншими злочинами – до 36%, за нашими даними. Більш того, за вказаний проміжок часу 13% згвалтувань були поєднані (об'єднані у часі та вчинені стосовно одного й того ж потерпілого) з вчиненням злочинів проти власності.

Майже у 25% випадків вчинення згвалтування в діях винної особи простежується наявність рецидиву злочинів. На нашу думку, такий показник (фактично кожне четверте згвалтування – рецидив) є доволі високим. Аналіз структури рецидиву показує, що зі злочинів, які його утворили, перше місце посідають злочини проти власності, причому ненасильницького характеру – крадіжки (36% випадків), далі – злочини проти здоров'я особи (різні види тілесних ушкоджень) – 13% випадків. У 13% випадків наявний рецидив злочинів, що пов'язаний з попереднім засудженням винної особи за злочини проти статевої свободи та недоторканості. Нажаль, такий достатньо високий показник рецидиву є доволі «стабільним», про що свідчать дослідження минулих років, проведені у даному напрямку. Так, за даними, одержаними у роботі М.О. Ларченко (2009 рік), яка досліджувала осіб, винних у вчиненні статевих злочинів, майже 29% осіб на момент розгляду справи мали незняту та непогашену судимість (до речі, більшість саме за злочини проти власності) [4, с. 11-12]. Приблизно такі ж показники називає у своєму дослідженні С.С. Косенко (2004 рік), а саме – 30,5% винних були раніше засуджені [3, с. 9].

Приблизно 91% всіх згвалтувань, що вчинюються протягом останніх п'яти років, скоюється одноособово, без допомоги та участі сторонніх осіб. Іншими словами, у 91% випадків злочинець діє з власних переконань, самостійно реалізуючи злочинний намір стосовно потерпілої особи. До 9% випадків згвалтувань, за нашими даними, вчинюється групою осіб, переважним чином (приблизно 93%) без попередньої змови. Приблизно 7% згвалтувань з загальної кількості вчинюється у групі з двох осіб, і лише у 2% випадків – у групі з трьох та більше осіб. Одержані в ході дослідження дані дають підстави для висновку, що у сучасних умовах згвалтування навряд чи можна охарактеризувати як груповий злочин. Необхідно зазначити, що одержані дані значною мірою розходяться з аналогічними, що містяться у дослідженнях попередніх років. Так, за даними, одержаними А.С. Лукаш (2007 рік), майже 44% посягань вчинено одноособово, в той час як у співучасті – 56% [5, с. 9]. Такі дані, на нашу думку, свідчать про суттєві зміни у «підході» гвалтівників до вчинення посягання та вказують на суттєві зміни в цій сфері протягом останніх десяти років.

Велике занепокоєння викликає той факт, що, за результатами проведеного нами дослідження, до 83% всіх згвалтувань вчинюється особами, що на момент вчинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння. Очевидно, що саме у сфері задоволення сексуальних потреб вживання алкогольних напоїв, як ніщо інше, послаблює самоконтроль особи, може штовхнути її на вчинення відповідного діяння всупереч волі потерпілого. Водночас не

менш як у 26% випадків майбутня жертва активно вживала алкогольні напої разом із винною особою. Необхідно констатувати, що кількість фактів вчинення відповідних посягань у стані сп'яніння збільшується, адже дослідження попередніх років свідчать про нижчий рівень згвалтувань, вчинюваних у стані сп'яніння – 47% [1, с.7]. Цікавим є той факт, що, за даними, одержаними в дослідженні М.М. Корчового (2000 рік), майже 74,6% посягань у цій сфері, що вчинюються неповнолітніми (автором досліджувались саме згвалтування, вчинювані неповнолітніми), відбуваються у стані алкогольного сп'яніння [2, с.11-12]. Очевидно, що наразі цей відсоток поступово збільшується, і в майбутньому не очікується тенденції до його зниження.

За результатами проведеного дослідження, переважна більшість згвалтувань вчинюється у приміщеннях – до 61%. Серед усіх вивчених нами випадків згвалтувань 35% було вчинено у приватних будинках (домоволодіннях), 19% – у квартирах в багатоповерхових будинках, 5% – у господарських чи інших, технічних приміщеннях, до 2% – у під'їздах житлових будинків. Приблизно 35% згвалтувань протягом останніх п'яти років вчинюється на вулиці (переважним чином влітку та восени, рідше навесні та взимку), 5% згвалтувань – у автотранспортних засобах, лише 2% – поряд або безпосередньо у громадському місці (маються на увазі кафе, ресторани, дискотеки, нічні клуби, концерти тощо).

З усіх проаналізованих нами випадків найбільша кількість згвалтувань вчинюється з 18 до 24 години – 38%, а також з 24 до 6 години – 35%. Значно менше – 25% – згвалтувань вчинюється з 13 до 18 години, в той же час з 6 до 12 години такі діяння майже не вчинюються – 4%.

В останню чергу вважаємо за необхідне звернути увагу на характер насильства, що застосовується у складі згвалтування. Вивчення матеріалів справ за останні п'ять років показує, що у 47% винні особи застосовують при вчиненні згвалтування погрози, серед яких провідне місце посідає погроза вбивством та заподіянням серйозних (тяжких) тілесних ушкоджень. У 42% випадків винним застосовувалось обмеження рухів жертви. Разом із цим найбільш поширеним видом насильства залишається заподіяння тілесних ушкоджень, яким і долається психологічно та фізично опір жертви. У 67% випадків вчинення згвалтування потерпілі зазнали тілесних ушкоджень. Схожі дані містяться у дослідженні Д.П. Москаля (2009 рік), яким вказувалось, що майже у 64% випадків застосовувалось фізичне насильство [6, с.12]. З усіх вивчених нами випадків 43% характеризуються заподіянням жертві легких тілесних ушкоджень, 20% – заподіянням подряпин, синців, саден тощо. Приблизно у 2% випадків заподіюються середньої тяжкості та тяжкі тілесні ушкодження. До 10% згвалтувань вчинюється за допомогою погрози насильством, що поєднується з демонстрацією зброї (переважним чином ножа), за переконанням пустити її в хід. Майже у 16% випадків злочинці користувались безпорадним станом потерпілої особи.

Одержані нами дані свідчать про певні зміни у «стратегії» гвалтівників,

адже дослідження попередніх років, зокрема О.В. Губанової (2008 рік), вказують, що винятково погрози застосовувались у 18% випадків, а безпорадним станом користувались лише у 2% випадків [1, с.7]. За даними, одержаними Д.П. Москалем (2009 рік), погрози були наявні у 26,5% випадків, а використання безпорадного стану потерпілої особи – у 9,5% [6, с.12-13]. Таким чином, констатуємо майже незмінний відсоток посягань з заподіянням тілесних ушкоджень, кількість посягань з використанням безпорадного стану та погрози у наш час суттєво змінилась.

В цілому проведене нами дослідження дозволяє констатувати, що у сучасних умовах наявні певні особливості вчинення злочинів проти статевої свободи та недоторканості, зокрема зґвалтувань, що проявляються у такому: а) абсолютна більшість посягань (за ст.152 КК України) вчинюється у стані алкогольного сп'яніння; б) значна частина посягань вчинюється у сукупності з іншими злочинами, переважним чином – проти власності; в) значна частина посягань вчинюється особами, що мали судимість на момент його вчинення; г) абсолютна більшість посягань вчинюється одноособово, без допомоги та участі сторонніх осіб; д) значна частина посягань вчинюється з 18.00 до 24.00; е) значна частина посягань супроводжується заподіянням потерпілій особі легких тілесних ушкоджень.

Бібліографічні посилання

1. Губанова О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання зґвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. В. Губанова / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2008. – 20 с.
2. Корчовий М. М. Кримінологічні проблеми боротьби зі зґвалтуваннями, вчинюваними неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М.М. Корчовий / Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2000. – 18 с.
3. Косенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / С.С. Косенко / Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 20 с.
4. Ларченко М. О. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М.О. Ларченко / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2009. – 20 с.
5. Лукаш А. С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А.С. Лукаш / Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2007. – 19 с.
6. Москаль Д. П. Кримінально-правова характеристика зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Д.П. Москаль / Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 21 с.

Книга Максим Михайлович
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ
ст. 359 КК УКРАЇНИ, ПЕРЕДБАЧЕНОЇ ПРОЕКТОМ
ЗАКОНУ УКРАЇНИ № 1165 ВІД 02.12.2014**

Проект закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення ролі громадянського суспільства в боротьбі з корупційними злочинами» № 1165 від 02.12.2014 [1] (далі – законопроект) передбачає запровадження в кримінальному процесі України інституту громадського обвинувачення щодо окремих службових злочинів з метою допомоги державі в протидії корупції. Для цього пропонується наділити громадян можливістю здійснення «приватного кримінального переслідування» та декриміналізувати окремі склади злочинів.

Так, на думку авторів законопроекту, успіх корупційних справ сильно залежить від можливостей одержання аудіо-візуальних доказів, головним джерелом яких зазвичай є негласні слідчі (розшукові) дії з використанням спеціальних технічних засобів. Тому пропонується нова редакція ст. 359 КК України, щоб наділити схожими (але значно обмеженішими можливостями) приватних осіб [2].

Такі пропозиції є досить дискусійними. Чинна редакція ч. 1 ст. 359 КК України встановлює відповідальність за незаконне придбання або збут спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також незаконне їх використання. На думку авторів законопроекту, чинна редакція ст. 359 КК України звужує можливості приватної ініціативи для реальної протидії корупціонерам [2]. Тому відповідно до нової редакції ст. 359 КК України «особа не підлягає кримінальній відповідальності згідно з цією статтею, якщо отримана в результаті передбачених цією статтею діянь інформація: 1) може бути використана в кримінальному провадженні як доказ обвинувачення чи захисту щодо злочину, вказаного в статті 41-3 Кримінально-процесуального кодексу України, та 2) буде добровільно передана правоохоронним органам або суду в порядку приватного кримінального переслідування винною особою безпосередньо або через приватного обвинувача до повідомлення такій особі про підозру у вчиненні злочину».

Слід зазначити, що сама ідея запровадження приватного кримінального переслідування та наділення схожими із правоохоронцями можливостями

приватних осіб не зможе втілюватися у життя повною мірою. Наприклад, автори законопроекту не врахували ті випадки, коли дії службової чи іншої особи, щодо якої будуть застосовуватися спеціальні технічні засоби, можуть потребувати додаткової кваліфікації за злочинами, що не вказані у запропонованій ст. 41-3 КПК України. В цьому разі представники громадськості будуть підлягати кримінальній відповідальності за ст. 359 КК України, оскільки використання спеціальних технічних засобів буде здійснено для отримання доказової інформації по злочинах, щодо яких «приватне кримінальне переслідування» законопроект здійснювати не дозволяє.

До того ж використання спеціальних технічних засобів скоріш за все вимагатиме вчинення дій, які будуть утворювати поряд із ст. 359 КК України інші склади злочинів. Наприклад, у разі звільнення від кримінальної відповідальності особи за ст. 359 КК України вона може підлягати кримінальній відповідальності за іншими статтями особливої частини КК, які встановлюють відповідальність за: незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи (ст. 162 КК), порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК), несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК) тощо. В таких випадках «індульгенція» у вигляді непритягнення до кримінальної відповідальності за незаконне використання спеціальних технічних засобів отримання інформації фактично втрачає сенс.

Слід звернути увагу, що запропоноване формулювання «якщо отримана в результаті передбачених цією статтею діянь інформація може бути використана в кримінальному провадженні як доказ обвинувачення чи захист» означає, що отримані незаконним способом матеріали не обов'язково мають бути визнані доказами у кримінальній справі. Таким чином, створюється загроза легітимізації використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації будь-ким на власний розсуд. Це є грубим порушенням вимог ст. 5, 6, 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [3], які зобов'язують гарантувати кожному право на свободу та особисту недоторканність, право на справедливий суд і право на повагу до приватного і сімейного життя.

Також нова редакція ст. 359 КК України встановлює відповідальність лише за незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Таким чином, передбачається декриміналізувати дії, пов'язані із незаконним придбанням та збутом спеціальних технічних засобів отримання інформації. Потреба у внесенні таких істотних законодавчих змін нічим не аргументується.

У зв'язку з викладеним питання про доцільність запровадження можливості звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які незаконно використовували спеціальні технічні засоби для негласного отримання доказової

інформації щодо окремих видів службових злочинів, є досить дискусійним. По-перше, цим будуть грубо порушуватися права людини, зокрема право на справедливий суд і право на повагу до приватного і сімейного життя. По-друге, винна особа у разі звільнення від відповідальності за ст. 359 КК України може підлягати кримінальній відповідальності за інші склади злочинів (ст. 162, 163 КК України та ін.), що ставить під сумнів можливість існування громадського кримінального переслідування як такого. Існуватимуть суттєві розбіжності у застосуванні цієї норми різними суб'єктами.

Також потребують аргументації зміни до ст. 359 КК України в частині декриміналізації незаконного придбання та збуту спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Бібліографічні посилання

1. Проект закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення ролі громадянського суспільства в боротьбі з корупційними злочинами» № 1165 від 02.12.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52602.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до чинного законодавства України щодо прав громадян в боротьбі з корупцією та зловживанням владою» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52602.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print1443628221844618.

Фурса Вадим Вікторович

викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВІК ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН, ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 156 КК УКРАЇНИ

Відповідно до ч.1 ст. 18 КК України суб'єктом злочину може бути фізична осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може наступати кримінальна відповідальність. Наявність двох ознак суб'єкта злочину, таких як вік і осудність, більшість вчених-юристів вважають достатньою для притягнення фізичної особи до кримінальної відповідальності [1, с. 34], водночас деякі науковці вважають ці ознаки недостатніми [2, с. 114].

Не вдаючись до детального аналізу цих точок зору, зазначимо, що для притягнення особи до кримінальної відповідальності достатньо тільки таких ознак, як характеристика особи як фізичної, її вік і осудність.

Сутність суб'єкта злочину як елемента складу злочину розкривається через зміст його ознак. До числа обов'язкових ознак суб'єкта відносяться:

- 1) характеристика особи як фізичної (а в деяких країнах – і як юридичної);
- 2) вік;
- 3) осудність.

Інші ознаки суб'єкта, які мають кримінально-правове значення, є факультативними та входять в зміст поняття «спеціальний суб'єкт».

Таким чином, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 156 КК України, є фізична осудна особа, яка досягла певного віку.

Традиційно в Україні суб'єктом злочину визнається лише фізична особа. Зміст поняття «фізична особа» здається достатньо ясным, і як фізична особа у правовідносинах виступає лише людина.

Наступною ознакою суб'єкта злочину, передбаченого ст. 156 КК України, є осудність.

Законодавець у ч.1 ст. 19 КК України дає таке визначення осудності: «осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними». Осудність – це юридична передумова вини і кримінальної відповідальності. Тільки психічно здорова людина свідомо обирає варіанти поведінки, здатна усвідомлювати те, що вона робить, а тому може відповідати за свої суспільно небезпечні діяння [3, с. 75]. Той факт, що особа здатна керувати своїми діями, підтверджує те, що особа ставить перед собою певну мету, прагне виконати поставлені завдання і одержати бажаний результат.

Вік кримінальної відповідальності є останньою основною ознакою суб'єкта злочину, передбаченого ст. 156 КК України.

Вік кримінальної відповідальності – це вік, з якого особа відповідно до норм кримінального права може бути притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення суспільно небезпечного діяння. В кримінальному законодавстві більшості країн встановлюється мінімальний вік кримінальної відповідальності – певний вік, з якого особа вважається здатною усвідомлювати соціальну значимість всіх охоронюваних кримінальним правом об'єктів.

Питання про обрання певного мінімального віку кримінальної відповідальності в кожній країні та в кожний історичний період вирішується виходячи з діючих в даний проміжок часу політичних, соціальних, економічних, культурних та інших умов.

Сьогодні законодавець у ч.1 ст. 22 КК України встановив, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістьнадцять років. У ч.2 ст. 22 КК України викладено вичерпний перелік суспільно небезпечних діянь, за які кримінальній відповідальності можуть підлягати особи у віці від 14 до 16 років. Розбещення неповнолітніх у перелік суспільно небезпечних діянь, за які кримінальній відповідальності можуть підлягати особи у віці від 14 до 16 років, не входить, а отже криміна-

льній відповідальності за злочин, передбачений ст. 156 КК України, підлягають лише особи, які досягли 16 років.

Проте в юридичній літературі висловлювалися пропозиції про підвищення віку суб'єкта злочину, передбаченого ст. 156 КК України, до 18 років [4, с. 271].

Так, О.О. Світличний, підтримуючи вказану пропозицію, звертає увагу на те, що формування установок у сексуальній сфері в неповнолітніх віком від 16 до 18 років, як правило, є незакінченим. Для особи чотирнадцятирічного віку очевидною є однозначна заборона та караність насильницьких дій сексуального характеру. Однак неправомірно покладати на нього роль «контролера статевої поведінки» іншого неповнолітнього одного з ним віку. Соціальний обов'язок статевого контролю може покладатися виключно на повнолітніх осіб. Крім того, з настанням вісімнадцятирічного віку питання про досягнення статевої зрілості особи не виникає. Хоча закон і не вимагає обов'язкової статевої зрілості суб'єкта зазначеного злочину, але притягнення до відповідальності підлітка, який здебільшого не досяг статевої зрілості, за розпусні дії щодо такого ж підлітка, який також не досяг статевої зрілості, важко визнати доцільним і обґрунтованим [5, с. 116].

Усвідомлювати суспільну небезпеку злочину проти неповнолітнього може лише дорослий. Крім цього, якщо під кримінально-правовою охороною перебуває не лише статева недоторканість, а й нормальний (у тому числі статевий) розвиток всіх учасників статевого зносин, то кожного з них треба визнавати потерпілим. Звідси випливає, що суб'єктом аналізованого злочину може бути лише повнолітня особа [4, с. 243].

Проте деякі вчені вважають, що підвищення віку кримінальної відповідальності є досить спірним і навряд чи буде сприяти ефективному запобіганню вчиненню розпусних дій [6, с. 62].

Вважаємо, що положення про підвищення віку суб'єкта злочину, передбаченого ст. 156 КК України, заслуговує на схвалення та підтримку, оскільки лише повнолітня особа може повною мірою усвідомлювати всю суспільну небезпеку розпусних дій. У віці ж до 18 років відбувається лише психосексуальний розвиток особи та формування її як особистості. Нажаль, у рамках тез доповіді неможливо повністю розкрити питання віку особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 156 КК України. Коло питань, які ми окреслили, обмежується найбільш суттєвими та дотепер дискусійними положеннями, тому вони вимагають подальшого наукового дослідження.

Бібліографічні посилання

1. Павлов В. Г. Суб'єкт преступления в уголовном праве (историко-правовое исследование) / В. Г. Павлов. – СПб.: Герда, 1998. – 234 с.
2. Трубников В. М. Нове про суб'єкт злочину / В.М. Трубников // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – 2002. – Спецвипуск. – С. 112-115.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Кантон, А.С.К., 2001. – 775 с.
4. Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої сво-

боди та статевої недоторканості особи [наук.-практ. пос.] / О.О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 352 с.

5. Світличний О. О. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О.О. Світличний / Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2012. – 231 с.

6. Затона Р. Е. Уголовно-правовой и криминологический аспекты ответственности за половое сношение и иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим четырнадцатилетнего возраста : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Роман Евгеньевич Затона. – Саратов : СЮИ, 2000. – 200 с.

Шевченко Таїсія Віталіївна
старший викладач кафедри
кримінального права та криминології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

На сучасному етапі розвитку держави діяльність, яка здійснюється у сфері охорони правопорядку, а саме у громадських місцях, зазнала значних змін. Найважливішою з них є та, що заходи кримінального покарання почали співвідноситися із заходами запобігання злочинам, до того ж у багатьох країнах світу, зокрема й в Україні, цим заходам надають пріоритетне значення. Уперше проблему запобігання злочинам, у тому числі проти власності громадян, порушив один із засновників криминології – Ч. Беккарія у своїй праці “Про злочини і покарання”. Переконливість і правота ідей і поглядів Беккарія, викладених у трактаті, проявилася у безпосередньому їх впливі на законодавство багатьох держав [1, с. 143-144].

Запобігання злочинам проти власності розглядається в криминологічних працях багатьох вітчизняних вчених, а саме М.І. Бажанова, О.М. Бандурки, І.М. Даньшина, О.М. Джужі, А.Ф. Зелінського та інших вчених, однак нейтралізація причин та умов вчинення злочинів проти власності у громадських місцях потребує використання як загальносоціальних заходів протидії цій групі злочинів, так і спеціально-криминологічних заходів, які застосовуються саме підрозділами Національної поліції України.

Перед визначенням основних заходів запобігання вищезазначеній групі злочинів у громадських місцях необхідно зосередити увагу на поняттях “громадські місця” та “громадський порядок”, які є взаємозалежними та взаємозумовленими. Характеризуючи громадські місця, вчені називали різні істотні ознаки, що, на їх погляд, відображають предметний зміст цього поняття

тя. Зокрема, Н.Ф. Кузнецова розглядала громадський порядок як закріплений у нормах права і моралі певний порядок відносин у громадських місцях [2, с. 76]. Подібні за змістом висловлювання містяться і в працях інших вчених, де з громадськими місцями пов'язувалося виникнення правовідносин з охорони громадського порядку [3, с. 123].

Правове регулювання визначення громадських місць регламентовано деякими нормативними актами, в яких переважно міститься їх орієнтовний перелік. Так, у Законі України “Про заходи щодо попередження вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення” громадське місце розуміється як частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, доступної або відкритої для населення, вільно чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично, час від часу, в тому числі під'їзди, підземні переходи, стадіони [4].

У свою чергу, в Законі України “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону” також надається орієнтовний перелік громадських місць: це вулиці, майдани, залізничні вокзали, аеропорти, морські і річкові порти, місця компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів [5].

Як зазначає Г.О. Пономаренко, охорона громадського порядку здійснюється з метою запобігання правопорушенням, створення необхідних умов для реалізації прав, виконання обов'язків і задоволення інтересів всіх та кожного, для спокійної праці та відпочинку громадян [6, с. 227].

Серед осіб, від яких можна очікувати вчинення насильницьких посягань на власність та на особу власника у громадських місцях, можна виділити такі групи: підозрювані чи обвинувачені, які залишаються на період досудового розслідування на волі без оперативного контролю з боку Національної поліції України; особи, які прибувають до місця постійного проживання після відбуття покарання з місць позбавлення волі або умовно-достроково звільнені, умовно засуджені, а також засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі; особи, раніше не судимі, але щодо яких є інформація, що вони схильні до вчинення насильницьких злочинів проти власності громадян або готують їх вчинення; особи, яким на момент досудового розслідування обрано запобіжний захід “домашній арешт”, не пов'язаний із застосуванням до підозрюваного електронного засобу контролю [7].

Попередження грабежів та розбійних нападів у громадських місцях має такі основні цілі: забезпечення стримування злочинності в цілому та нейтралізації її негативних наслідків; протидія криміногенним процесам у суспільстві, усунення обставин, що сприяють здійсненню грабежів та розбоїв; індивідуальний профілактичний вплив щодо конкретних осіб.

Система заходів попередження злочинності обов'язково включає правові заходи, наприклад виявлення, розкриття, розслідування злочинів; виконання кримінального покарання; постпенітенціарний контроль, допомога у соціальної адаптації та ресоціалізації злочинців тощо, застосування кримінальної

відповідальності і покарання; вплив загрози покарання з метою попередження злочинів, норми, що стимулюють до дій, перешкоджають або припиняють вчинення злочину (добровільна відмова від злочину, необхідна оборона, затримання злочинця тощо), удосконалення правової основи самої профілактики. До арсеналу правових заходів кримінологи відносять: комплексні законодавчі акти про профілактику злочинів, подолання ентропії (невизначеності) кримінально-правових заборон та інше [8, с. 84].

Оснащення правоохоронних органів новітніми технологіями забезпечує якісно новий рівень боротьби зі злочинністю. Впровадження нових технічних засобів, систем і технологій підвищує можливості виявлення злочинів, запобігання їм, документування, розкриття та розслідування.

Також неможливо не погодитись із думкою Н.О. Овчарик, яка під спеціальними заходами запобігання насильницьким посяганням на власність громадян, що вчиняються у громадських місцях, розуміє заходи, пов'язані із впливом на осіб, які вчинили або мають намір вчинити злочин, що вживаються переважно правоохоронними органами на підставі професійних знань, у тому числі із використанням спеціальних сил і засобів [9, с. 462].

Важливим моментом для загальносоціального запобігання злочинності є те, що за останні 10 років було прийнято декілька програм у сфері протидії злочинності. Завдання, спрямовані на досягнення мети, визначеної паспортом бюджетної програми, перш за все передбачають: ослаблення дії криміногенних факторів і створення атмосфери суспільної нетерпимості до злочинності; організацію ефективної протидії морально-психологічній деградації молоді; недопущення втягнення у злочинну діяльність неповнолітніх, витіснення злочинності з суспільного життя; удосконалення та підвищення ефективності роботи, пов'язаної із забезпеченням профілактики злочинності; надання правоохоронним органам всебічної допомоги в матеріально-технічному та фінансовому забезпеченні заходів з профілактики і боротьби зі злочинністю; залучення до виконання Програми громадян, зокрема громадських помічників, дільничних інспекторів міліції, активістів громадських формувань з охорони громадського порядку; інформаційне забезпечення органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і населення з питань профілактики злочинності.

Проте в жодній із вищезазначених програм не було затверджено окремого розділу, присвяченого боротьбі зі злочинами майнової спрямованості, зокрема насильницького характеру. Враховуючи означене, пропонуємо задля більш ефективної протидії злочинам майнової спрямованості, зокрема насильницького характеру, розробити програми на загальнодержавному та територіальному рівнях. У цьому контексті вважаємо за доцільне прийняти загальнодержавну програму боротьби із злочинами майнової спрямованості, зокрема насильницького характеру, на 2016-2020 рр. У цій програмі слід передбачити окремим розділом заходи щодо удосконалення чинного законодавства у сфері боротьби із злочинами майнової спрямованості, а також реструктури-

зовати та провести координацію всього спектру правоохоронних сил, формування професійного прошарку сил правопорядку та оперативних підрозділів, удосконалити науково-методичне забезпечення.

Отже, підсумовуючи, можемо визначити поняття “запобігання Національною поліцією України насильницьким посяганням проти власності громадян, які вчиняються у громадських місцях” як особливий вид діяльності служб, підрозділів в системі МВС України, що здійснюється у межах їхньої компетенції, щодо запобігання або припинення цієї категорії злочинів, виявлення причин і умов, що сприяють їхньому вчиненню, вживання заходів щодо усунення таких обставин, впливу на осіб зі стійкою протиправною, а іноді й агресивною поведінкою, задля запобігання і недопущення насильницьких злочинних діянь у громадських місцях. Саме сьогодні система запобігання злочинам в Україні потребує подальшого розвитку та вдосконалення, зокрема на рівні визначення правових основ цієї діяльності, кола суб’єктів, їх класифікації, постійного поглиблення наукового знання працівниками правоохоронних органів, дослідження рівнів попереджувальної діяльності, оперативного реагування, а також тільки у сукупності соціальних, економічних, психологічних та інших засобів попереджувальна діяльність здатна бути спроможною вирішити нагальні проблеми сьогодення.

Бібліографічні посилання

1. Панов Н. И. Чезаре Беккариа и его знаменитый трактат «О преступлениях и наказаниях» / Н. И. Панов // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1(2). – С. 277-310(з передмови до книги “Чезаре Беккариа. О преступлениях и наказаниях: пер. с итал. – К.: Ин Юре, 2014. – 240 с.”).
2. Кузнецова Н. Ф. Уголовная ответственность за нарушение общественного порядка / Кузнецова Н. Ф. – М.: Госюриздат, 1963. – 170 с.
3. Петров Д. Громадські місця як підстава територіальної класифікації грабежів і розбоїв, що вчиняються неповнолітніми / Д. Петров // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 4. – С. 120-124. – 156 с.
4. Про заходи щодо попередження вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров’я населення: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – Ст. 565.
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 01 серпня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 338.
6. Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади: моногр. / Г. О.Пономаренко. – Х. : ФОП Вапнярчук Н.М., 2007. – 370 с.
7. Наказ МВС України № 696 “Про затвердження положення про порядок застосування електронних засобів контролю” від 09.08.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12>.
8. Овчарик Н. О. Напрямки діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання викраденням чужого майна з автомобілів / Н.О. Овчарик // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: зб. наук. праць.– 2013. – № 1. – С. 459-464.
9. Козлюк Л. В. Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження грабежів

та розбійних нападів у громадських місцях / Л.В. Козлюк // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матеріали міжнарод. наук.-прак. конф. (м. Запоріжжя, 5 листопада 2010 р.) : в 3-х ч. – Запоріжжя, 2010. – Ч. 2. – С. 82-86.

Філіпп Анастасія Володимирівна
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЖЕРТВА СТАТЕВОГО ЗЛОЧИНУ ТА ЇЇ ПОВЕДІНКА: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Сексуальна (статева) злочинність – це сукупність злочинів, що спрямовані проти статевої свободи та статевої недоторканності особи та вчиняються із застосуванням фізичного, психічного насильства або використанням безпорадного стану потерпілого з метою задоволення сексуальних потреб у природній та збоченій формі [1, с. 193]. Найнебезпечнішим проявом цього виду злочинності є насильницькі злочини, зокрема зґвалтування. Саме насильство, агресивне та зневажливе ставлення до людини, її здоров'я, честі і гідності, свободи, недоторканності і відрізняє таку поведінку від усіх інших видів злочинної поведінки. Потерпілим від цих злочинів, крім фізичних ушкоджень, завдаються ще й психологічні травми, які можуть вплинути на їх психічний стан і подальше життя взагалі.

Жертвою злочину є окрема людина або група людей, яким злочином прямо чи опосередковано спричинено фізичну, моральну або матеріальну шкоду [1, с.57]. Як зазначає А.І. Алексєєв, фігура жертви злочину досліджується не у формально-юридичному (процесуальному), а в контексті її ролі в механізмі злочину [2, с.154]. Слід зазначити, що певна частина зґвалтувань вчиняється під впливом поведінки потерпілих. Іноді вони мають можливість або підсвідоме бажання стати жертвою злочинів або взагалі своїми діями або бездіяльністю свідомо провокують у злочинця бажання вчинити злочин або значно полегшують його вчинення. Майбутні потерпілі від даного виду злочинів у ситуації, що склалася, часто діють керуючись своїми поглядами та способом життя, що в свою чергу впливає на злочинний результат.

Як зазначає А.П. Шеремет, морально-психологічний образ потерпілої, її взаємовідносини з насильником, попередня поведінка і характеристика (алкогольне сп'яніння, психічна неповноцінність, погана репутація) не мають вирішального значення для порушення кримінальної справи. Однак особа потерпілої віктимологічно відіграє все більшу роль у практиці боротьби зі

згвалтуваннями. Її спосіб життя і поведінка набувають суттєвого правового значення під час індивідуалізації покарання винного, в оцінці зібраних доказів та профілактиці згвалтувань [3, с.63-64].

Згідно з проаналізованими нами вироками районних судів за різними частинами ст. 152 КК України за останні 5 років, потерпілими від цих злочинів у 100% випадків були жінки. Вік потерпілих на момент вчинення щодо них згвалтування є таким: малолітні та неповнолітні особи – 14%, від 18 до 50 років – 77%, жінки від 50 років – 10%. Групові згвалтування вчиняються частіше до осіб молодшого та середнього віку, згвалтування осіб більш старшого віку вчиняються одноособово.

Щодо поведінки жертв даної категорії злочинів, то слід зазначити, що у 32% випадків жінки абсолютно позитивно себе поводити, ніяк не провокували злочинців і не давали приводу до скоєння насильства; у 14% спостерігалось явне уникнення конфліктної ситуації, 16% – нейтральний характер поведінки; жінки, які своєю легковажною поведінкою спровокували вчинене щодо них згвалтування, – 31% випадків, явна провокуюча поведінка в ситуації, що передувала злочину, – 7% випадків. При цьому слід звернути увагу на те, що у 47% випадків потерпілі майже не чинили активного опору сексуальному насильству проти них через погрози або явну перевагу сили злочинця, у 40% потерпілі чинили опір, але не дуже активно, 12% чинили активний опір, що у половині з цих випадків призвело до того, що злочин не було доведено до кінця і мав місце закінчений або незакінчений замах.

Слід зазначити, що 66% потерпілих за місцем проживання, місцем роботи чи навчання характеризувались позитивно, 6% – негативно, щодо 28% потерпілих характеристика у справі відсутня, що може свідчити проформальність підходу до збору даних щодо потерпілих під час досудового слідства.

Щодо стану жертв під час злочину, слід зазначити, що 66% з них були тверезі, 33% – перебували у стані алкогольного сп'яніння, причому 26% від загальної кількості потерпілих вживали алкогольні напої безпосередньо перед вчиненням злочину спільно зі злочинцем. Тобто, як бачимо, майже всі нетверезі потерпілі вживали алкоголь в компанії майбутнього злочинця. У цих випадках злочинець і жертва, як правило, належать до однієї соціальної групи зі схожим рівнем освіти та культури поведінки. Даних про спільне вживання наркотичних засобів із майбутнім злочинцем, а також про перебування жертви у стані наркотичного сп'яніння нами не виявлено.

Характер взаємовідносин між злочинцем і жертвою має великий вплив на мотив вчинення згвалтування. Так, згідно з аналізом досліджених нами вироків, випадків, коли жертва та злочинець взагалі не були знайомі та ніколи не бачились – 39%, бачились до вчиненого злочину один чи кілька разів – 33%, були знайомі та систематично спілкувались – 21%, перебували в дружніх стосунках або родинних зв'язках – 7%. Як бачимо, злочинець частіше зважається на згвалтування незнайомої або малознайомої жінки, чим складає для себе більш комфортну психологічну атмосферу злочину. У результаті

проведеного М.О. Ларченко дослідження жертв статевих злочинів (2009 рік) були отримані такі дані: у більшості випадків між жертвою і злочинцем мало місце нетривале знайомство (36-38%), в 32-34% випадків жертва не була знайома із злочинцем, а в 24-28% злочинця і потерпілу пов'язували близькі стосунки [4, с.11]. З цього приводу О.В. Губанова (2008 рік) зазначає, що відповідно до ступеня знайомства жертви зі злочинцем зґвалтування можна поділити на три групи: 1) напад на незнайомих (випадкових) жінок (30,6%); 2) зґвалтування жінок, що мали ситуативне (безпосередньо до злочину) знайомство з гвалтівником (22,6%); 3) напад на жінку, раніше знайому гвалтівнику (46,6%) [5, с. 11]. Як бачимо, деякі показники суттєво відрізняються, що свідчить про унікальність та актуальність дослідження.

Таким чином, можна дійти висновку, що в більшості випадків жертва є активним учасником події злочину, а її взаємовідносини зі злочинцем значним чином впливають на мотивацію злочинного прояву. Особистісні характеристики потерпілої особи обумовлюють рівень її віктимності, тобто потенційної можливості стати жертвою того чи іншого статевих злочину. Обставинами, що так чи інакше впливають на дану характеристику, є: вік, рід занять, морально-психологічна характеристика, а також здатність чинити опір та поведінка у конкретній ситуації, що передувала злочину.

Бібліографічні посилання

1. Кальман А. Г., Христич И. А. Понятийный аппарат современной криминологии : терминологическ. словарь / под общ. ред. член-корресп. АПрН Украины, д-ра юрид. наук, проф. Голины В. В. – Х. : Гимназия, 2005. – 272 с.
2. Алексеев А.И. Криминология : курс лекций / А.И. Алексеев. – Изд. 4-е, исп. и доп. – М.: Щит-М, 2004. – 342 с.
3. Шеремет А.П. Злочини проти статевої свободи: монографія / А.П. Шеремет. – Чернівці : Наші книги, 2007. – 216 с.
4. Ларченко М.О. Криминологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М.О. Ларченко / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 20с.
5. Губанова О.В. Криминологічна характеристика та запобігання зґвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.В. Губанова / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 20с.

Руфанова Вікторія Миколаївна
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Першочерговим кроком на шляху реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5, було визначено реформу судової системи. Це пов'язано з тим, що саме зміна підходів до функціонування судової системи та здійснення судами правосуддя є важливою гарантією боротьби з корупцією, створення в країні системи чесного, справедливого та неупередженого суду.

Результатом тривалої роботи над формою та змістом конституційної реформи стало ухвалення Верховною Радою 02 червня 2016 р. змін до Конституції України. Сьомого червня 2016 р. Головою Верховної Ради було підписано та направлено на підпис Президентові України проект Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 25 листопада 2015 р. № 3524. Схвалені зміни до Конституції України стали втіленням ключових рекомендацій Венеціанської комісії, а також пропозицій, отриманих під час громадських та експертних обговорень, які тривали в період написання тексту закону.

Аналізуючи ухвалені зміни до Конституції України через призму державної політики щодо протидії корупції, слід зауважити, що ухваленими змінами декларуються значні обмеження Президента України в частині впливу на систему правосуддя. Так, зі змісту ст. 106 Конституції України виключено положення, яке надає Президенту право на звільнення третини складу Конституційного Суду України, а також право на утворення судів у визначеному законом порядку. Згідно із новою редакцією ст. 125 Конституції Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Цей орган створюється замість Вищої ради юстиції, яка припиняє своє існування.

Відповідно до схвалених змін Вища рада правосуддя наділяється повноваженнями: вносити подання про призначення судді на посаду; ухвалювати рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; розглядати скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; ухвалювати рішення про звільнення судді з посади (раніше цим повноваженням був наділений

Президент України); надавати згоду на затримання судді чи утримання його під вартою; ухвалювати рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; вживати заходів щодо забезпечення незалежності суддів; ухвалювати рішення про переведення судді з одного суду до іншого тощо.

Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена (в попередній редакції – 20), з яких десятьох обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох (раніше трьох) призначає Президент України, двох (раніше трьох) обирає Верховна Рада України, двох обирає з'їзд адвокатів України, двох обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

Положеннями ст. 131 нової редакції Конституції України задекларовано недопущення корупційних проявів серед членів Вищої ради правосуддя, які визначено у такому: член Вищої ради правосуддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади (крім посади Голови Верховного Суду), виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої. Це положення спрямоване на запровадження ефективного інструментарію для деполітизації судової системи України.

Строк повноважень обраних (призначених) членів Вищої ради правосуддя становить чотири роки. Одна й та ж особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль. Вища рада правосуддя набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді.

Новелою Основного Закону є норма, що передбачає утворення органів та установ для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів. Такі положення закону спрямовані на забезпечення відкритості та гласності процесу формування Вищої ради правосуддя, створюють не лише додаткові можливості забезпечення незалежності Вищої ради правосуддя, але й способи запобігання корпоратизації та закритості судової системи.

Позитивним рішенням, яке обмежує вплив органів влади на судочинство і, відповідно, мінімізує рівень виникнення конфлікту інтересів та ймовірності прийняття несправедливого управлінського рішення, є виключення з тексту Конституції України норми, яка передбачала обов'язкову участь у складі Вищої ради юстиції (змінено на Вищу раду правосуддя) Голови Верховного Суду, Міністра юстиції та Генерального прокурора України.

Прийнятими змінами до Основного Закону ліквідовано інститут народних засідателів. Відповідно до ст. 124 Конституції України народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

Також законопроектом закріплено підвищення вимог та професійних стандартів для суддівського корпусу. Зокрема, на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти (у попередній ре-

дакції – 25) та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років (раніше було стаж роботи в посаді не менш три роки). Законопроектом визначається, що поряд з вимогами до віку та професійного досвіду суддя повинен бути компетентним, добросовісним та володіти державною мовою.

Довгоочікуваною є норма Конституції України, яка декларує ліквідацію абсолютного імунітету судді та запровадження інституту функціонального імунітету судді. На нашу думку, враховуючи кризовий стан судочинства в країні, надзвичайно високий рівень корумпованості судової гілки влади, таке рішення є правильним, своєчасним та відповідає потребам сьогодення. Згідно з новою редакцією Конституції суддя може бути звільнений за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, а також за порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна, майнових прав, доходів судді чи членів його сім'ї тощо.

Зокрема, суддя буде нести кримінальну чи дисциплінарну відповідальність за злочини (отримання неправомірної вигоди) та дисциплінарні проступки, що опосередковано можуть впливати на юридичну позицію судді при здійсненні ним правосуддя. Так, суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності у разі, якщо він порушує встановлені законом вимоги щодо змісту судового рішення, не дає оцінки аргументам сторін, не викладає обґрунтування свого рішення тощо. Тобто суддю може бути притягнуто до відповідальності лише за вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Без згоди Вищої ради правосуддя (раніше – Верховної Ради) суддю не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що конституційна реформа в частині правосуддя повинна започаткувати важливий етап втілення в життя цілого комплексу заходів, спрямованих на очищення органів влади та правосуддя від недобропорядних політичних діячів та суддів. Будемо сподіватися, що положення Основного Закону не залишаться на папері, а будуть реалізовані на найвищому рівні та допоможуть знизити негативне явище нашого суспільства – корупцію, тим самим породивши у свідомості громадян нетерпимість та недопустимість корупційних проявів.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України : за станом на 15 бер.2016 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1 Спеціальний випуск. – С. 15.
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : проект Закону України від 25.11.2015 № 3524 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 № 1700-VII / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/print1463653388043274>.

Дараган Валерій Валерійович

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Брильов Михайло Олександрович

аспірант кафедри оперативно-розшукової
діяльності Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ РОЗКРАДАННЮ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС БУДІВНИЦТВА, РЕМОНТУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ

Як свідчить аналіз практичної діяльності, злочини у сфері економіки мають латентний характер, що зумовлює необхідність застосування можливостей оперативних підрозділів, зокрема активного здобування первинної оперативної інформації, а саме виявлення осіб та фактів, що становлять оперативний інтерес. Зазначені дії в теорії оперативно-розшукової діяльності отримали назву «оперативний пошук» [1, с. 155].

Наразі діяльність, пов'язана з виявленням ознак злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг, має неабияке значення в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції, зокрема підрозділів Департаменту захисту економіки. Така діяльність потребує від зазначених підрозділів усього наявного арсеналу методів та форм оперативно-розшукової діяльності, зокрема оперативного пошуку.

У теорії оперативно-розшукової діяльності інформаційно-аналітичне прогнозування полягає в цілеспрямованому пошуку та отриманні інформації загального користування з інформаційно-телекомунікаційних систем, інших джерел з метою виявлення негативних тенденцій щодо стану злочинності та відомостей криміногенного, кримінального характеру.

Процес прогнозування злочинів вже досить давно вивчається наукою кримінологією. Більшість вчених-кримінологів під поняттям «кримінологічне прогнозування» розуміють процес отримання, обробки й аналізу інформації з метою визначення майбутнього стану злочинності чи ймовірності вчинення конкретного злочину [2, с. 13; 3, с. 219; 4, с. 93].

Виходячи з визначення інформаційно-аналітичного прогнозування, перспективним джерелом інформації щодо процесів, які відбуваються у дорожньому господарстві, у тому числі щодо розкрадання бюджетних коштів під

час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг, є інформація, наявна у мережі Інтернет.

Основні джерела такої інформації в мережі Інтернет можна класифікувати таким чином: 1) які містять інформацію про закупівлю робіт або послуг з будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг; 2) які містять інформацію про зловживання, допущенні під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг; 3) які містять інформацію щодо нормативно-правового регулювання питань, пов'язаних з будівництвом, ремонтом та експлуатацією автомобільних доріг, а також які регулюють питання використання бюджетних коштів.

Зокрема, до перших можна віднести такі інформаційні ресурси:

– tender.me.gov.ua – офіційний загальнодержавний веб-портал з державних закупівель. На порталі публікується інформація про заплановані тендери, а також результати їх проведення;

– prozorro.gov.ua – електронна система публічних закупівель. На сайті публікується інформація про заплановані тендери, а також результати їх проведення;

– spending.gov.ua – єдиний веб-портал використання публічних коштів. На порталі публікується інформація щодо використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної власності, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Крім того доцільним є використання офіційних сайтів Державного агентства автомобільних доріг України та відповідних Служб автомобільних доріг в областях.

Аналіз зазначеної інформації надасть можливість спрогнозувати можливі зловживання під час проведення тендера, а також під час виконання договору, виходячи з інформації про учасників торгів та умов договору.

До других можна віднести інформаційні ресурси ЗМІ, офіційні сайти правоохоронних органів, сайт Єдиного державного реєстру судових рішень, а також різного роду форуми з питань державних закупівель та ремонту, будівництва та експлуатації автомобільних доріг. Зокрема, в результаті аналізу нами було виділено такі ресурси:

– ресурси ЗМІ: сайт партнерства «За добросовісні державні закупівлі» (www.integrity.pp.ua); сайт проекту «Наші гроші» (nashigroshi.org); сайт проекту «Тексти» (texty.org.ua/mod/archive/tag.php?tag=тендери); сайт журналу «Фокус» (<http://focus.ua/feed/tag/470/>); сайт газети «Дзеркало тижня» (www.zn.ua/projects/gos-zakupki); сайт «Цензор.Нет» (sensor.net.ua/ru/tag/view/657/госзакупки); сайт «ТСН» (ru.tsn.ua/tags/тендери); сайт «Проторги» (www.protorgi.info/ua/training/) та ін.;

– сайти правоохоронних органів: Національна поліція (www.npu.gov.ua); Генеральна прокуратура України (www.gp.gov.ua); Націо-

нальне антикорупційне бюро України (nabu.gov.ua); Служба безпеки України (www.sbu.gov.ua); Державна фінансова інспекція України (www.dkrs.gov.ua); Державна фіскальна служба України (sfs.gov.ua);

- Єдиний державний реєстр судових рішень (www.reyestr.court.gov.ua);
- форуми з питань державних закупівель: forum.ua-tenders.com; forum.liga.net;
- форуми з питань ремонту, будівництва та експлуатації автомобільних доріг: ukrutama.info; ukrutama.com.

На розглянутих сайтах досить часто зустрічається інформація, яка містить інформацію про зловживання допущенні під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг. Аналіз такої інформації, в результаті її співставлення з існуючими схемами зловживань надасть можливість спрогнозувати подальші дії зловмисників.

До *третіх* можна віднести інформаційні ресурси сайтів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, а також офіційні сайти підприємств дорожньої галузі, зокрема в результаті аналізу нами було виділено такі ресурси:

- Верховна рада України (rada.gov.ua);
- Президент України (www.president.gov.ua);
- Кабінет Міністрів України (www.kmu.gov.ua);
- Державне агентство автомобільних доріг України (www.ukravtodor.gov.ua).

У першу чергу, аналізу піддаються зміни у нормативно-правовому полі, які стосуються питань, пов'язаних з будівництвом, ремонтом та експлуатацією автомобільних доріг або питання використання бюджетних коштів. Такий аналіз надасть можливість виділити прогалини нормативно-правового регулювання, які можуть вплинути на криміногенну ситуацію в дорожній галузі господарства, що надасть можливість спрогнозувати можливі напрямки злочинної діяльності.

З аналізу таких даних можна дійти висновку, що використання інформаційно-аналітичного прогнозування є перспективним напрямком діяльності оперативних підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції в процесі протидії розкрадання бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг.

Бібліографічні посилання

1. Коряк В. В. Протидія хабарництву у сфері державних закупівель оперативними підрозділами МВС : дис. ... канд.юрид.наук : 12.00.09 / В. В. Коряк. – К., 2012. – 283 с.
2. Аванесов Г.А. Основы криминологического прогнозирования / Г.А. Аванесов. – М., 1972. – 127 с.
3. Криминология : учебник / А.Ф. Агапов, Л.В. Барінова, В.Г. Гриб и др., под ред. Малкова В.Д. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2006. – 528 с.
4. Джужа О.М. Криминологія : навч. посібник / О.М. Джужа, Ю.Ф. Іванов. – К., 2006. – 264 с.

Кузьміна Тамара В'ячеславівна
викладач кафедри адміністративного
та кримінального права юридичного факультету
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ РОЗРОБКИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ В УКРАЇНІ

Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності. Деякі дослідники взагалі вважають, що вона стала основною політичною проблемою кінця ХХ століття. За будь-яких підходів та оцінок однозначно одне – корупція є системною проблемою і для боротьби з нею необхідні системні зусилля всіх верств суспільства.

Відомо, що корупція без постійної протидії має властивість розширюватися, тому для будь-якої держави стає необхідним здійснення постійної антикорупційної політики. Антикорупційна політика – це розробка послідовних заходів держави і суспільства з метою усунення (мінімізації) причин і умов, що породжують і живлять корупцію.

Нажаль, в сучасних умовах корупція стала чинником, який реально загрожує національній безпеці і конституційному ладу України. Корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, із аномалії поступово перетворюються у норму поведінки.

Перші кроки, здійснені щодо удосконалення антикорупційного законодавства в Україні, були зроблені на вимогу міжнародних організацій, (зокрема, ФАТФ щодо відмивання брудних грошей), а саме у 2003 р. при Президентові України було створено Комітет з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Саме на вимогу цього Комітету Кабінет Міністрів України направив лист до Верховної Ради з приводу виконання Постанови від 23 січня 1993р. «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходів щодо посилення боротьби із злочинністю», у який передбачалась і необхідність законодавчого визначення поняття корупції, тобто прийняття спеціального Закону. Цим листом пропонувалось законодавчо визначити, що корупція – це «суспільно небезпечне діяння, яке полягає в корисливому використанні посадовими особами свого службового становища і пов'язаних з ним можливостей для збагачення, протиправного одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах».

Можна виділити деякі шляхи розробки антикорупційної стратегії:

1) розглянуто та обговорено громадською радою проект Стратегії, який було розроблено на виконання проекту Ради Європи UPAC (10 жовтня 2009 р.);

2) доопрацьовано проект Стратегії та розглянуто на засіданні Кабінету Міністрів за поданням Урядового Уповноваженого (15 жовтня 2010 р.);

3) створено консорціум неурядових організацій, який відпрацював «громадську антикорупційну стратегію», що обговорювалась у регіонах на рівні громадськості та органів місцевого самоврядування;

4) відбулось засідання Національного антикорупційного комітету, на якому слухали вже обговорену у регіонах антикорупційну стратегію (20 жовтня 2010 року).

Разом з тим реального зрушення у боротьбі та протидії корупції у державі не відбулося, про що наголошували представники Європейського Союзу, Ради Європи, Міжнародного світового банку та інших міжнародних організацій, які надають Україні фінансову допомогу.

Низький рівень прозорості у сфері економіки, відсутність гарантій права власності, неналежне медичне забезпечення, низький рівень наукового розвитку, незахищеність від судового свавілля, контрольована керівництвом держави та олігархами робота правоохоронної системи – все це відлякувало потенційних інвесторів, загрожувало реальній європейській інтеграції.

Ці та інші корупційні чинники викликали необхідність нових реальних заходів, розробку дієвої стратегії боротьби з корупцією. З метою вдосконалення правових і організаційних засад, запобігання та протидії корупції Указом Президента України від 01 жовтня 2011 року була схвалена *Національна антикорупційна стратегія на 2011-2015 роки*, завданнями якої були: а) визначення причин та умов, які сприяють виникненню корупції; б) визначення факторів детермінації корупції, причин її виникнення та розвитку; в) визначення основних напрямків державної політики у сфері запобігання та протидії корупції; г) здійснення заходів, які б сприяли зміцненню довіри до органів влади та місцевого самоврядування; д) провадження ефективної моніторингової системи законодавства, виявлення корупційних ризиків у прийнятті законодавчих та підзаконних актів.

Проте ця стратегія так і не стала ефективним інструментом антикорупційної політики. Однією з причин її невиконання стала відсутність всупереч міжнародному досвіду чутких індикаторів стану та ефективності, відсутність механізму моніторингу та оцінки її виконання.

Наступним кроком стало затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки (*Постанова Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2015 р.*), метою якої мало бути створення ефективної загальнодержавної системи запобігання та протидії корупції на основі нових засад формування та реалізації антикорупційної політики.

Відповідно до поставлених цілей 26 жовтня 2014 року набрав чинності Закон «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», головною метою якого було створення в Україні системи, яка б сприяла прийняттю та контролювала вико-

нання рішень щодо антикорупційної політики, враховуючи реальний стан корупції та достовірні дані щодо чинників, які її викликають. Результатом стало те, що вимоги, які висувались перед Україною щодо втілення міжнародно-правових інструментів партнерства влади та громадянського суспільства у сфері антикорупційної політики, не були виконані. Реального залучення громадськості до процесу прийняття суспільно важливих рішень у сфері протидії корупції так і не відбулося.

Для виконання цих вимог необхідно було на законодавчому рівні визначити засади організації та діяльності спеціально уповноваженого органу щодо запобігання корупції, який би у повному обсязі ніс відповідальність за виконання заходів, передбачених щодо формування та реалізації антикорупційної політики, мав гарантії незалежної діяльності із залученням до його роботи широкого кола громадськості.

Верховною Радою України 14 жовтня 2014 року був прийнятий Закон України «Про запобігання корупції», яким і було визначено саме такий орган – Національне агентство з питань запобігання корупції.

Сподіваємось, що на виконання оголошеної Президентом України «Стратегії реформ подолання корупції – 2018» в Україні відбудуться зміни в тих галузях, які вимагає Рада Європи. Це реформа судової системи, боротьба з корупцією, децентралізація власті та реформа правоохоронних органів. Реформи мають носити системний характер та стосуватись одразу всіх політичних, економічних та соціальних інституцій.

Кулик Сергій Геннадійович
старший викладач кафедри правознавства
Бердянського державного
педагогічного університету

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ

Питання, чи потребують злочини проти моральності виділення в окремий розділ, а також які саме злочини повинні його доповнити, в науковому середовищі є вельми дискусійним.

До особливостей злочинів проти моралі американські вчені відносять такі: криміналізація таких правопорушень призводить до появи так званих «злочинів без жертв», тобто протиправна дія вчинюється щодо невизначеного кола потерпілих; наявність факту обміну: товари (порнографія, наркотики та ін.) або послуги (азартні ігри, секс) обмінюються на гроші; відсутність видимої шкоди, пов'язаної з правопорушенням, та ін. [1, с. 287-289].

Враховуючі вітчизняні кримінально-правові та кримінологічні здобутки в сфері дослідження суспільно небезпечних діянь, які посягають на моральність, можемо виділити типові ознаки, які є характерними для кримінальних правопорушень цієї групи.

Основними кримінально-правовими та кримінологічними ознаками цих злочинів є:

1) злочини проти моральності *вчинюються завжди умисно*. Специфіка об'єкта посягання, а також можливі способи вчинення злочинів цієї групи виключають можливість необережної форми вини;

2) ця група суспільно небезпечних діянь *є багатооб'єктними злочинами, тобто одночасно заподіюють шкоду декільком безпосереднім об'єктам, та, у зв'язку із конкуренцією останніх, вражаючи елементи одних суспільних відносин, прямо чи опосередковано вражають інші*. Таким чином, окрім основного, завжди присутній додатковий чи факультативний об'єкт.

Факультативний об'єкт має важливе значення для визначення характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, встановлення тяжкості наслідків, що настали, тощо. Якщо в результаті вчинення злочину проти моральності буде завдана шкода ще й факультативному об'єкту, то такий злочин визнається більш небезпечним і ця обставина повинна враховуватися при призначенні покарання винному [6, с. 22]. Обов'язковими та факультативними додатковими безпосередніми об'єктами цих злочинів, залежно від форм вчинення злочину та кваліфікуючих ознак, є життя та здоров'я особи, відносини власності, авторитет органів державної влади, громадська безпека тощо [2, с. 30];

3) *групу злочинів проти моральності залежно від безпосереднього об'єкта поділяють на декілька підгруп*. Традиційним поділом є: злочини в сфері статевих (інтимних) стосунків, охорони історичної та культурної спадщини, гуманного ставлення до тварин, охорони нормального духовного та психологічного розвитку неповнолітніх. Можливі й інші класифікації;

4) зазначена категорія злочинів *завдає шкоди не тільки окремо взятій людині, але і їх об'єднанням (групам) й суспільству загалом*, посягаючи на його базові моральні та культурні цінності і національну духовність. Таким чином, присутнє *невизначено широке (неперсоніфіковане) коло можливих потерпілих*. Зазвичай відсутні прямі жертви злочину, однак при вчиненні деяких з них завжди є особи, яких опосередковано зачіпає злочин та його наслідки. Унаслідок цього за злочинами даної групи закріпився статус так званих «злочинів без жертв».

Використовуючи термін «злочини без жертв», американський соціолог Е. Шур розумів їх «як добровільний обмін між дорослими особами необхідними, але забороненими законом товарами та послугами». Суттєвою особливістю злочинів без жертв учений називав відсутність згоди в суспільстві стосовно того, які закони повинні бути прийняті щодо їх запобігання, як їх виконувати і які покарання мають застосовуватись до осіб, що їх порушили.

Е. Шур також зазначає, що закони, які стосуються «злочинів без жертв», часто неможливо привести у виконання через відсутність позивача [1, с. 289]. Саме відсутність особи, яка подає в суд (або звертається до правоохоронних органів), і робить, на думку Е. Шур, відповідні статті кримінального кодексу незастосовними на практиці [7, с. 268].

Така позиція є досить дискусійною. Так, С. Репецький аргументовано доводить, що потерпілий відсутній не у всіх складах злочинів проти моральності. На думку вченого, останній відсутній у складах злочинів, передбачених ст. 297 «Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого», ст. 298 «Знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці», ст. 298¹ «Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду» та ст. 299 «Жорстоке поводження з тваринами» КК України. Аналізуючи інші злочини проти суспільної моральності, вчений констатував наявність потерпілого в таких суспільно небезпечних діяннях, які передбачені ст. 300 «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію», ст. 301 «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів», ст. 302 «Створення або утримання місць розпусти і звідництво», ст. 303 «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією» та 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» КК України [5, с. 157-158];

5) для протиправних діянь цієї групи характерна *відсутність видимої шкоди, пов'язаної зі злочином*;

6) *заподіяна шкода зазвичай немає економічного змісту*, що представляє складність у її оцінці (адекватний вимір такого показника, як ціна злочинності, є неможливим);

7) зумовлений вищезазначеними ознаками *значний рівень латентності* цих суспільно небезпечних діянь.

Як указує В. Кузнецов, латентність злочинів проти громадського порядку та моральності визначається такими чинниками:

- складнощі, що виникають під час відмежування таких злочинів від схожих адміністративних правопорушень та інших суміжних злочинів;
- прогалини в застосуванні матеріального та процесуального права;
- відсутність реальних потерпілих від злочинів.

Крім того, учений зауважує, що неврахування історичних традицій українського нормотворення в цій сфері та зарубіжного досвіду протидії таким злочинам також призводить до не завжди правильної ідентифікації відповідних негативних суспільних явищ [3, с. 1].

Як підкреслює Р. Осокін, причиною неможливості виробити реальну картину стану злочинності проти суспільної моральності є низька ефективність правозастосування, зумовлена недоліками кримінальної політики з протидії

злочинам даної категорії на рівні законотворчості [4, с. 4-5].

Вищезазначені ознаки не є вичерпними. Залежно від певних особливостей того чи іншого кримінального правопорушення, яке посягає на моральність, окреслений перелік може бути доповнений.

Бібліографічні посилання

1. Криминология / под ред. Дж. Ф. Шели / пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – 864 с.
2. Кузнецов В.В. Злочини проти громадського порядку та моральності: практ. посіб. / В. В. Кузнецов. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 160 с.
3. Кузнецов В. В. Кримінально правова охорона громадського порядку та моральності: автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ. – К., 2013. – 42 с.
4. Осокин Р.Б. Теоретико-правовые основы уголовной ответственности за преступления против общественной нравственности: дис. ... д.ю.н.: 12.00.08. / Московский университет МВД России. – М., 2014. – 581 с.
5. Репецкий С.П. Суспільна моральність як об'єкт кримінально-правової охорони: дис. ... к.ю.н.: 12.00.08 / НУВС. – К., 2010. – 259 с.
6. Шалагин А.Е. Преступления против общественной нравственности: уголовно-правовой и криминологический анализ: монография. – М.: Юрлитинформ, 2011. – 256 с.
7. Шур Эдвин М. Наше преступное общество / пер. с англ. – М.: Прогресс, 1997. – 328 с.

Крижановський Олексій Миколайович
начальник відділення міжнародних зв'язків
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведені в українській державі і суспільстві масштабні інноваційні перетворення, пов'язані з переходом до ринкової економіки, розвитком підприємництва, спрямовані на створення ідеальної моделі соціально орієнтованої економіки, що припускає рівність учасників економічних відносин, свободу у прийнятті ними рішень в питаннях свого поведіння на ринку, неприпустимість довільного втручання будь-кого в їхні справи, вільну можливість виходу на ринок і виходу з його. Труднощі вирішення цих питань переважно обумовлені ситуацією, у якій формувався даний процес. Рух до ринкової економіки почався в умовах, коли не тільки була відсутня науково обґрунтована концепція переходу до нових економічних відносин, але і підсилювалося протиборство точок зору щодо стратегії і тактики такого переходу. Звідси методологія аналізу підприємництва, що народжується, перебуває поки в стадії розробки, а емпіричний матеріал, присвячений його опису, на жаль, є

досить розрізненим, часто страждає на поверховість, а в ряді випадків – і на упередженість.

Цю обставину необхідно враховувати не тільки економістам, але і правознавцям, а також, безумовно, кримінологам. Саме останні зіштовхуються з необхідністю оцінок витрат ринкової економіки, яка формується в країні, що цілком і повністю являють собою згусток кримінальних новоутворень, які істотно гальмують позитивний розвиток підприємництва в Україні.

Зрозуміло, у сфері підприємництва, як і в усій українській економіці, залишаються невирішеними не тільки власне економічні питання. Головним чином, далекою від досконалості є вітчизняна правова база нової економіки. Зміни в економічній сфері вимагають створення відповідної правової інфраструктури тому, що формування правового середовища підприємництва є обов'язковою умовою, які забезпечують суб'єктам підприємництва економічну свободу, права, гарантії, що дозволяють займатися дозволеною законом підприємницькою діяльністю. У той же час чинними законодавчими і нормативними актами встановлюються обов'язки і відповідальність суб'єктів підприємництва перед суб'єктами господарювання, партнерами, споживачами, бюджетами різних рівнів за виконання в установлені терміни й у повному обсязі взятих на себе зобов'язань.

Законодавчими й іншими нормативними актами формується система економічних, фінансових та інших стимулів, що гарантують необхідну підтримку визначеним категоріям суб'єктів підприємництва, встановлюються загальні правила їх поведінки в умовах ринкової економіки, вводяться в дію певні перепони, що перешкоджають криміналізації добросовісного підприємства, і встановлюються заходи захисту суб'єктів підприємства від зовнішнього навколишнього середовища, у тому числі від незаконних дій з боку представників органів влади і всякої іншої сваволі.

Формування правового середовища дозволяє врегулювати економічні відносини у сфері розвитку підприємництва з моменту реєстрації суб'єктів підприємства, ліцензування предмета їх діяльності до закінчення процедури банкрутства і припинення їх існування. Базою формування правового середовища стала Конституція України (статті 42, 43), в якій закріплено право кожної людини на вільне використання своїх здібностей і майна для підприємницької діяльності, поняття якого закріплено цивільним законодавством.

Підприємницька діяльність, як відомо, – це самостійна, здійснювана на свій страх і ризик діяльність, спрямована на систематичне одержання прибутку від користування майна, продажу товарів, виконання робіт або надання послуг особами, зареєстрованими в цій якості у встановленому законом порядку (ст. 50 ЦК України). Така діяльність може здійснюватися не тільки громадянами і їхніми об'єднаннями, але і підприємствами, заснованими на державній, колективній, муніципальній та іншій формах власності.

Найважливішою ознакою підприємницької діяльності є її ініціативний і самостійний характер. Підприємець сам планує свою діяльність, спираючись

на виявлений попит і кон'юнктуру ринку, розпоряджається чистим прибутком, тобто прибутком, що залишився після сплати податків та інших обов'язкових платежів. Однак самостійність підприємця не безмежна, вона обмежується регулюючим і координуючим впливом органів державного (муніципального) управління, на які це завдання покладено законом.

У той же час закон установлює гарантії вільної підприємницької діяльності, що мають, поряд з економічним, і визначене кримінологічне значення, тому що певною мірою захищає її подібними гарантіями від будь-якої сваволі, у тому числі кримінального впливу. У ст. 50 ЦК України, що закріпила гарантії підприємницької діяльності, міститься правило, що забороняє втручання держави та її органів у діяльність підприємницьких структур. Разом з тим ЦК України містить застереження про можливість впливу державних органів на підприємницьку діяльність на підставах та у межах повноважень, передбачених законом.

Таким чином, можливість захисту підприємницької діяльності кримінально-правовими засобами є, на наш погляд, важливим важелем у протидії економічній злочинності в цілому та попередженні злочинів у сфері підприємництва. Тому вважаємо, що декриміналізація багатьох кримінально-правових норм в розділі чинного КК України «Злочини у сфері господарської діяльності» за останні декілька років є невиправданою і шкідливою як для вітчизняного товаровиробника, так і для інших суб'єктів підприємницької діяльності.

Булейко Артем Олександрович
аспірант Класичного
приватного університету

СПРИЯННЯ РОЗКРИТТЮ ЗЛОЧИНУ ЯК СКЛАДОВА ДІЙОВОГО КАЯТТЯ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Правовою підставою звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям за ст. 45 КК України визнаються: вчинення злочину вперше; приналежність злочину до категорії злочинів невеликої тяжкості та дійове каяття. В свою чергу, дійове каяття визначається наявністю трьох елементів, взятих у сукупності: щирого каяття, активного сприяння розкриттю злочину та повного відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди. Відсутність хоча би одного з цих елементів виключає підставу звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК України [1, с. 332].

Традиційно під активним сприянням розкриттю злочину розуміють будь-які дії, що мають на меті надати допомогу правоохоронним органам у встановленні обставин даного кримінального провадження, а також осіб,

причетних до злочину. Конкретно така поведінка може полягати, наприклад, у повідомленні про всі відомі епізоди та обставини злочинної діяльності, викритті інших співучасників, визначенні ролі кожного з них у вчиненні злочину, наданні допомоги у встановленні їх місцезнаходження та затриманні, активній особистій участі в слідчих та оперативно-розшукових заходах, у видачі знарядь і засобів вчинення злочину, майна, здобутого злочинним шляхом, або повідомленні про місцезнаходження таких предметів тощо. Якщо ж допомога правоохоронним органам з боку винного не призвела до позитивних результатів (наприклад, незважаючи на неї, не вдалося затримати співучасників), ця обставина сама по собі не повинна перешкоджати застосуванню ст. 45 КК [2, с. 214]. Трактовка змісту активного сприяння розкриттю злочину як надання особою органам дізнання або досудового слідства будь-якої допомоги в установленні невідомих їм обставин справи наведена в ППВСУ «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» № 12 від 23 грудня 2005 року.

Активне сприяння у розкритті полегшує встановлення обставин справи, викриття винних осіб, дозволяє обходитися мінімумом засобів і тим самим більш ефективно вирішувати задачі кримінального правосуддя [3, с. 386].

Для правильного застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 45 КК, важливим є з'ясування особливостей сучасної нормативно-правової регламентації поняття та змісту розкриття злочину. Адже тільки за такої умови можна визначити і характер і ступінь такого сприяння, а відтак і визначити, чи є в діях особи дійове каяття як підстава звільнення від кримінальної відповідальності.

Так, зокрема, в наказі МВС України «Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загально кримінальної спрямованості» від 30.04.2004 № 458 розкриття злочинів розумілося як комплексна діяльність оперативних підрозділів, органів дізнання, досудового слідства, інших підрозділів органів внутрішніх справ, спрямована на встановлення наявності суспільно небезпечного винного діяння, збирання доказів вини особи, яка його вчинила, з метою подальшого притягнення її до кримінальної відповідальності та відшкодування збитків, завданих злочинною діяльністю, а також встановлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів. Втім, це положення, як і Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України, втратило чинність з прийняттям і набуттям чинності Кримінального процесуального кодексу, і ситуація принципово змінилася.

У Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» внесено суттєві зміни, відповідно до яких здійснення оперативно-розшукових заходів з метою розкриття злочинів вилучено з переліку обов'язків оперативних підрозділів.

На відміну від Закону України «Про міліцію», де участь у розкритті кримінальних правопорушень визначалася одним з основних завдань міліції (ст. 2), чинний Закон України «Про поліцію» такого завдання не передбачає. Втім, се-

ред її основних повноважень вказує на здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності (п. 6 ст. 23).

Фахівці наразі акцентують, що в оперативно-розшуковій науці розкриття злочинів переважно розглядається у контексті протидії окремим видам злочинної діяльності. Це, у свою чергу, визначає певні особливості окремих понятійних конструкцій, пов'язаних з науковим визначення та конкретизацією його змісту [4, с. 290].

У чинному КПК використовується синонімічне до нього поняття «розкриття злочинної діяльності» у назві негласної слідчої дії, яка передбачена у ст. 272 «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації». За змісту цієї норми впливає: 1) розкриття злочинної діяльності можливе лише в межах кримінального провадження, тобто коли факт вчинення злочину вже встановлено; 2) розкриття злочинної здійснюється шляхом негласного та (або) конспіративного отримання відомостей, речей і документи особою, яка виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є їх учасником. Норми чинного Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» не розкривають поняття «розкриття злочину», або «розкриття злочинів», та не містить таких словосполучень взагалі. На думку спеціалістів, окремі норми Кримінального процесуального кодексу та Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо нормативно-правового визначення поняття розкриття злочинів, змісту такої діяльності та обов'язків оперативних підрозділів здійснювати розкриття злочинів потребують перегляду [4, с. 290].

У зв'язку із відсутністю відповідного нормативно-правового визначення поняття та змісту діяльності із розкриття злочинів, а також відсутності вказівки на такий обов'язок доцільним вбачається визнавати одним із необхідних елементів дійового каяття не активне сприяння розкриттю злочину, а можливо активне сприяння встановленню фактичних обставин кримінального провадження під час досудового розслідування кримінального правопорушення). Принаймні така трактовка більшою мірою буде відповідати реаліям нормативно-правової регламентації діяльності правоохоронних органів.

Бібліографічні посилання

1. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В.І. Борисов, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те ви., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 528 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. (Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.). Вид. 3-тє, переробл. та допов. / за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – 352 с.
3. Нікіфорова Т.І. Проблеми змісту деяких обставин, які пом'якшують покарання, передбачених ч.1 ст. 66 КК України / Т.І. Нікіфорова // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 380–387.
4. Біляєв В.О. Щодо необхідності законодавчого закріплення питань, пов'язаних з розкриттям злочинів (за аналізом діяльності підрозділів карного розшуку ОВС України) / В.О. Біляєв // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 26 (65). – 2013. – № 2-1 (Ч. 2). – С. 288–296.

Якушкін Владислав Анатолійович
аспірант кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ОЗБРОЄНИХ ЗЛОЧИНІВ

Стан сучасної злочинності свідчить, що в Україні останні роки зберігається складна криміногенна ситуація. За останні два з половиною роки відбулося загострення і без того складної криміногенної ситуації. Послаблення контролю з боку держави та її владних, у т.ч. і правоохоронних, структур за суспільними процесами призвели до критичного стану обігу зброї на території держави, а в окремих її регіонах це загрожує життю та здоров'ю населення, особистій безпеці та іншим охоронюваним законом правам та свободам особи і громадянина. Попередження незаконного обігу зброї посідає важливе місце у боротьбі зі злочинністю в цілому, і з озброєними її формами у тому числі. Зазначений напрям діяльності правоохоронних структур має подвійний превентивний вплив на різні групи суспільних відносин. Одночасно відбувається протидія незаконним діям, пов'язаним зі зброєю (особливо з вогнепальною), та здійснюється попередження тяжких наслідків від її незаконного використання, і при вчиненні злочинів проти особи у тому числі.

Статистичні дані про незаконний обіг зброї та боєприпасів є досить яскравим прикладом того, що названа нами проблема є важливою та актуальною для сучасного українського суспільства. Якщо у 2001 р. з незаконного обігу вилучено 803 одиниці гладкоствольної, 563 нарізної, 49 автоматичної та 36 газової зброї, 185 гранат, 10 мін, 203 кг вибухової речовини та понад 59 тис. набоїв різного калібру, то уже через 10 років, у 2010 р., показники були такі: вилучено 305 одиниць гладкоствольної, 1380 нарізної, 66 газової та пневматичної зброї, 348 гранат, 26 мін, 269 кг вибухових речовин та 132341 набоїв різного калібру [1]. А за 2013-2015 роки кількість вилученої зброї, що перебувала в незаконному обігу, та боєприпасів суттєво зросла. Так, у 2013 році вилучено 1693 одиниці вогнепальної зброї, із яких 91 одиниця гладкоствольної, 620 одиниць нарізної, 982 одиниці іншої вогнепальної зброї (виготовленої кустарним способом, саморобної, переробленої із травматичної тощо), 573 газової та пневматичної зброї, 216 одиниць саморобних вибухових пристроїв, 116 гранат, 17 мін, 3544 кг вибухових речовин та 67854 набоїв різного калібру; у 2014 році було вилучено із незаконного обігу 118 одиниць гладкоствольної, 1159 нарізної, 1051 іншої вогнепальної зброї, 64 газової та пневматичної зброї, 958 одиниць саморобних вибухових пристроїв, 1615 гранат, 44 міни, 1677 кг вибухових речовин та 128580 набоїв; у 2015 році – вилучено із

незаконного обігу 98 одиниць гладкоствольної, 1066 нарізної, 805 іншої вогнепальної зброї, 24 газової та пневматичної зброї, 59 одиниць саморобних вибухових пристроїв, 2099 гранат, 26 мін, 1292,12 кг вибухових речовин та 202142 набоїв [2].

Однак, на нашу думку, ці показники не відповідають реальній дійсності. Проведене нами опитування працівників міліції (поліції), а саме оперуповноважених карного розшуку та дільничних інспекторів поліції та слідчих, показало, що більше 90% із них вважають, що реальні показники незаконного обігу зброї є у 3-5 разів більшими, ніж статистичні, показані Генеральною прокуратурою України. Пов'язане це із тим, що з моменту початку проведення антитерористичної операції на частині території Луганської та Донецької областей діяльність правоохоронних органів була паралізована як на території, підконтрольній чинній українській владі, так і на тій, що їй не підконтрольна. В таких умовах виявлення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, стало неможливим, так само, як і виявлення інших видів суспільно небезпечних діянь. Необхідно зазначити і те, що кількість вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, різних вибухових пристроїв та речовин, використовуваних проти державних військових формувань, поррахувати за цей період було неможливим.

В сучасній криміногенній обстановці, що склалася в Україні, особливу увагу законодавця привертають питання регламентації законного обігу зброї у країні. Однак чинні депутати вирішити піти шляхом руйнування, оскільки різними політичними силами пропонується легалізувати обіг вогнепальної зброї у країні, і ніхто з них не спроможний проаналізувати проблеми, що виникали в інших країнах Європи чи світу в аналогічних ситуаціях. Так, легалізація обігу вогнепальної зброї, у т.ч. і бойової, у США не призвела до очікувань Конгресу, кількість озброєних злочинів не зменшилася, а навпаки – лише збільшується щороку. Крім того, постійні захоплення озброєними особами дітей в школах та дитячих садках, студентів, колег по роботі тощо стали буденним явищем для США.

На наш погляд, для сучасної України, як і десятиліття тому, дозволяти вільний обіг вогнепальної зброї не можна, оскільки її використання при вчиненні злочинів матиме фатальні наслідки для населення. При цьому озброюватися будуть не лише кримінальні елементи, а й пересічні громадяни – в намаганні захиститися від них. Таким чином, застосування зброї переросте у безконтрольні форми, зупинити які буде неможливо так само, як неможливо зупинити і незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин. Так, прийняте законодавцем рішення про легалізацію «легких» наркотиків на початку двохтисячних років, вважаємо, не призвело і не могло призвести до зменшення нелегального їх обігу. Навпаки, такий обіг лише зріс, з'явилися нові форми наркотиків – лікарські, що використовуються в так званій замісній терапії, результативність якої, за даними Дніпропетровського управління охорони здоров'я, за 2008-2013 роки складає 4-5% вилікуваних, 27% померлих, 28% – тих, хто за станом здоров'я не спроможний далі продовжувати

таке «лікування» [3, с.11]. Ефективність законного обігу та використання в замісній терапії – майже стовідсоткова смертність наркозалежних пацієнтів. Яким буде результат для аналогічного законного обігу зброї, передбачити не важко.

Отже, вважаємо, що в Україні виникла нагальна потреба прийняття закону, яким би було регламентовано легальний обіг зброї, чітко визначено її види та категорії осіб, які можуть володіти вогнепальною зброєю. До осіб, які можуть на законних підставах володіти зброєю, слід віднести, як і зараз, а) мисливців, які офіційно зареєстровані у мисливських товариствах; б) працівників приватних та державних охоронних структур, які забезпечують охорону об'єктів та фізичних осіб (за відповідними угодами); в) військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом. Останні дві категорії осіб повинні мати обмеження у зберіганні, носінні, використанні та застосуванні вогнепальної зброї, пов'язані лише з виконанням ними службових та професійних обов'язків. Що стосується навчальних закладів, то вони повинні мати можливість користуватися навчальною та бойовою зброєю, яка має зберігатися і перебувати на обліку лише у місцевих військових комісаріатах і надаватися лише на час тренувань чи навчань і під контролем працівника військкомату.

Ми також вважаємо, що потребують удосконалення і чинні правові норми відповідальності за незаконний обіг зброї та недбале її зберігання, що призвело або створило небезпеку настання непоправних наслідків. Непоправними наслідками повинні вважатися такі, що призвели до використання вогнепальної зброї іншими особами та вчинення ними злочинів проти особистої безпеки, життя і здоров'я особи. Відповідальність за недбале зберігання чи порушення правил зберігання зброї та боєприпасів до неї повинна бути суворою та невідворотною, для того щоб поновити в свідомості населення необхідність чіткого і неухильного дотримання відповідних правил поведіння з ними як з джерелами підвищеної суспільної небезпечності.

Однак все це можливо, на наш погляд, після проведення комплексного наукового дослідження сучасної криміногенної ситуації в країні в цілому та в кожному регіоні, області, населеному пункті та його районах. Лише за таких умов, на нашу думку, можна досягти порядку та контролю за легальним обігом вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин й ефективно попереджати випадки її незаконного обігу.

Бібліографічні посилання

1. Статистичні відомості про стан злочинності в Україні за 2006-2012 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua>.
2. Статистичні відомості про кількість кримінальних проваджень та руху по них за 2013-2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gp.gov.ua>.
3. Результати роботи з наркозалежними особами у 2008-2013 роках. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський наркологічний диспансер, 2013. – 22 с.

Рашевський Сергій Павлович
ад'юнкт кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ВТІЛЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ СУЧАСНОГО АНТИНАРКОТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Кримінальна політика у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, як і будь-який інший напрям державної політики, будується відповідно до певних правил та принципів. Принципи являються керівними, основоположними началами, що визначають правила поведінки суб'єктів, які проводять у життя цю політику, реалізують їх у повсякденному житті та суспільній практиці.

Принцип означає основне, вихідне положення якої-небудь теорії, вчення, світогляду, науки, теоретичної програми тощо; переконання, погляд на речі; основне начало, на чому побудоване що-небудь (якась наукова система, теорія, політика, устрій); основна особливість в побудові будь-чого [1]. Відповідно, в праві принцип означає основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [2; 3].

Принципами кримінального права виступають керівні ідеї, що втілені у чинному кримінальному законі та які відображають у ньому сучасні закономірності самого суспільства (економічні, політичні, ідеологічні, соціальні тощо) та його правової системи. Крім того, принципи кримінального права, як будь-якої іншої галузі права, відображають правові (юридичні) уявлення більшості суспільства з питань кримінальної відповідальності [4, с. 5] та покарання винних осіб, їх етичного ставлення до злочину та покарання в цілому і до окремих фактів злочинної поведінки у тому числі.

Незважаючи на те, що ми використовуємо такий термін, як «принципи кримінального права», в чинному Кримінальному кодексі України він не закріплений, як не було його законодавчого закріплення і за радянських часів. Принципи кримінального права як самостійний інститут даної галузі права розглядаються лише в теорії кримінального права. Всі принципи, сформульовані на цей час в сучасному кримінальному праві України, взаємопов'язані між собою та обумовлюють один одного, складаючи у своїй сукупності єдине нерозривне правило, керівну і провідну ідею сучасного кримінального закону. При застосуванні будь-якої норми кримінального закону, і норм про наркозлочини у тому числі, принципи кримінального права діють у взаємозв'язку як у правозастосуванні, так і правотворчості, правоохоронній дія-

льності принципи виступають як керівні начала.

За загальним підходом, принципи в кримінальному праві України поділяються на дві групи: основні (або загальнотеоретичні) та спеціальні (приватні, притаманні лише кримінальному праву як самостійній галузі права). Загальновизнаними принципами є загальнотеоретичні, що покладені в основу кримінального права, кримінально-правової політики України, як і будь-якої іншої держави. Ця група принципів відображається і в міжнародно-правових актах, що містять кримінально-правові заборони. Правова регламентація як законного обігу наркотиків, так і питань встановлення кримінальної відповідальності за вчинені порушення, підпорядковується цим принципам в частині визначення загального підходу розподілу принципів на основні та галузеві. Основними принципами є такі, що визначають загальновизнані ідеї, підходи до криміналізації та декриміналізації, побудови кримінальної політики, відображені в міжнародно-правових актах, що містять кримінально-правові норми, а галузевими – ті, що відображають еволюцію кримінального закону та кримінальної політики держави в цілому, і у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків у тому числі.

Відображення основних загальновизнаних принципів права можна побачити у таких міжнародних правових актах, як: Загальна декларація прав людини 1948 р., Статут ООН, Європейська конвенція захисту прав людини та основних свобод 1950 р., Міжнародний пакт громадянських та політичних прав 1966 р., Міжнародний пакт економічних, соціальних та культурних прав 1966 р., Європейська конвенція з попередження катування та нелюдського або іншого поводження, що принижує гідність людини, 1987 р., Декларація прав та свобод людини і громадянина 1991 р. та ін.

Всі права людини і громадянина, закріплені у вищевказаних міжнародних документах, відображаються як у загальному законодавстві України, так і в кримінальному, що безпосередньо спрямовані на обмеження нелегального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. З огляду на це кримінальна політика України побудована на принципах, що відображають загальнолюдські цінності будь-якої особи (право на життя, здоров'я, особисту безпеку, вільний вибір місця проживання тощо). При формуванні антинаркотичної політики та її основних напрямів, формулюванні кримінально-правових заборон або їх скасуванні так само вітчизняний законодавець дотримується вказаних принципів. Кримінальна політика заснована на цілому ряді принципів, основними із яких є законність, демократизм та гуманізм [5, с.14].

Принцип законності відноситься до групи загальноправових принципів і знаходить свій вираз у суворому та беззаперечному дотриманні норм закону (як окремих законодавчих актів, так і їх складових частин – конкретних правових норм). Всі норми антинаркотичного законодавства в Україні ґрунтуються на положеннях Конституції України як Основного Закону будь-якої держави, що проголошує та гарантує громадянам країни загальнолюдські

права та свободи. Кожна особа, і працівник правоохоронного органу у тому числі, на якого покладається здійснення антинаркотичної політики в державі, має беззаперечно і суворо дотримуватися вимог закону і вимагати того ж самого і від інших осіб, з якими вона тісно співпрацює у даному напрямку, і з тими, хто порушує норми закону (наркозалежними особами, з тими, хто збуває наркотики чи психотропи, з тими, хто надає приміщення для збуту чи вживання тощо).

Так, наприклад, у ст. 19 Конституції України закріплено, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та Законами України [6]. Таким чином, дане положення передбачає, що працівники правоохоронних органів, які безпосередньо здійснюють реалізацію положень антинаркотичного законодавства (підрозділи БНОН), при виконанні оперативно-пошукової роботи повинні дотримуватися норм закону (як положень Конституції України, так й інших законодавчих актів у даній сфері та нормативних актів, що передбачають, наприклад, порядок проведення оперативно-розшукової діяльності за відомчими наказами та інструкціями). У статті 8 Конституції України проголошено, що Конституція має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі і повинні відповідати їй. Дане положення підтверджується тим, що стосовно всіх територій України діє одне правило – положення Конституції мають найвищу юридичну силу, в кожному населеному пункті, в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах та в ізоляторах тимчасового тримання, де утримуються особи, які вчинили наркозлочини (засуджені, ув'язнені та затримані). У разі порушення права та свободи особи і громадянина, якого правоохоронні органи підозрюють чи звинувачують у вчиненні наркозлочину, можуть бути відновлені в установленому Конституцією та іншими законами порядку – через суд (ст. 8 Конституції). При цьому статус особи, яка звертається до суду за відновленням порушених прав та свобод, значення не має, оскільки Конституцією закріплено і гарантовано в установленому порядку галузевими законодавчими актами процедуру їх відновлення та відшкодування збитків (у разі їх наявності) (ст. 24 Конституції) [6]. Це положення означає, що всі особи рівні перед законом, ніхто не має привілеїв і ніхто не повинен зазнавати утисків залежно від різних обставин (статі, раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками).

Бібліографічні посилання

1. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. – М.: Эксмо, 2008. – 944 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://slovari.yandex.ru>; Толковый словарь русского языка Ожегова С. И. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ozhegov.textologia.ru>; Толковый словарь Ушакова [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: dic.academic.ru.

2. Толковый словарь Ушакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dic.academic.ru.

3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. – С. 110-111.

4. Кудрявцев В. Н., Келина С. Т. О принципах советского уголовного права / Кудрявцев В. Н., Келина С. Т. // Проблемы советской уголовной политики. – М., 1984.

5. Владимиров В. А., Ляпунов Ю. И. Советская уголовная политика и ее отражение в действующем законодательстве / Владимиров В. А., Ляпунов Ю. И. – М., 1979.

6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 (за змінами та доповненнями станом на 20.04.2016).

Дуйловський Олександр Вікторович
аспірант кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНОГЕННА СИТУАЦІЯ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

За результатами діяльності Головного управління національної гвардії України (далі – ГУ НГ МВС України) та підпорядкованих йому територіальних управлінь було встановлено основні причини вчинення військовослужбовцями порушень дисципліни та законності [1, с.2]. Проведений аналіз статистичних даних за 2013-2015 рр., вивчення стану військової дисципліни свідчать, що в управліннях територіальних командувань національної гвардії (далі – ТрК), навчальних закладах, військових частинах вживалися організаційні та практичні заходи, спрямовані на виконання вимог Міністра внутрішніх справ України, командувача НГ МВС України та рішень військової ради НГ МВС України¹ щодо зміцнення дисципліни і законності серед особового складу, недопущення злочинних проявів та інших надзвичайних подій. Серйозною перевіркою для багатьох військових частин стало довготривале виконання завдань з охорони громадського порядку в м. Києві (у 2013-2014 рр.), під час проведення антитерористичної операції (з квітня 2014 р. по теперішній час), які в умовах напруженої оперативної та криміногенної обстановки, діючи на принципах законності, гуманізму та поваги до особи, надійно підтримували правопорядок під час проведення масових заходів у центральній частині столиці, в населених пунктах Донецької та Луганської областей, підконтрольних чинній владі, демонструючи при цьому достатній рівень організованості та військової дисципліни.

¹ З квітня 2014 р. проходить процедура реорганізації внутрішніх військ МВС України у Національну гвардію України.

Так, за підсумками 2013 р. у 43 з'єднаннях та військових частинах (61% від їх загальної кількості) не було вчинено злочинів, у 61 (87% від загальної кількості) – надзвичайних подій. Найбільш ефективно вирішувалися питання щодо зміцнення військової дисципліни серед військовослужбовців керівним складом управлінь Кримського (м. Сімферополь) та Північного ТрК (м. Київ), Академії національної гвардії МВС України (м. Київ), військових частинах 3043, 3044, 3045, 3078. Стабілізувався стан дисципліни у військових частинах управління Центрального ТрК (м. Дніпропетровськ).

Відповідно до вимог чинного кримінально-процесуального законодавства загальний стан правопорядку у внутрішніх військах характеризується такими показниками: а) усього до єдиного реєстру досудових розслідувань внесено інформацію про 99 злочинів, 42 з яких були закриті за відсутності в діянні складу злочину; б) на 1.01.2014 перебувають на обліку 57 злочинів (із них: триває кримінальне провадження по 24 справах, у ході розслідування яких 7 особам вручено письмові повідомлення про підозру); в) 12 кримінальних проваджень розглядаються в судах першої інстанції та в апеляційному порядку; г) обліковуються як злочини 21 кримінальне правопорушення, за якими прийнято судові рішення (див. табл.).

Довідка про стан правопорядку в управліннях територіальних командувань та військових частинах безпосереднього підпорядкування ГУВВ у 2013 р.

Підрозділи ВВ МВС України	Кримінальні правопорушення, які перебувають на обліку						Надзвичайні події		
	Всього	кваліфікуються судом як злочин	тяжкі	корупційні	військові	загальнокримінальні	Всього	загибло	самогубства
Центральне ТрК (м. Дніпропетровськ)	5	1	-	-	-	1	1	1	1
Східне ТрК (м. Донецьк)	11	6	4	1	3	3	1	1	-
Західне ТрК (м. Львів)	17	4	-	-	4	-	1	1	1
Кримське ТрК (м. Сімферополь)	1	-	-	-	-	-	1	1	1
Північне ТрК (м. Київ)	2	2	2	1	-	2	1	-	-
Південне ТрК (м. Одеса)	9	2	-	-	2	-	1	1	-
в/ч № 3041	-	-	-	-	-	-	1	1	-
в/ч № 3042	2	2	-	1	-	2	-	-	-
в/ч № 3007	3	3	1	1	2	1	1	1	-
в/ч № 2269	2	1	1	1	1	-	-	-	-
в/ч № 2276	1	-	-	-	-	-	-	-	-
ФВВ	-	-	-	-	-	-	1	1	1
База ВТК	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього	57	21	8	5	12	9	9	8	4

Так, якщо порівняти кримінологічні показники дисципліни та законності з попереднім роком, то за підсумками 2012 р. у внутрішніх військах було обліковано 34 злочини та 5 надзвичайних подій, у результаті яких загинуло 10 військовослужбовців. Зниження показників злочинів та правопорушень свідчить про покращення профілактичної і виховної роботи у військових частинах та територіальних управліннях ВВ МВС України.

Водночас, незважаючи на позитивні приклади, в окремих військових колективах запобіжні заходи та роз'яснювальна робота з профілактики злочинів, правопорушень та порушень військової дисципліни серед військовослужбовців (як строкової, так і контрактної служби) та допоміжного персоналу (вільнонайманих працівників) є малоефективною, що призводить до вчинення злочинів та надзвичайних подій. За підсумками 2013 р. у внутрішніх військах внаслідок надзвичайних подій загинуло 8 військовослужбовців (7 військовослужбовців, які проходили військову службу за контрактом, 1 курсант), 1 військовослужбовець, який проходив військову службу за контрактом, отримав тяжкі тілесні ушкодження. Факти загибелі військовослужбовців мали місце в управліннях Центрального (м. Дніпропетровськ), Південного (м. Одеса), Східного (м. Донецьк), Західного (м. Львів) та Кримського ТрК (м. Сімферополь) і підпорядкованих їм військових частинах.

Проведений нами аналіз показників надзвичайних подій показує, що основними причинами загибелі військовослужбовців ВВ МВС України стали: дорожньо-транспортні пригоди (13.07.2013 у м. Золочеві, 21.08.2013 у м. Шостці); нещасні випадки (утоплення 21.08.2013 в м. Одеса, падіння з висоти 18.10.2013 у військовій частині № 3041, м. Славутич). Особливе занепокоєння, як зазначає командування внутрішніх військ (національної гвардії), викликає незадовільний стан виховної та кадрової роботи з попередження незворотних утрат серед особового складу внаслідок самогубств, кількість яких порівняно з 2012 р. зросла у 2 рази (2012 р. – 2 випадки, 2013 р. – 4 випадки). Самогубства військовослужбовців мали місце у військових частинах 3009 (м. Сімферополь, Кримське ТрК), 3024 (м. Павлоград Центральне ТрК), 3053 (м. Хмельницький, Західне ТрК) (16.10.2013, начальник майстерні з ремонту автомобільної техніки автомобільного взводу прапорщик Г.) та в Національній академії внутрішніх справ України (м. Київ, навчальний заклад) (16.10.2013, курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців для внутрішніх військ солдат Б.). Основними чинниками, що сприяли вчиненню військовослужбовцями самогубств, стали, як і у попередні роки, «несприятливі індивідуальні психологічні особливості, конфліктні ситуації в сім'ях, боязнь відповідальності за вчинені проступки, а також неналежний контроль з боку безпосередніх керівників за поведінкою підлеглих на службі та в побуті, проведення з ними відповідної індивідуальної роботи та необхідних попереджувальних заходів» [1, с.4]. Однак саме таке пояснення причини самогубства – «несприятливі індивідуальні психологічні особливості» – у фахівців з виховної роботи

викликає сумніви: чи таке формулювання складала особа, яка розуміється на виховній роботі, має хоча б загальне уявлення про вікову або військову психологію чи ні? На нашу думку, таких знань бракує.

За підсумками 2013 р. спостерігалася негативна тенденція до збільшення (у 2 рази) кількості злочинів, вчинених за фактами порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями. Станом на 31.12.2013 на обліку перебувало 4 таких правопорушення, які допущені військовослужбовцями строкової служби у військових частинах 3014 (м. Одеса, Південне ТрК), 4114 (м. Львів, Західне ТрК), 3053 (м. Хмельницький, Західне ТрК), 3004 (м. Донецьк, Східне ТрК). Внаслідок вказаних протиправних дій тілесні ушкодження отримали 4 солдати, із яких тяжко травмовані – 2. На кінець 2013 р. обвинувальні вирокі судів були винесені 4 військовослужбовцям (військові частини 3014, 4114, 3004, 3053).

Найбільш резонансним діянням серед вчинених у 2013 р., а саме за характером суспільно небезпечних дій та їх наслідками, став злочин, вчинений солдатом строкової служби військової частини 3053 (м. Хмельницький, Західне ТрК) В., який умисно спричинив тяжке тілесне ушкодження (ножове поранення черевної порожнини) іншому військовослужбовцю, з яким проходив строкову військову службу. За рішенням суду вина військовослужбовця В. була доведена під час проведення досудового розслідування і в суді, призначено строк покарання за вирокком суду у вигляді позбавлення волі строком на 4 роки та 3 місяці. Основою причиною вчинення такого діяння стали: 1) суттєві прорахунки в роботі командування цієї військової частини із запобігання злочинам; 2) прорахунки з підтримання внутрішнього порядку в підпорядкованих підрозділах; 3) формальне проведення індивідуальної виховної роботи з військовослужбовцями строкової служби; 4) відсутність передбаченого нормативними документами психологічного супроводження індивідуальної виховної роботи з особами, що входять до групи посиленої психологічної уваги; 5) неякісний відбір на службу до внутрішніх військ цивільних осіб, здійснюваний військовими комісаріатами за місцем проживання призовників; 6) можливість потрапляння на службу до внутрішніх військ осіб, які характеризуються зневажливим ставленням до своїх близьких та родичів, інших осіб, а також з проявами немотивованої агресії (і такі випадки непоодинокі).

Залишається невирішеним й питання щодо попередження адміністративно караних корупційних правопорушень серед військовослужбовців внутрішніх військ. Найбільше поширення серед них мають: використання службових повноважень з метою одержання неправомірної вигоди – 1 (військова частина № 3028); виконання робіт на основі сумісництва – 4 (військові частини № 3012 – 1, № 3005 – 1, № 3039 – 2). За їх вчинення до адміністративної відповідальності притягнуто 4 військовослужбовці за контрактом, 1 – звільнено від відповідальності за нереабілітуючими мотивами, звільнено – 5 військовослужбовців за контрактом. Зберігається негативна динаміка щодо збільшення кримінальних правопорушень, допущених військовослужбовцями

військової служби за контрактом.

Бібліографічні посилання

1. Огляд про стан військової дисципліни та профілактики правопорушень у внутрішніх військах МВС України у 2013 році та заходи щодо їх поліпшення в I півріччі 2014 року : Лист № 3/19/1- 176 від 17.01.2014.– К.: ГУ ВВ МВС України, 2014. – 21 с.

Чорна Оксана Василівна

аспірант

Національної академії управління

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території держави. Ця норма закріпила одну з основ механізму розбудови правової, демократичної, соціальної держави. І в цьому сенсі правосуддя має бути реально діючим. Його онтологічний вимір втілюється не тільки у справедливому, об'єктивному, неупередженому судовому розгляді, а й у реалізації прийнятих судом рішень, упорядкуванні життєдіяльності згідно з його приписами. Останні мають вирішувати в правовому полі соціальні конфлікти, знімати напруженість, утверджувати основоположні принципи ліберально-демократичного суспільного устрою, зміцнювати вектор розвитку, націлений на цінності громадянського суспільства.

Разом з тим, як засвідчують дані офіційної статистичної звітності МВС України, щороку реєструється більше 200 злочинів, передбачених ст. 382 Кримінального кодексу України; за ст. 390, 391 КК – щороку 200-300 злочинів; лише за ст. 389¹ КК – жодного, враховуючи її новизну у зв'язку із введенням інституту угоди про визнання винуватості підозрюваного та прокурора, яку затверджує суд.

Значне поширення кримінальної активності за означеним напрямом підриває функціональну спроможність судової влади, а у подальшому – й державної влади в цілому. Інтенсивне відтворення невиконання судових рішень, особливо у кримінальному провадженні, створює живильне підґрунтя для правового нігілізму, зростання розриву зв'язку між громадськістю та апаратом публічного адміністрування, його замикання на виконанні вузько корпоративних, а інколи – й політизованих задач, при формальному збереженні номінальних параметрів легітимності. Відтак, створюються й умови для активізації злочинної діяльності, похідної від процесів елімінації судових інструментів захисту прав, свобод та законних інтересів.

Теоретичним дослідженням різних видів відповідальності за злочини проти правосуддя приділялася увага такими вченими, як Ю.В. Александров, М.І. Ануфрієв, М.І. Бажанов, О.М. Бандурка, В.І. Борисов, Ю.В. Баулін, А.М. Бойко, О.О. Вакулик, А.В. Воронцов, А.В. Галахова, М.Н.Голоднюк, В.В. Голіна, В.О. Глушков, Н.О. Гуторова, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, Т.М. Добровольський, О.М. Джужа, О.О. Дудоров, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, О.Г. Кальман, В.Ф. Кириченко, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко, М.І. Колос, М.В. Косюта, В.М. Кудрявцев, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, В.Т. Малярєнко, О.А. Мартиненко, О.І. Медведько, М.І. Мельник, П.П. Михайленко, С.С. Мірошніченко, А.А. Музика, Ю.В. Орел, В.І. Осадчий, Л.М. Палюх, М.І. Панов, І.О. Плужнік, А.В. Савченко, Г.П. Серєда, В.О. Туляков, А.В. Раденький, Ш.С. Рашковська, Б.В. Романюк, О.М. Сокурєнок, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, С.А. Тарарухін, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, М.Д. Шаргородський, С.С. Яценко та ін.

На дисертаційному рівні кримінологічні проблеми запобігання злочинам проти правосуддя досліджені у докторській дисертації С.С. Мірошніченка (2012 рік) [1]; запобігання невиконанню судового рішення досліджено у кандидатській дисертації К.О. Лагоди (2015 рік) [2]; питання кримінальної відповідальності за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості – у кандидатській дисертації С.О. Яценко (2016 рік) [3]. Водночас проблемам відповідальності за невиконання рішення суду щодо заміни засудженому одного виду покарання на інший приділено мало уваги.

Однак, визнаючи суттєвий внесок означеної плеяди вчених у вирішення заявленої проблематики, слід все ж зауважити про відсутність комплексних монографічних робіт, присвячених кримінально-правовому забезпеченню виконання рішень суду у кримінальному провадженні (ст. 382 (в частині кримінального провадження), 389¹, 390, 391 КК України).

Таким чином, означена тема дослідження є актуальною та перспективною в науковому плані.

Бібліографічні посилання

1. Мірошніченко С. С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Мірошніченко Сергій Сергійович. – К., 2012. – 40 с.
2. Лагода К. О. Невиконання судового рішення: кримінологічна характеристика та запобігання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Лагода Катєрина Олександрівна. – Х., 2015. – 16 с.
3. Яценко С. О. Кримінальна відповідальність за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Яценко Світлана Олександрівна. – Х., 2016. – 16 с.

Шигін Андрій Олександрович
ад'юнкт кафедри кримінального
права та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ В'ЇЗДУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТА ВИЇЗДУ З НЕЇ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні в державі прийнято низку нормативно-правових актів, якими визначається порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, зокрема в дію введено Постанову Уряду України № 367 від 4 червня 2015 року, що затверджує відповідний Порядок.

Іноземці та особи без громадянства можуть в'їжджати на тимчасово окуповану територію України та виїжджати з неї лише за наявності паспорту та дозволу, що видається територіальними органами ДМС України і виключно через контрольні пункти в'їзду, перелік яких затверджено зазначеною Постановою.

Для громадян України проходження прикордонного контролю відбувається за умови пред'явлення документа, що підтверджує громадянство України, а саме: паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, тимчасове посвідчення громадянина України, дипломатичний паспорт, службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу, посвідчення особи на повернення в Україну, проїзний документ дитини. Для подорожі дітям необхідно мати проїзний документ дитини або паспорт громадянина України. Свідоцтво про народження не дає права на перетинання адміністративної межі з АР Крим.

Усі інші способи в'їзду, у тому числі через тимчасово закриті пункти пропуску, передбачають адміністративну, а в окремих випадках і кримінальну відповідальність.

Проте, незважаючи на зазначене, мають місце випадки порушення Порядку з боку як громадян України, так і іноземців. Лише з початку 2015 року прикордонники виявили 732 особи, які в'їжджали на тимчасово окуповану територію АР Крим через закриті пункти пропуску. Вони переважно користувалися паромною переправою «Крим», аеропортами «Сімферополь» та «Севастополь».

Для виявлення таких осіб Держприкордонслужбою також розроблено та введено в дію профіль ризиків. За допомогою нього інспектори прикордонного контролю мають змогу виявляти осіб, які незаконно перетинали державний кордон Україну в межах тимчасово окупованих територій.

Зазначимо, що особи, які вчинили дане правопорушення, притягуються до адміністративної відповідальності за ст. 204-2 КУпАП, що передбачає

штраф від 1700 до 5100 гривень, або адмінарешт до 15 діб. У разі заподіяння такими діями шкоди інтересам держави особа підлягає кримінальній відповідальності за ст. 332-1 КК України та карається позбавленням волі на строк від 3 до 5 років. При виявленні таких правопорушень іноземцям, крім того, може бути заборонено в'їзд в Україну.

При незаконному перетинанні адмінмежі з Кримом громадяни також досить часто намагаються «вирішити» питання з їх безперешкодним пропуском, пропонуючи неправомірну вигоду прикордонникам. За такі дії, окрім відповідальності, передбаченої ст. 204-2 КУпАП, щодо осіб заводяться кримінальні провадження в рамках ст. 369 КК України.

Теоретичним і практичним підґрунтям дослідження зазначених проблем стали роботи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, зокрема Ю.В. Бауліна, О.М. Бандурки, П.А. Вороб'я, В.К. Грищука, В.В. Голіни, О.М. Джужі, В.М. Дрьоміна, Т.А. Денисової, В.П. Ємельянова, О.О. Книженко, В.А. Кирилюк, О.Г. Колба, І.М. Копотуна, О.М. Костенка, О.М. Литвинова, О.М. Литвака, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, С.С. Мірошниченка, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, М.І. Панова, А.В. Савченка, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.П. Тихого, П.Л. Фріса, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценка та ін.

Відзначаючи безперечну значущість раніше проведених досліджень, разом із тим представляється, що вони не вичерпують кола питань, що вимагають свого вирішення. Метою роботи є наукове обґрунтування кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї створення удосконаленої конструкції норми, що встановлює відповідальність за цей злочин; розробка рекомендацій щодо вдосконалення відповідного законодавства та практики його застосування.

Викладене засвідчує відсутність сьогодні комплексних кримінально-правових досліджень питань кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, що свідчить про актуальність теми та зумовлює необхідність проведення відповідного комплексного наукового пошуку.

Краснобрижий Артем Миколайович
аспірант кафедри адміністративного
та кримінального права юридичного
факультету Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Кожного дня з екранів телевізорів, сторінок друкованих та електронних видань ми чуємо про нові факти корупції в освіті, медицині, судовій системі, правоохоронних органах, органах влади та місцевого самоврядування. І це в період «активної» боротьби з корупцією, оновлення антикорупційного законодавства та адаптації вітчизняного антикорупційного законодавства до вимог Європейського Союзу.

За результатами проведеного опитування щодо стану корупції в Україні у 2015 р. 57,2% респондентів зазначили, що він не змінився, 27,7 % – погіршився і тільки 15,1 % помітили його покращення.

Корупція, будучи глобальним, інтернаціональним явищем, притаманна кожному суспільству і кожній державі. Відмінність полягає лише в розмірах, обсягах та формах. Так, за результатами проведених досліджень громадською організацією «Трансперенсі Інтернешнл Україна», індекс сприйняття корупції в Україні складає 27 зі 100 можливих. На цьому ж рівні поряд з Україною знаходяться Іран, Камерун, Непал, Нікарагуа і Парагвай. Найкорупційнішими країнами світу є Північна Корея та Сомалі, індекс сприйняття ступеня поширеності корупції у державному секторі складає 8 балів. Очолювали ж антикорупційний рейтинг у 2015 р. Данія (91), Фінляндія (90) та Швеція (89) [1].

Корупція як соціальнонеприйнятне явище завдає значної шкоди як в матеріальному, так і у моральному аспектах. У матеріальному вимірі визначити збитки від корупції досить важко, оскільки сторони цього процесу не зацікавлені в повідомленні правоохоронних органів про факти хабарництва. Поряд з цим це спотворює економічні стимули, оскільки переваги надаються не найбільш добросовісним компаніям, лобіюються інтереси фірм, керівництво яких має політичні зв'язки. Це призводить до зменшення інвестування у фізичний та людський капітал, соціальної несправедливості і зниження економічного зростання. На думку Деніела Кауфмана (всесвітньо відомого експерта з проблем вивчення та протидії корупції, президента Інституту природних ресурсів управління), якщо Україна подолає корупцію та відновить владу закону, то в країні можна очікувати на приріст доходу на душу населення в довгостроковій перспективі до 29 000 доларів США [4].

Одним з напрямків розвитку держави за вектором національної безпеки є саме оновлення влади та антикорупційна реформа. Метою останньої визна-

чено суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції. Керівництвом нашої держави передбачається можливим досягнення задекларованої мети шляхом впровадження нових антикорупційних механізмів, зокрема: декларування майнового стану публічних службовців, запобігання та врегулювання конфліктів інтересів, перевірка доброчесності службовців та моніторинг їхнього способу життя. Поряд з цим запорукою ефективної боротьби з корупцією є створення ефективної системи органів протидії цьому негативному соціально-правовому явищу. Так, Стратегією сталого розвитку «Україна-2020» (далі – Стратегія) передбачається створення Національного антикорупційного бюро України (для виявлення і розслідування корупційних злочинів вищих посадових осіб) та Національного агентства з питань запобігання корупції (для впровадження інструментів попередження корупції та здійснення контролю за доброчесною поведінкою службовців щодо конфлікту інтересів, декларування майна тощо) [2].

Національне антикорупційне бюро було утворено Указом Президента України № 217/2015 від 16 квітня 2015 року та вже надає перші звіти про результати своєї діяльності. Поряд з цим орган, призначення якого є не менш важливим та певною мірою визначальним – Національне агентство з питань запобігання корупції – до теперішнього часу ще не працює. Тобто практично півтора року пройшло з моменту підписання Стратегії, а більшість передбачених нею заходів так і залишилась на папері.

На думку голови представництва Євросоюзу в Україні Яна Томбінські, в Україні не вистачає політичної волі для забезпечення боротьби з корупцією. Відповідно, якщо Національне агентство із запобігання корупції досі не створене, значить хтось не зацікавлений в найскорішому його створенні [3].

У процесі реалізації антикорупційної стратегії, як вище згадувалося, створено новий державний правоохоронний орган – Національне антикорупційне бюро України (далі – Національне бюро), завданням якого є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [5].

Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII передбачено процедуру створення Національного бюро та призначення його членів. Керівництво діяльністю Національного бюро здійснює його Директор, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України. Кандидати на посаду Директора Національного бюро визначаються комісією з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Національного бюро відповідно до результатів відкритого конкурсного відбору на зайняття цієї посади. До складу Конкурсної комісії входять: 1) три особи, яких визначає Президент України; 2) три особи, яких визначає Кабінет Міністрів України; 3) три особи, яких визначає Верховна

Рада України.

На нашу думку, задекларована процедура призначення Директора Національного бюро містить корупційні передумови, оскільки члени конкурсної комісії можуть переслідувати особистий інтерес, віддаючи перевагу тому чи іншому претенденту на посаду директора Національного бюро. Тобто передбачено, що очолювати орган досудового слідства, який буде займатися протидією корупційним правопорушенням, може «потрібна владі» особа.

Резюмуючи вищевикладене зазначимо, що останніми роками в державі були створені якісно нові антикорупційні органи – Національне антикорупційне бюро та Спеціалізована антикорупційна прокуратура. Фактично створюється якісно новий механізм протидії та притягнення до відповідальності корупціонерів. Поряд з цим значно підвищить ефективність антикорупційної політики держави громадський контроль та «прозорість» державних службовців.

Бібліографічні посилання

1. Індекс сприйняття корупції – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ti-ukraine.org/CPI-2015/faq_CPI-2015.
2. Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 / Президент України // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – С. 8.
3. Томбінські Е. Побороти корупцію в Україні – питання політичної волі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua/rubric-politics/1969036-tombinski-poboroti-korupciu-v-ukraini-pitanna-lise-politichnoi-voli.html>.
4. Шепотило О. Ціна корупції [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://krytyka.com/ua/articles/tsina-koruptsiyi>.
5. Про Національне антикорупційне бюро України : постанова від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII: за станом на 23 груд. 2015 р. / Верховна Рада України // Голос України. – 2014. – № 206.

Заковирко Анастасія Юріївна
ад'юнкт кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 336 КК УКРАЇНИ

У чинному Кримінальному кодексі України є певна кількість або «мертвих» (таких, що ніколи не застосовувались на практиці) статей, або таких, що виконують суто номінальну функцію – вони просто повинні бути, навіть якщо ніколи не будуть застосовані. До однієї з них належить ст. 336 КК Украї-

ни «Ухилення від призову за мобілізацією», яка до 2014 р. жодного разу не була застосована. На жаль, сьогодні маємо таку картину.

Станом на серпень 2016 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься 1360 електронних копій обвинувальних вироків суддів, що набрали законної сили за ст. 336 КК України. По судах Дніпропетровської області – 227, або приблизно 17% таких рішень (причому майже половина з них винесено судами м. Кам'янське (Дніпродзержинськ)). Із вказаної кількості вироків лише щодо деяких виявлено призначення покарання у вигляді реального позбавлення волі (фактично на початку російської військової агресії).

У серпні 2015 року було завершено шосту, поки що останню, хвилю часткової мобілізації. Дніпропетровська область стала своєрідним лідером у забезпеченні обороноздатності країни – всі хвилі мобілізації виконані на 100%, а то і більше. Іншим боком цієї «медалі» стала найбільша кількість втрат та найбільша кількість засуджених осіб за ухилення від призову за мобілізацією. Перевантажені слідчі підрозділи просто не в змозі дивитися далі щомісячних звітів про кількість закритих кримінальних проваджень та переданих обвинувальних актів до суду. Їх керівники виражаються просто – стаття, простіша, ніж аліменти. Яка різниця, за якими статтями КК будуть виконані так звані «два П» – план на цей місяць та перспектива на наступний? Засуджені за ухилення від призову за мобілізацією за соціальним статусом є пересічними громадянами, представниками робітничих професій. Інші категорії громадян України фактично є добросовісними, такими, які люблять свою Батьківщину, готові її захищати, проте не зі зброєю в руках в зоні проведення антитерористичної операції (далі – АТО) (йдеться про тих осіб, які підлягали призову за мобілізацією) [1, с. 252].

Якщо розглянути склад даного злочину, то його об'єктом може бути встановлений порядок комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань [2, с. 624]; відносини, пов'язані із додержанням порядку призову на військову службу за мобілізацією [3, с. 766].

Об'єктивна сторона цього злочину може полягати в нез'явленні суб'єкта до призовної дільниці або безпосередньо до військової частини, військової установи, які зазначені у повістці або наказі військового комісара [4, с. 511]. Разом з тим нез'явлення до військкомату для проходження медичного огляду або уточнення анкетних даних є способом вчинення ухилення від призову за мобілізацією. Працівники військкоматів дуже часто складають акт «Про відмову від отримання повістки»; самі військовозобов'язані пишуть заяви про відому від призову за мобілізацією, проте укладають угоду з прокурором, яку суд затверджує з призначенням безальтернативного покарання у вигляді позбавлення волі з подальшим звільненням від його відбування.

Так, 5 вересня 2014 року Дніпровський районний суд м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області засудив С. до двох років позбавлення волі «умовно» (перед цим затвердивши угоду про визнання винуватості між обвинуваченим і прокурором). Суд встановив, що С. з 20 жов-

тня 2008 року перебуває на військовому обліку у Дніпродзержинському ОМВК Дніпропетровської області, як військовозобов'язаний. 6 серпня 2014 року до Дніпродзержинського ОМВК Дніпропетровської області на виконання Указу Президента України №607 від 21 липня 2014 року «Про часткову мобілізацію» для проведення призову за мобілізацією, проходження медичного огляду та відправлення в 17-ту танкову військову частину (м. Кривий Ріг) прибув військовозобов'язаний С. Однак всупереч вимог законодавства, військовозобов'язаний С., близько 10.00 години в приміщенні Дніпродзержинського ОМВК Дніпропетровської області, з метою ухилитися від призову за мобілізацією, будучи придатним за станом здоров'я для проходження військової служби та не маючи правових підстав на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації, відкрито отримав повістку для прибуття для відправлення до військової частини, але від подальшого призову за мобілізацією відмовився, про що зазначив у відповідному аркуші бесіди та заяві на ім'я військового комісара Дніпродзержинського ОМВК. Таким чином військовозобов'язаний С. 6 серпня 2014 року близько 11.00 годин в приміщенні Дніпродзержинського ОМВК Дніпропетровської області, всупереч вимог ст. 65 Конституції України, ст.1,22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Указу Президента України №607 від 21 липня 2014 року «Про часткову мобілізацію» з метою ухилитися від призову за мобілізацію, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, умисно, будучи належним чином попередженим про прибуття, придатним за станом здоров'я проходження військової служби та не маючи правових підстав на відстрочення від призову на військову службу під час мобілізації, без поважних причин до військової частини розташованої не прибув і від подальшого призову за мобілізацією відмовився [5].

Не може не звернути увагу на себе невдала спроба судді правильно аргументувати форму вини та її вид: ухилення від призову за мобілізацією як злочин із формальним складом він відніс до злочинів із матеріальним складом без жодної вказівки на можливі наслідки такого ухилення.

Існує аксіоматичне положення – зазначений злочин вчинюється шляхом бездіяльності. Вважаємо, це не зовсім так. Слушною є думка Є.Л. Стрельцова, що ухилення від призову за мобілізацією може здійснюватися у двох формах – шляхом дії (наприклад, військовозобов'язаний з метою ухилення заподіює собі тілесні ушкодження, симулює хворобу, намагається підкупити працівників військкомату) і бездіяльності (наприклад, у випадку нез'явлення військовозобов'язаного без поважних причин згідно з отриманою повісткою у військовий комісаріат) [2, с. 624].

Тобто вказаний злочин може вчинюватися у двох формах – шляхом дії і бездіяльності. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони аналізованого складу злочину є обстановка (воєнний стан або цільова мобілізація в мирний час із метою ліквідації стихійного лиха, загроза іноземного втручання тощо)

[6, с. 624].

Суб'єктивна сторона даного злочину характеризується виною у формі умислу, вид умислу – прямий. Суб'єкт злочину – спеціальний – громадянин України, який досяг 18-річного віку і на якого законом покладений військовий обов'язок [6, с. 426-427]. Разом з тим потребує свого детального вивчення така проблема. За ст. 336 КК України судами Кіровоградської області винесено лише 9 обвинувальних вироків, м. Києва та Київської області – 17, Донецької області – 16, Рівненської області – 99, Харківської області – 113. По решті областей кількість засуджених коливається від 20 до 80 осіб. Мабуть ця проблема є більше соціально-економічна, ніж правова, проте вона також має бути вирішена.

Отже, ухилення від призову за мобілізацією може тягнути за собою відповідальність, передбачену ст. 336 КК України. Разом з тим вивчення судової практики показало значну кількість проблем – момент закінчення цього злочину, відмежування від суміжних злочинів та адміністративних правопорушень, способи його вчинення, суб'єктний склад та форми реалізації кримінальної відповідальності (покарання у вигляді виключно позбавлення волі явно не відповідає завданням кримінального права). Особливо актуальним виглядає вивчення зарубіжного досвіду правового забезпечення охорони обороноздатності країни та соціальна зумовленість відповідної норми. Як би це не парадоксально звучало, практика застосування ст. 336 КК України з'явилася у зв'язку із подіями останніх двох років в Україні, що продемонструвало недосконалість її законодавчої конструкції та актуальність дослідження шляхів її удосконалення. У свою чергу, кожна «мертва» стаття кримінального закону потребує належної уваги з боку наукової громадськості.

Бібліографічні посилання

1. Шаблистий В. В. Стаття, простіша, ніж аліменти (погляд на конституцію України та кримінальне право з позиції людини) / В. В. Шаблистий // Кримінальна юстиція в Україні: виклики та перспективи в світлі конституційної реформи : збірка тез першого Львівського форуму з реформування кримінальної юстиції (м. Львів, 18–19 вересня 2015 року). – К. : ВАІТЕ, 2015. – С. 251–254.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Видання сьоме, переробл. та доп. / відп. ред. Є.Л. Стрельцов. – Х. : Одиссей, 2011. – 824 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, М. І. Мельник та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 3-є вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – 744 с.
5. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40362157>.
6. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна та ін. – Х. : Право, 2015. – 680 с.

Гузоватий Олексій Іванович,
здобувач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОКАРАННЯ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ КРАЇН ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

Удосконалення чинного кримінального законодавства України, у напрямку конкретизації окремих норм, спрямованих на протидію корупції, зокрема незаконному збагаченню, потребує врахування як вітчизняного, так і сучасного зарубіжного досвіду. Вивчення кримінального законодавства ряду найбільш розвинених зарубіжних країн дозволяє провести порівняльний аналіз з нормами права в цій сфері, в тому числі й в Україні.

З огляду на викладене проведемо аналіз законодавчих актів деяких країн Південної Америки, які запровадили кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.

У 1964 р. Аргентинська Республіка, як і Індія, стали першими країнами, які криміналізували незаконне збагачення. Так, ст. 286 КК Аргентинської Республіки передбачає, що будь-яка особа, яка не в змозі виправдати походження якого-небудь помітного збагачення для себе або третьої особи, а також протягом двох років після того, як припинила свої обов'язки посадової особи чи громадського діяча, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі від двох до шести років, штрафу в розмірі від 50 до 100 відсотків від вартості збагачення, і абсолютної безстрокової дискваліфікації. При цьому під збагаченням розуміється не тільки збільшення грошей, речей або товарів, але й скасування боргів особи або погашення її зобов'язань [1].

У Мексиканських Сполучених Штатах кримінальна відповідальність за незаконне збагачення передбачена в ст. 224 Федерального кримінального кодексу. Так, незаконним збагаченням визнається, коли державний службовець не в змозі пояснити законне збільшення його активів або законного джерела товарів на його ім'я. Ті, хто визнані винними у незаконному збагаченні, караються конфіскацією незаконних товарів, позбавленням волі, штрафом і / або позбавленням і втратою працездатності в державній службі. Тяжкість покарання залежить від суми незаконно отриманих активів [2].

Кримінальне законодавство Республіки Панама також передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. Так, в ст. 335-А КК зазначено, що особа, яка під час обіймання державної посади або протягом року після припинення державної служби, отримує у власність активи у значному розмірі, не може виправдати джерело такого збагачення, підлягає пока-

ранню у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років, або арешту від 100 до 365 днів, та позбавлення права обіймати державні посади на строк, що дорівнює позбавленню волі чи арешту. Якщо таке збагачення перевищує суму 100 000 бальбоа (100 000 доларів США), то тюремне ув'язнення може бути збільшеним від чотирьох до десяти років [3].

В кримінальному законодавстві Республіки Колумбія конфіскація активів, отриманих в результаті незаконного збагачення, є потужним стримуючим фактором для тих, хто прагне незаконно збагатитися, тобто скористатися своїм становищем для особистого збагачення.

На думку Конституційного суду Республіки Колумбія, конфіскація активів за своєю природою є конституційним питанням, яке регулюється Конституцією і пов'язаними з нею права власності через цілий ряд факторів. У тому ж рішенні Конституційний Суд зазначив, що закон захищає тільки права тих, хто купує нерухомість за допомогою законних засобів. Ті, хто купують власність за незаконно отримані кошти, не можуть претендувати на захист, що надається правовою системою [4].

У Республіці Парагвай кримінальна відповідальність за незаконне збагачення передбачена в ст. ст. 1-6 Закону № 2.523/04, що запобігає, протидіє незаконному збагаченню в державній службі. Так, ст. 3 цього Закону передбачає, що державні посадові особи скоюють злочин, пов'язаний з незаконним збагаченням, якщо вони отримали товар, права або послуги, вартість яких перевищує свої законні економічні засоби, або скасовані у їх відношенні борги чи припинені зобов'язання. Відповідальність службовця також настає за вчинення будь-якої із вищевказаних дій його подружжям або родичем. Незаконне збагачення карається позбавленням волі на строк від одного до десяти років, дискваліфікацією від одного до десяти років і спеціальною конфіскацією незаконно отриманого [5].

Відповідальність за незаконне збагачення передбачена в ст. 401 КК Республіки Перу, відповідно до якої, якщо державний службовець або посадова особа незаконно збагачується, то він буде оштрафований з позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років [6].

Отже, з проведеного аналізу вбачається, що серед видів покарань за незаконне збагачення у країнах Південної Америки частіше всього передбачено на законодавчому рівні такі: конфіскація предмета незаконного збагачення, штраф, позбавлення волі (від 1 до 10 років), дискваліфікація на державній службі. Вид і розмір покарання залежать від предмета незаконного збагачення. Такі види покарань, як конфіскація предмета злочину, штраф та дискваліфікація, можуть бути як основними, так і додатковими покараннями. За вчинення незаконного збагачення на винну особу може бути покладено одне основне покарання і одне чи декілька додаткових.

Якщо наведене порівняти з підходом вітчизняного законодавця до пеналізації за незаконне збагачення (ст. 368-2 КК), то можемо побачити як схожості, так і відмінності. Так, щодо такого виду покарання, як позбавлення волі,

то у чинному КК України у ст. 368-2 КК вона також коливається від 1 до 10 років [7]. Але відмінність полягає у визначеному підході щодо диференціації покарання. Якщо у більшості КК країн Південної Америки в основу диференціації покарання покладено розмір незаконного збагачення, то за ст. 368-2 КК України, навпаки, становище, яке займає службова особа.

На наш погляд, у ст. 368-2 КК України доцільно було використати комбінований підхід щодо диференціації покарання за незаконне збагачення, як це, наприклад, зроблено в ст. 368 КК України.

Бібліографічні посилання

1. The Basis of Illicit Enrichment / Lindy Muzila, Michelle Morales, Marianne Mathias and Tammar Berger [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/9780821394540_ch01.
2. Mexico: Federal Criminal Code. Code Published in the Official Journal of the Federation on August 14, 1931 - reform published, DOF 19/08/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=199696.
3. Criminal Code of the Republic of Panama (approved by Law No. 14 of May 18, 2007, with amendments and additions introduced by Law № 26 of 2008) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=7203>.
4. Combating economic crimes : balancing competing rights and interests in prosecuting the crime of illicit enrichment / Ndiva Kofele-Kale. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York : Routledge, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua/books?id=F2HFBQAAQBAJ&pg=PT62&lpg=PT62&dq=illicit+enrichment+in+Panama&source=bl&ots=u-ZvdOeo3C&sig=J6a4MRqTF1CONmnPBzE0bILpLeY&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjOAhXDfSwKHc7HDioQ6AEIOjAE#v=onepage&q=illicit%20enrichment%20in%20Panama&f=false>.
5. Ley № 2.523/04. Que previene, tipifica y sanciona el enriquecimiento ilicito en la funcion publica y el trafico de influencias tl Congreso de la nacion paraguayana sanciona con fuerzade. Asunción, 13 de diciembre de 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oas.org/juridico/spanish/mesicic2_pry_anexo11.pdf.
6. Combating economic crimes : balancing competing rights and interests in prosecuting the crime of illicit enrichment / Ndiva Kofele-Kale. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York : Routledge, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?id=F2HFBQAAQBAJ&pg=PT62&lpg=PT62&dq=illicit+enrichment+in+Panama&source=bl&ots=u-ZvdOeo3C&sig=J6a4MRqTF1CONmnPBzE0bILpLeY&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjYup6oj_nOAhXDfSwKHc7HAEIOjAE#v=onepage&q=illicit%20enrichment%20in%20Panama&f=false.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (станом на 06.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page12>.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
ТА КРИМІНОЛОГІЇ У СВІТЛІ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 10 червня 2016 року)

Редактор, оригінал-макет, дизайн – *А.В. Самотуга*
Редактор *Н.Ю. Веріго*

Підп. до друку 20.10.2016 р. Формат 60x84/16. Друк трафаретний. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Умов.-друку. арк. 7,25. Обл.-вид. арк. 7,75. Тираж – 50 прим.

Редакційно-видавниче відділення ДДУВС
49005, м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДП № 164-р від 07.08.2013 р.